

THEIS. LEIDEN. 1878.

BIJDRAGEN

TOT DE

GESCHIEDENIS DER CHIRURGIE

IN

FRANKRIJK.

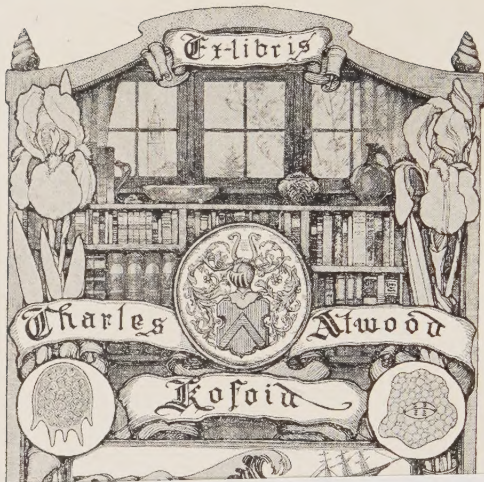
ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

DOOR

D. H. ZEEMAN.

AMSTERDAM,
SCHELTEMA & HOLKEMA.

1878.

Gift of
Mr. William Wreden

LANE MEDICAL LIBRARY
STANFORD UNIVERSITY
300 PASTEUR DRIVE
PALO ALTO, CALIF.

B I J D R A G E N
TOT DE
GESCHIEDENIS DER CHIRURGIE
IN
F R A N K R I J K.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE GENEESKUNDE,

AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. R. J. FRUIN,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op Woensdag, den 10^{en} Juli 1878, des namiddags te 3 uren.

DOOR

POEDE HENDRIK ZEEMAN,

GEBOREN TE HOORN.

AMSTERDAM,
SCHELTEMA & HOLKEMA.

1878.

AAN MIJNE OUDERS.

I N H O U D.

	Bladz.
Inleiding	I.
Hoofdstuk I.	36.
Hoofdstuk II	54.
Hoofdstuk III	76.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA40154023_0027

INLEIDING.

De geschiedenis der Chirurgie in Frankrijk levert nu eens zulk een treffend voorbeeld op van buitengewone ontwikkeling der wetenschap door eendrachtige samenwerking harer beoefenaars en dan weder van zulk een diep verval ten gevolge van kleingeestige twisten, dat zelfs eene oppervlakkige beschouwing dier geschiedenis mij zeer leerszaam toescheen.

De meesterhand, die de geschiedenis der Fransche chirurgie zou willen schrijven zou zeker een hoogst belangrijken en nuttigen, maar tevens een bijzonder zwaren arbeid ondernemen, een arbeid zoo moeielijk dat men met recht heeft beweerd, 1) dat zij op bijna onoverkomelijke bezwaren zou stuiten.

Het tijdperk der Académie de Chirurgie die in de vorige eeuw als het ware het orakel was voor alle Europeesche chirurgen, is zóó glansrijk en van zóó buitengewoon belang voor de ontwikkeling onzer wetenschap geweest, dat ik mij het genoeg niet kon ontzeggen, dit tijdperk nauwkeuriger na te gaan.

1) Ammon, Parallele der französischen u. deutschen Chirurgie. Leipzig 1823, p. 475.

Ik stelde mij voor eenige verklaring te vinden voor het feit dat het gild der Fransche chirurgen, die zóó langen tijd de waarnemingen en voorschriften van een Guy de Chauliac en een Paré wel lazen en leerden, maar niet opvolgden en ontwikkelden, binnen een kort tijdsverloop een school vormden, waardig om nog in onze dagen als voorbeeld te dienen.

Dit waren wel de voornaamste redenen waarom ik dit onderwerp als eene geschikte stof voor een Academisch proefschrift koos.

Ik stel mij voor, alvorens over te gaan tot de beschouwing der Académie de Chirurgie en van haren invloed op den chirurgischen stand en sommige chirurgische leerstukken, eerst in 't kort het een en ander aan te stippen over den toestand der chirurgie in Frankrijk gedurende de middeleeuwen en tot aan de 18e eeuw, daar mij dit toeschijnt tot duidelijker begrip noodig te zijn. Ik zal daarbij voornamelijk het oog vestigen op de chirurgie in Parijs, want indien het waar is dat Parijs eigenlijk Frankrijk is, en omgekeerd, dan is het niet minder waar dat men voor „Fransche chirurgie” (althans tot aan de 19^e eeuw) kan lezen „Parijsche chirurgie.”

Frankrijk is even als Italie, ten allen tijde rijk geweest aan rondreizende chirurgen (ambulatorii) die zich voornamelijk bezig hielden met het doen van belangrijke operatiën, zooals breuk- en steensnijding, cataract-operatie etc.

Behalve door hen werd de chirurgie, tegelijk met de geneeskunde, in de kloosters uitgeoefend. De eersten hadden zich soms door veelvuldige operatiën een buitengewone handigheid eigen gemaakt, al ontbrak hun ook meestal die wetenschappelijke vorming die onmisbaar is voor het stellen van juiste indicaties.

De bewoners der kloosters misten echter in de meeste

gevallen zoowel het een als het ander, en zij maakten dan ook bij de behandeling hunner zieken en gewonden een ruim en bijna uitsluitend gebruik van gebeden, bezweringen, reliquiën, crucifix, enz. 1) Evenwel dienden zij daarnevens ook inwendige geneesmiddelen toe waarvan elk klooster zich beroemde onfeilbare recepten te bezitten en deden zij tevens aderlatingen, zetten koppen, enz. Nadat echter op het Concilie van Rouaan (1092) door den Aartsbisschop van Rouaan aan de monniken het dragen van een baard verboden en aan de zoogenaamde *fratres tonsores* het barbiersambt in de kloosters was opgedragen, werden deze barbiers langzamerhand ook belast met de uitoefening der kleine chirurgie. Hoezeer zich de bewoners der kloosters door deze wereldsche bezigheden lieten afleiden van hunne geestelijke plichten, blijkt genoegzaam uit de ernst waarmede op de verschillende kerkvergaderingen deze zaak werd behandeld. Zoo meende onder anderen het Lateraansch Concilie (1139) „*neglecta animarum cura, ordinis sui propositum nullatenus attendentes, pro detestanda pecunia sanitatem pollicentes, humanorum curatores se faciunt corporum, cumque impudicus oculus impudici cordis sit nuntius, illa, de quibus erubescit loqui honestas, non debet religio pertractare.*” Evenzoo werd door de opvolgende kerkvergaderingen te Montpellier en Tours steeds de uitoefening en het onderwijs in geneeskunde aan de geestelijken verboden, voornamelijk omdat zij hunne orderegels door winstbejag vergaten. Uit de herhaalde strafbepalingen blijkt echter genoegzaam dat het verbod weinig hielp. Voornamelijk werd door de Conciliën de uitoefening der chirurgie beschouwd als te zeer in strijd met de waardigheid der geestelijken en hunne plichten: eene meening die

1) Vd. Pruijs v. d. Hoeven, de Hist. med. L. B. 1842, p. 122 en Haeser, Lehrb. d. Gesch. d. Med. Jena 1875 — Bd. I, p. 605, 606.

haar uitspraak vond op het Concilie van Tours (1163) in het bekende: „*Ecclesia abhorret a sanguine.*”

Het laat zich gereedelijk begripen hoezeer de chirurgie daaronder moest lijden. Zij was opeens een voorwerp van afschuw geworden: hare beoefening was door de kerk voor een verachtelijk handwerk verklaard en ontnomen aan de bezitters van beschaafdheid en geleerdheid om alleen door onbeschaafde lieden te worden uitgeoefend. De geneeskunde had dáárom minder van de strenge bepaling te lijden omdat alleen de hoogere geestelijken werden geëxcommuniceerd die „*medicinae vel student, vel eam exercent* 1) (Honorius III) en tevens omdat gemakkelijk dispensatie van den paus kon worden verkregen.

Het geneeskundig en heilkundig onderwijs in Frankrijk dagteekent van de vorming der medische faculteit aan de universiteit te Parijs. Deze universiteit, volgens sommigen 2) (Aant. 1) gesticht door Karel den Groote, volgens anderen (en de meesten) in 1205, bezat in het eerst geene faculteit der geneeskunde. Deze werd eerst in 1215 of zelfs nog later, onder Lodewijk VIII, daaraan toegevoegd. Gelijk het overige universitaire onderwijs, zoo was ook dat der geneeskunde in handen van geestelijken of althans van ongehuwden. Het is mij niet duidelijk geworden hoe dit in overeenstemming werd geacht met de strenge bepalingen van vorige pausen en kerkvergaderingen. Aan de eene zijde schijnt aan deze bepalingen niet streng de hand te zijn gehouden, en aan de andere zijde schijnt men zeer vrijgevig te zijn geweest met dispensatiën. Deze dispensatie moet langen tijd ontbeerlijk zijn geweest voor de geestelijken die aan de Parijsche fa-

1) Vd. Ackerman, *Instit. hist. med.*, Norimb. 1792 p. 367 en Lessing, *Gesch. d. Medizin* 1er Bd., Berlin 1838 p. 242.

2) o. a. E. Bulaeus in zijne *Hist. univ. Par.*, *ipsius fund. enz.*, 6 dl. in fol. Parijs 1665—1673.

culteit der geneeskunde verbonden waren, althans Bonifacius VIII (bekend door de befaamde bul „Clericis laicos”) verbood tijdelijk aan geestelijken zitting te nemen in de faculteit. Echter bleef het caelibaat daarvoor een vereischte. Ook werd door denzelfden paus de uitoefening der chirurgie „propter lasciviam curationum” nogmaals streng verboden aan de geestelijken even als het behandelen der zieken in hunne woningen. De behandeling bepaalde zich dus tot het geven van (gratis) consulten in de Nôtre-Dame of in consulten in huis (Aant. 2). De eigenlijke dagelijksche behandeling was dus alleen in handen der chirurgen, die eo ipso leeken waren. Dit stelde hen in staat zich met vrucht op de praktijk toe te leggen; de theoretische vorming echter ontbrak hun ten eenenmale. Wel werd door de „*facultas saluberrima*” of „*physicorum*” zooals zich de medische faculteit noemde, onderricht gegeven in de chirurgie, maar daartoe werd gebruik gemaakt van de latijnsche taal, ten tweede was de docent zelf niet op de hoogte daar hij immers geen chirurgie mocht uitoefenen en eindelijk werd dit onderwijs dikwijls geheel achterwege gelaten. De faculteit te Montpellier schafte het later zelfs geheel af. Van daar dat de chirurgen wel chirurgie uitoefenden, maar geheel zonder kennis van zaken. Lanfranc (1295) zegt, dat de Parijsche chirurgen zoo onwetend in hun vak waren, dat ze het verschil niet kenden tusschen het cauterium actuale en potentiale.

Twee gebeurtenissen schenen bestemd om de chirurgie uit dien treurigen toestand op te heffen: de stichting der *Confrérie des chirurgiens de St. Cosme et St. Damien*, en de komst van Lanfranc te Parijs. De stichting van het *St. Cosmasgild* 1) is te danken aan Jean Pitard. Vóór zijn 30e

1) Cf. Haeser, *Lehrbuch der Geschichte der Medicin* 3e Bearb. 1875—1er Bd. p. 764.

jaar eerste chirurg van Lodewijk den Heilige en steeds in de omgeving van dien vorst op zijne kruistochten, wist hij zijn invloed zeer gelukkig aan te wenden ten bate der chirurgie en van hare beoefenaars. Deze bestonden toen voor een groot deel uit Italianen, die wegens politieke redenen uit hun vaderland gevlucht (Aant. 3), hunne oneenigheden in Parijs voortzetten en daarin ook de Parijsche practici wikkelden. Pitard begreep terecht dat niets aan de ontwikkeling zijner wetenschap meer schaadde dan onderlinge twisten. Zoo ontstond in 1260 het chirurgijngild onder bescherming der heilige martelaren Cosmas en Damianus (Aant. 4). Lanfranc of Lanfranchi van Milaan, die zijn vaderland ten gevolge der Guelfische en Ghibellijnsche onlusten moest verlaten, kwam in 1295 te Parijs. Hij bezat alle eigenschappen om de chirurgie te verheffen en hoezeer vooral de practische chirurgen dit noodig hadden, blijkt uit de eischen die Lanfranc evenals Celsus in het bekende „esse autem chirurgus debet adolescens enz,” 1) aan den chirurg stelt: „non sit gulosus, non adulter, non infidus, non avarus 2).” Zijne „ars completa” was voor de Parijsche chirurgen vol nieuwe gezichtspunten. „Peut-être n'écrivit il que pour éblouir ses contemporains” zegt een geschiedschrijver 3), die niet inziет dat zijne naïeve opmerking veeleer een lofrede is. Dit werk en het uitstekend onderwijs dat hij gaf rechtvaardigen genoegzaam zijne beroemdheid; als operateur schijnt hij niet te hebben uitgemunt: de steensnijding noemt hij „timorosa operatio,” en zelfs kiezentrekken is „valde timorosum” (Aant. 5).

1) Celsi medicina Praef. Lib. VII, 20.

2) Lanfranci de Medialano ars completa totius chirurgiae Tr. I, cap II fol. 167.

3) Quesnay, recherches crit. et histor. sur l'origine etc. de la chirurgie Paris 1744, p. 36.

Behalve Pitard en Lanfranc worden als andere chirurgen in Parijs in de eerste plaats genoemd Henricus de Mondeville 1), die Pitard met lof als zijn leermeester erkent en wiens hoofdverdienste daarin gelegen schijnt te zijn dat hij de anatomie doceerde naar teekeningen. Omstreeks denzelfden tijd (het laatst der 13^e eeuw) was een viertal chirurgen (quatuor myri) met lof in Parijs werkzaam. Zij hadden hunne woning tot een soort hospitaal voor arme gewonden ingericht en waren zeer populair wegens hunne liefdadigheid. Overigens is niet veel, zelfs niet hunne namen, omtrent hen bekend: „scitur tantummodo veteri traditione viros fuisse doctrina et pietate spectabiles qui sese invicem merae sub charitatis vinculo” enz. 2)

Malgaigne is van meening dat dit geheimzinnig viertal te Salerno te huis behoort. Een „Tractatus de Chirurgia” van hunne hand, en dat door Guy de Chauliac zeer wordt geroemd, is door Daremberg in de Bibliothèque Mazarine teruggevonden. (Aant. 6).

De jeugdige „Confrérie des Chirurgiens de St. Côme” of „de robe longue” bevatte aldus reeds korten tijd na hare oprichting de uitnemendste krachten en het scheen alsof niets hare roeping in den weg zou staan. Welk doel Pitard bij de stichting voor oogen had; hebben wij boven aangeduid; wij kunnen er nog bijvoegen dat vooral ook het geven van onderwijs, de vorming van goede practici en de verheffing van den chirurgischen stand tot hare roeping behoorde.

Hoezeer dit laatste noodig was, blijkt uit een edict van Philips den Schoone van 1301, waarbij aan de barbiers de uitoefening der chirurgie werd verboden, tenzij deze door

1) Vd. over Mondeville vooral: A. Chereau, Henri de Mondeville, chirurgien de Philippe le Bel, roi de France. Paris 1862.

2) Devaux, Index funereus chirurg. Paris (gedrukt achter Quesnay, rech. etc.)

het Chirurgijsngild waren geëxamineerd. De barbiers toch hadden zich een groot deel der chirurgie toegeëigend, iets waarover reeds Brunus en Lanfranc zich beklagden, echter niet zonder de chirurgen zelf te beschuldigen die hun „propter nostram superbiam” (Lanfranc) of „propter indecentiam” (Brunus) 1) de minder aangename kleine kunstbewerkingen overlieten.

In 1311 nam Philips de Schoone een tweede besluit aangaande de chirurgen. In de considerans wordt opgemerkt dat „alii murtrarii, alii latrones, nonnulli falsatores,” de chirurgie uitoefenen.

Om aan dien toestand een einde te maken werd bepaald dat de *licentia practicandi* eerst werd verkregen, na een examen afgelegd voor het Collegium Chirurgicum St. Cosmi.

Ondanks deze bepalingen kwam echter de chirurgie meer en meer in verval. Verschillende omstandigheden werkten hiertoe mede.

Ten eerste werd er na den dood van Lanfranc geen onderwijs meer door het Collegium gegeven en was dit dus alleen in handen der faculteit. Wij hebben echter boven gezien, waartoe zich dat onderwijs bepaalde: er kon bovendien niet veel van worden verwacht, omdat het gegeven werd door doctoren die zich nooit met chirurgie hadden beziggehouden, en daarvoor zoo weinig sympathie gevoelden, dat, in 1350 de faculteit bepaalde dat de *baccalaurei* moesten zweren de *Chirurgia manualis* niet uit te oefenen, ja zich zelfs daartoe bij notarieele acte plechtig moesten verbinden. 2) De barbiers integendeel wilden de chirurgie wel uitoefenen maar zich onafhankelijk maken van de „Chirurgiens de robe

1) Bruni *chirurgia magna*, proöemium.

2) Vd. Malgaigne, *Introduction* LII sqq van zijne *Edition des oeuvres d' A. Paré*, Paris, 1840 en Raynaud, *les médecins au temps de Molière*, Paris 1862, p. 46.

longue." Zij slaagde hierin in zooverre dat Karel V hun in 1372 toestond pleisters, zalven „et autres médecines nécessaires et convenables" toe te dienen omdat de chirurgen „de grand état et de grand salaire" waren: hun werd echter streng verboden „de s'entremettre plus avant en laditte chirurgie." 1) Toen hun echter aldus de behandeling van lichte verwondingen was toegestaan, vonden zij licht gelegenheid hun chirurgische praktijk uit te breiden door alle mogelijke beleedigingen onder de lichtere te rekenen: althans in sommige provinciesteden (Sens) was men gedwongen hiertegen maatregelen te nemen.

Hoewel in de eerste statuten der Confrérie, behalve van de bepalingen omtrent het hooren der Mis in de kerk van St. Cosmas en Damianus en het gratis verstrekken (eenmaal 'smaands) van „idonea remedia" aan arme patienten, reeds sprake is van examens voor het baccalaureaat, licentiaat en meesterschap in de chirurgie, schijnt het zeker te zijn dat deze graden eerst omstreeks 1370 werden verstrekt.

Op dat tijdstip bestond de confrérie uit een prévôt, meesters, baccalarei en licentiati. Zoodra een leerling met goed gevolg het examen voor het baccalaureaat had afgelegd, betaalde hij ongeveer één franc, en was dan lid van het gild. De venia practicandi verkreeg hij door het examen voor het licentiaat, en nadat hij vier jaren dezen graad had bezeten werd hij maître de chirurgie en had dan eo ipso „le droit de juridiction," i. e. het recht om leerlingen te vormen. 2) Tevens werd bij het verleenen van het meesterschap het ceremoniëel nagevolgd der verschillende faculteiten; zoo o. a. het geschenk van een scharlaken barret aan elken meester, van één of twee paar violette handschoenen aan elken baccalaureus of meester en het

1) Malgaigne, l. c. LXXXVIII.

2) Malgaigne, l. c. CXXXII sqq.

aanbieden van een „solemne prandium ut in talibus fieri ex laudabili consuetudine solet” (in de verschillende faculteiten) aan alle leden der confrérie. (Aant. 7).

Dit alles had echter weinig merkbaren invloed op het wetenschappelijk gehalte der chirurgen. Guy de Chauliae, die meer dan waarschijnlijk in 't begin en het midden der 14e eeuw Parijs bezocht, spreekt in zijn werk nergens over de Parijsche chirurgen en den toestand der chirurgie te Parijs: reden genoeg om aan te nemen dat hij daar weinig nieuws of bijzonders heeft aangetroffen. Inderdaad bezat Parijs geen enkel chirurg die slechts eenigszins in de schaduw kon staan van Guy, die door zijn goede kritiek, uitstekende ondervinding en methode, eenvoudige indicaties en het stellen van een eigen, gezond oordeel boven de uitspraken van autoriteiten, niet alleen zijne, maar ook volgende eeuwen ver vooruit was. Zijn werk, dat geruimen tijd het wetboek der chirurgie was zoodat nog in 1592 Joubert, die eene fransche vertaling bezorgde van Chauliac's Tractatus, o. a. zegt... „autrement il est aisé à croire que je m'y fusse noyé... tant est profonde cette matière pour mon petit essor 1), bracht de operatieve heelkunde die door en na Lanfranc te veel was veronachtzaamd, weer tot aanzien, zonder dat dit echter veel bijval vond bij de Parijsche practici. Deze schenen zoozeer doordrongen van het denkbeeld, dat er geen heil voor de chirurgie was te vinden buiten hunne confrérie dat zij zich alleen daarmede bezig hielden hunne mededingers, de barbiers, zooveel mogelijk tegen te werken. Daar deze krachtens het besluit van 1372 de vergunning hadden lichte verwondingen te behandelen en het meest belangrijke gedeelte der kunst nog steeds in handen was van rondreizende „inciseurs”, bleef hun weinig meer dan het pharmaceuti-

1) Cf. Portal, hist. de l'Anat. et de la chir. 5 vol. Paris 1770. T. I. p. 221

sche deel der kunst over. Het valt echter niet te ontkennen dat zij de meest beschaafden der drie categorieën waren: de barbiers en inciseurs of ambulatorii waren veelal lieden uit de heffe des volks. Vooral de laatsten, die vaak zonder eenige voorbereiding zich in de praktijk begaven moesten niet zelden als rustverstoorders, dieven en moordenaars worden gestraft. Zoo gaf Karel VI o. a. in 1381 kwijtschelding van straf aan Jehan Merlin, „chirurgien de rompture et de taille” voor een moord, in koelen bloede gepleegd op zijn reisgezel Adam Lelièvre 1). Om de barbiers meer en meer tegen te werken en zich boven hen te verheffen, maakte het St. Cosmasgild in 1396 addities aan hare statuten waarbij o. a. werd bepaald dat de leerlingen latijn moesten kennen „car ce sera le profit et honneur de la science.” Zelfs werd de verhouding tusschen de „chirurgiens de robe longue” en de barbiers zóó gespannen dat de eersten in 1424 ten getale van elf (het geheele gild) elkander bij eede beloofden patiënten slechts éénmaal met een barbier te bezoeken. Hoezeer de barbiers hierdoor op hen verbitterd geraakten, laat zich gereedelijk begrijpen en zij vonden bondgenooten in de medici. Toen immers in 1452 de kardinaal d’Etouteville (Aant. 8), door paus Nicolaas V belast met de reorganisatie der Parijsche universiteit, het gedwongen priesterschap en caelibaat voor de medici als „impium et irrationabile” afschafte waren deze niet meer zooals tot dusverre het geval was geweest, de bezitters der meest winstgevende geestelijke ambten. Inderdaad hadden tot nog toe velen, althans de voornaamsten van hen, steeds abdijen, domheerplaatsen, kanonikaten, ja zelfs de bisschopswaardigheid bezeten. Zoo was in 1304 Guillaume Aureliac, bisschop van Parijs

1) Vd. Chereau, les renoueurs et rhabilleurs etc. in Un. méd. 1863 p. 386 sqq.

geweest en J. Vitalis Dufour te Guyenne stierf in 1327 als kardinaal 1). Niet alleen dat dergelijke lucratieve betrekkingen nu vervielen maar zelfs kregen zij daarvoor in plaats iets dat integendeel zeer kostbaar was, nl. een familie. Het is hierdoor begrijpelijk dat zich van de medici een groot deel wenschte bezig te houden met dat gedeelte der praktijk dat zij tot nu toe hadden geminacht. Dit was het begin dier eindelooze twisten tusschen de facultas medica en de chirurgiens de robe longue, in welke de faculteit een coalitie sloot met de barbiers en waarin zij deze als middel gebruikte om de chirurgen te vernederen.

Dit begon in het laatst der 15^e eeuw, toen de faculteit om zich bevriend te maken met het Barbiersgild, aan de leden daarvan „anatomiam quandam” ging onderwijzen, en zelfs voorlezingen uit Guy de Chauliac hield met uitlegging in het Fransch. Herhaalde protesten van de leden van het Chirurgijnsgild tegen iets dat zij beschouwden als inbreuk op hunne rechten konden niet beletten dat de faculteit in 1505 een officiële overeenkomst sloot met de barbiers, waarbij deze, na een voor de faculteit afgelegd examen, den naam van barbitonsores of barbiers-chirurgiens zouden verkrijgen en daardoor het recht tot uitoefening der chirurgie. De tegenwerpingen der confrérie hadden zelfs voor haar nieuwe vernederingen ten gevolge.

Immers moesten hare leden op de Evangelieën zweren, geene inwendige geneesmiddelen toe te dienen, ja, in 1507 verschenen zij voor de faculteit om getuigenis af te leggen van hunne onderwerping aan de Faculteit; en toen de decanus, Loisel, de vraag deed of de woorden van den woordvoerder het gevoelen van allen uitdrukten namen alle „Chirurgiens de robe longue” eerbiedig hun barret af en bo-

1) Vd. o. a. Gründer, Gesch. d. Chir. 2^e Ausg. Breslau 1865, p. 152.

gen bevestigend. 1) Het door de faculteit gegeven onderwijs aan de barbiers en hunne toelating tot de praktijk bleven echter aanhoudende twistappels tusschen de faculteit en de chirurgen, die zelfs aanleiding gaven tot processen. In die eindelooze twisten bleef echter ten slotte de faculteit overwinnaar; in 1515 „paruerunt sponte sua Domini Chirurgi in Burello facultatis, quaerentes pacem cum Facultate et finem processus contra eos, et similiter inter eos et tonsores.” De faculteit ontving hen hartelijk, blijde als zij was een vrede te kunnen sluiten waarbij zij geen enkelen eisch der tegenpartij behoefde in te willigen. Zoo bleef de titel en de bevoegdheid van de barbitonsores bestaan; echter werd die bevoegdheid alleen verkregen na een examen, afgelegd voor één medicus en twee chirurgen.

De vrede was alzoo gesloten, maar alleen in schijn: de haat tusschen de partijen bleef bestaan en daaraan is het toe te schrijven, dat terwijl voor de kunsten en de andere wetenschappen een tijdperk van ongekenden bloei (Aant. 9) aanbrak, de genees- en heilkunde in Frankrijk voorloopig geen deel had aan dien vooruitgang. Wat de laatste aangaat, zoo bezat Parijs geen enkel chirurg van beteekenis: de bron waaruit de chirurgie werd geleerd was de „*Practica copiosa*” van een Italiaansch chirurg, Joan de Vigo, een werk dat, hoewel van groote geleerdheid en belezenheid getuigende, echter geene nieuwe gezichtspunten opende, en dat de operatieve chirurgie geheel overliet „*peregrinantibus*.”

Trouwens deze afkeer van operatiën ging zoover dat een chirurg, althans een „*de robe longue*” zich schaamde fracturen en luxaties te behandelen, en dit overliet aan speciale „*renouveurs*” en „*rhabileurs*.” Zoo bezat Frans I onder zijn ontzaglijken hofstoet, behalve 8 medici, 6 chi-

1) Vd. Eloy, Dict. de la méd. 2 vol. Liège et Francf 1755, i v. Chirurgie.

rurgen, 4 barbiers, 2 apothekers, nog 2 „renoueurs” 1). Franco 2) beklaagt zich sterk over die chirurgen die meenen „estre deshonneur de réduire un article luxé ou une fracture ce qui toutefois me semble estre plus honnorable que de penser un chancre ou vieil ulcère” (Aant. 10). Ook de anatomie werd veel te weinig door de chirurgen beoefend. Men bedenke echter dat het dissequeeren van lijken bij het volk en de publieke opinie voor heiligschennis werd gehouden. Karel V (de keizer) liet zelfs de theologische faculteit te Salamanca raadplegen over het al dan niet geoorloofde van het lijkenonderzoek 3). Franco beklaagt zich eveneens over de verwaarloozing der anatomie, o. a. bij de bespreking der herniae: „ceste dite partie, tant nécessaire pour la conservation de l’homme et genre humain, n’estoit expressément tractée d’aucun,” en elders: „je suis bien assuré qu’il y a plusieurs maîtres de nostre art au moins se disans tels qui ne sauraient discerner l’orifice de la vessie ou celui de la matrice: ains mettront souvent la sonde en la matrice au lieu de la mettre en la vessie” 4). De anatomie vond hare vlijtigste beoefenaars onder de barbitonsores en dit bracht, hoewel sommigen overigens zoo onbeschaafd waren dat zij „nec legere quidem norunt, existimantes satis esse chirurgis si venam utcunque secare, aut unguenta, cataplasmata, emplastra possint admovere,” 5) niet weinig bij tot hunne praktische vorming.

De betrekking van prosector (Aant. 11) van den prof. anat. was meestal in hunne handen, en dit beteekende niet

1) Vd. Chereau, les renoueurs etc. l. c.

2) P. Franco, traité des hernies, Lyon, 1561. Epitre.

3) De St-Foix, Ess. hist. sur Paris gec. by Hévin, Mém. de l’Acad. Roy. d. Ch. tom. III.

4) Franco, traité des Hernies etc. Lyon, 1561, p. 141.

5) A. Chalmet Vergesac, Enchir. chirurg. Par. 1560,

weinig daar de hoogleeraar zich meest bepaalde tot voorlezingen en de prosector uitsluitend dissequeerde. Vandaar dat deze er dikwijls meer van wist dan de leermeester en de bepaling in de statuten werd opgenomen: „dissectorem peritum ex tonsoribus chirurgis adhibeat quem (professor) non sinat divagari, sed contineat in officio dissecandi” 1). Zelfs schreef een prosector, Etienne de la Rivière, barbier-chirurgien, te zamen met een professor der faculteit een werk: „De dissectione partium corporis humani libri III” en hij had aan dit werk zulk een belangrijk aandeel, dat, toen de genoemde hoogleeraar (Charles Etienne) zich daarvan de eer toerekende, de prosector bij acte van 't Parlement in 1539 als schrijver van het boek werd verklaard.

De barbiers-chirurgiens bleven steeds voor het St. Cosmas gild een steen des aanstoots. Zijne leden beschouwden de barbiers, hoewel onder deze de handigste practici werden gevonden, als verre beneden hen geplaatst omdat zij de kennis van het latijn enz. misten. Deze bekrompenheid ging zoover dat hun omgang vermeden werd, behalve wanneer de roem van hun gild daardoor verhoogd kon worden.

Zoo werd de bovengenoemde Rivière, deels omdat hij een uitstekend anatoom was, en deels uit rancune tegen de faculteit, in het gild opgenomen en evenzoo liet dit niet na den bij het volk en den Koning hooggeachten Ambroise Paré, hoewel hij geen latijn kende, aan zich te verbinden en op 18 Dec. 1554 den meestersgraad toe te kennen. Daarentegen verzetten de leden van het gild er zich bij de uitgave van Paré's werk tegen dat daardoor de chirurgie onder ieders bereik werd gebracht, omdat het boek niet in het latijn was geschreven. Deze ingenomenheid met de latijnsche taal ging zoover dat zij zich zelfs verzetten tegen

1) Decreta, ritus, usus ac... ordinis consuetudines caet. Paris 1714. p 29.

het vertalen der oude schrijvers, zoodat niet te Parijs, maar te Lyon successievelijk de vertalingen verschenen van Hippocrates, Paulus Aegineta, Galenus, Joan de Vigo (1537) enz. Zij zochten hun voornaamste kracht verkeerdelyk in hunne voorbereidende studiën en meenden dat het meesterschap ès arts eo ipso een waarborg was voor goede practische kennis. Met dat had de confrérie de St. Côme bijna geen invloed op de ontwikkeling der kunst, zóó weinig, dat een vreemdeling, Vidus Vidius uit Florence moest worden geroepen om de chirurgie en anatomie op waardige wijze te onderwijzen aan het Collège de France, dat Frans I in 1530 had gesticht.

De Confrérie deed alleen pogingen om haar eigen luister te verhoogen ten einde daardoor meerder overwicht te verkrijgen over hare gehate mededingers, de chirurgiens de robe courte of barbiers-chirurgiens. En dit gelukte haar wél is waar in zooverre dat Frans I, vooral door tusschenkomst van zijn eersten chirurg, le Vavas seur, aan het Chirurgijsngild eenige privilegiën gaf, o. a. den titel van Collège de St. Côme met het recht heilkundige voorlezingen te houden, maar dit alles was wederom de bron van eindelooze twisten tusschen de faculteit en de chirurgijns. Zooals gewoonlijk, bleef hierin de faculteit overwinnaar ondanks de bevestiging der privilegiën door de opvolgers van Frans I; eene poging van den decanus collegii chirurgici, Rodolphe le Fort, om de verkregen voorrechten te doen handhaven door de faculteit („supplex oravit decanus”) hitstè de gemoederen zoodanig op dat het tusschen de partijen tot een vuistgevecht kwam. 1) Tevens had het geen ander gevolg, dan dat de Academische senaat aan het gilde verbood voorlezingen te houden (1576). Een groot aantal schotschriften zag naar aanleiding van deze twisten het licht, waaronder ook

1) Quesnay, Rech. p. 189.

van den ouderen Riolan. Nauwelijks was aan deze zaak een einde gemaakt door een besluit van Hendrik III, waarbij aan het Collegium Chirurgicum werd toegestaan hare lessen voort te zetten, of een nieuwe twistappel ontstond door eene bul van Gregorius XIII in 1579 waarbij werd bepaald dat de aspiranten, na het licentiaat te hebben verkregen, hunne geloofsbelijdenis zouden afleggen en den apostolischen zegen verkrijgen evenals de licentiaati der faculteiten.

Dit indult dat het Chirurgijngild zou brengen onder de *auctoritas apostolica*, lokte een krachtig verzet uit van den universitatis rector en eene vernieuwing der oude twisten. Deze werden door het parlement bijgelegd en in 1609 bevestigde Hendrik IV het Collegium Chirurgorum in al zijn privilegiën en in „l'effect de ladicte bulle ou signature" 1).

Evenals de chirurgie, moest natuurlijk ook de geneeskunde onder deze eindelooze haarkloverijen lijden. Zij stond dan ook op een vrij lagen trap en haar beoefenaren hadden in het algemeen een slechten naam. Hendrik II moest in het midden der 16e eeuw eene bepaling uitvaardigen, dat „sur les plaintes des héritiers des personnes décédées par la faute des médecins.... les médecins seront tenus de goûter les excréments de leurs patients et leur impartir tout autre sollicitude" 2). De befaamde Michel Nostradamus was gewoon geneesheer van Karel IX (Aant. 12).

De mannen aan wie Frankrijk op het gebied der heelkunde, in de 16e eeuw zoo veel verschuldigd is, stonden oorspronkelijk buiten het Collegium Chirurgicum. De hervormer der Fransche chirurgie, Ambroise Paré, was een barbier-chirurgien en leverde het sprekende voorbeeld

1) Vd. o. a. *Mém. de l'Ac. Roy. de Chir.* t. IV, pag. 16, sqq.

2) Quesnay, *Rech.* p. 57.

aan het Chirurijnsgild dat een juiste kennis der anatomie en een gezonde interpretatie der ziekteverschijnselen de eerste vereischten voor een goed chirurg zijn en eene uitgebreide kennis der humaniora wel gewenscht, maar niet onontbeerlijk voor hem is. Eene uitgebreide bespreking van Paré's verdiensten omtrent de chirurgie kan te dezer plaatse niet worden verwacht. Het zij voldoende hier kortelings te herinneren dat hij, omstreeks 1516 geboren, zijne loopbaan als barbiersleerling begon, en van 1533—36 als interne in het Hôtel-Dieu te Parijs werkzaam was. Guy de Chauliac en Johan de Vigo werden door hem ijverig bestudeerd. Zijn voornaamste verdienste bestaat in eene betere behandeling der geschoten wonden en in de aanwending der ligatuur als middel tot sluiting der vaten na amputatiën in plaats van het ferrum candens. De ligatuur moge reeds door de ouderen zijn voorgeslagen en uitgevoerd, het staat vast dat Paré haar zelfstandig heeft toegepast 1). Paré's eerste werk, dat over de geschoten wonden, verscheen (in het Fransch, — de schrijver verstond geen Latijn) in het jaar 1545. Het Collegium St. Cosmae, evenals de facultas medica, verzette er zich in den beginne tegen dat de chirurgie, daar het werk in het Fransch was geschreven, zoo onder ieders bereik werd gebracht. Sylvius, de prof. anatomes had hem echter tot de uitgave daarvan aangespoord. Men heeft uit deze laatste omstandigheid afgeleid, dat Paré de prosector van Sylvius was. Onmogelijk is dit niet; het staat immers vast dat hij een degelijk beoefenaar der anatomie was, en er zich in zijne werken op beroemt niets te hebben vermeld dat niet door zijn scalpel is gedis-

1) Cf. o. a. E. Albert, Beiträge zur Geschichte der Chirurgie. 1es Heft. Wien 1877. (Die Blutstillungsmethoden im Mittelalter.) Dat Celsus, Galenus, Paulus van Aegina de ligatuur kenden, en dat Antyllus zelfs de torsie niet onbekend was, behoeft ik wel niet wijdloopig uiteen te zetten.

sequeerd. Ook is het zeker dat hij in 1547 met zijn vriend Thierry Héry, eveneens barbier-chirurgien, gezamenlijk dissequeerde. 1) Behalve door zijn uitstekende chirurgische eigenschappen, wist zich Paré ook door zijne zelfopoffering en minzaam karakter bij het leger, het volk en het hof gelijkelijk bemind te maken. Vooral bij het hof stond hij in hoog aanzien. Het bekende verhaal dat hij in de St. Bartholomeus-nacht de eenige Hugenoot was, die gered werd (door toedoen van Karel IX die hem in zijne eigene kamer opsloot) schijnt evenals de redding van Franco tot de fabelen te behooren, al ware het alleen maar om het feit dat het volstrekt niet is geconstateerd dat Paré Hugenoot was 2). Van het aanzien waarin Paré stond leveren de geboorte- en doopregisters van Parijs een interessant voorbeeld op. In 1546 n.l. bij de geboorte van Paré's eerste kind, werd dit ten doop gehouden door François de Villeneuve, médecin, en Loys Drouot, barbier. In 1576 fungeerden „le comte de Mauffer, le marquis d'Elbeuf et la duchesse de Baupreau" als zoodanig. 3)

Wij zagen boven dat het Collegium Chirurgicum Paré in zijn midden had opgenomen. In het algemeen echter werd de omgang met de barbiers-chirurgiens door het gilde zeer vermeden en bleef de coalitie der medici en de barbiers-chirurgiens steeds vijandig aan het gilde van St. Cosmas. Het einde der 16e en het begin der 17e eeuw zijn zeer rijk aan geschriften der beide partijen 4) waarin de faculteit hare heerschappij en gezag over het Chirurgijngild wil blijven handhaven en dit laatste aan hare pri-

1) Bégin in *Biographie médicale. Supplément au Dict. des Sc. méd.* 7 vol Paris 1820—25 i. v. Paré en Malgaigne, *Introd. etc.* CCLXIX.

2) Malgaigne, l. c. CCLXXVII sqq.

3) Chereau, les Renoueurs etc. in *Union médicale* 1863, p. 393.

4) vd. o. a. eene zeer nauwkeurige opgave in A. Pauly, *Bibliographie des Sciences médicales*, Paris 1874, p. 662—695.

vilegiën en langdurig bestaan het bewijs wil ontleenen van hare onafhankelijkheid van de faculteit. Riolan Sr. sprak duidelijk uit wat de faculteit wilde: „(chirurgi) manum non aliter (medicus) quam pictor penicillum debet regere,” 1) en de chirurgiëns de robe longue deden steeds hun goede anatomische kennis en practische handigheid gelden om hunne autonomie te handhaven. In 't begin der 17^e eeuw deed zich een nieuwe gelegenheid voor om in het strijdperk te treden, door een boekje van Nicolas Habicot. Habicot was een barbier-chirurgië die in 1592 werd aangesteld, „pour faire barbes, razer, seigner, et mettre les premiers appareils, seulement quand besoing sera, aux personnes estant en la Conciergerie.” 2) Wegens zijne verdiensten (hij had geschreven over de pest en een werkje over bronchotomie) werd hij echter opgenomen in het Collegium Chirurgicum. In een boekje, getiteld „Gigant-Osteologie” beschreef hij eenige beenderen van reusachtige afmetingen die bij eene opgraving gevonden waren, als die van den reuzenkoning Theutobocus, koning der Teutonen. Dit geschrift lokte eene menigte andere, pro en contra, uit. Onder de laatste moet vooral worden genoemd dat van Riolan Jr., die onder den nederigen pseudoniem „un eco-lier en médecine” in 1613 uitgaf: „Gigantomachie pour répondre à la gigantostologie.” Hij verklaart hierin dat de beenderen in kwestie onmogelijk van een mensch afkomstig kunnen zijn, en bovendien dat reuzen nooit hebben bestaan. Eenige hatelijkheden aan het adres der chirur-

1) Riolanus, Particul. methodi medendi in Joanni Riolani Ambiani opera omnia, Pariisiis 1610, p. 546. Vd. ook: J. Riolanus, Ad impudentiam quorundam chirurgorum qui medicis aequari et chirurgiam publice profiteri volunt, pro veteri dignitate medicinae apologia philosophica. Pariisiis 1577, waarop eene massa twistschriften volgden. G. Pauly, l. c. p. 661.

2) Extrait des registres du parlement de Paris, gecit. door Chereau, Un. med. T. 13 1872, p. 467.

gen blijven natuurlijk niet achterwege: "... encore qu'il soit recommandable par les épigrammes de quelques Régens de l'Université, fort sçavans, lesquels eussent mieux fait de ne point souscrire leur noms, de peur qu'ils ne soient soupçonnez fréquenter la boutique d'un chirurgien," 1) en elders:" pour conclusion, M. Habcot, respectés doresnavant les médecins de Paris mieux que vous n'avez fait; reconnaissez qu'il sont vos maistres non pas à vous seul, mais à tous ceux de vostre estat." 2) Hoewel het pamphlet van Riolan door Habcot niet onbeantwoord bleef en Guillemeau, de beroemde leerling van Paré, Habcot's zijde koos (echter niet zonder hem te verwijten dat hij de achting, aan de faculteit verschuldigd, uit het oog verloor), gaf de publieke opinie toch aan Riolan gelijk, die de beenderen beschouwde als die van een fossiel dier.

De faculteit zegevierde aldus, evenals reeds zoovele keeren, over het Chirurgijns-gild. Dit was en bleef onder het gezag der medische faculteit. Eene bepaling van het bestuur van het Hôtel-Dieu te Parijs, gemaakt in 1605, luidt: „dorénavant, le Chirurgien appellera le médecin avec lui pour voir toutes les incisions, trous et opérations de chirurgie, qui se feront en dedans dudit Hôtel-Dieu." 3) De lijken van geëxecuteerde misdadigers werden steeds gebruikt voor het anatomisch onderwijs, maar konden door den beul alleen worden afgegeven op een door den decanus facultatis geteekend bewijs. Hetzij, dat de faculteit geene cadavera aan het Chirurgijns-gild wilde afstaan, hetzij dat dit niet van de faculteit wilde afhangen, --- het verkrijgen van cadavera leverde vele moeielijkheden op. In 1615 ontstalen

1) l. c. p. 4.

2) l. c. p. 45.

3) Vd. Richet, les Chirurgiens de l'Hôtel-Dieu de Paris, discours prononcé à l'ouverture du cours de clinique chirurgicale in Un. méd. 1872. p. 869, sqq.

eenige chirurgen, geholpen door bedienden, een lijk aan den beul Jean Guillaume. Dit was oorzaak dat het parlement, op aansporen der facultas medica, nog in hetzelfde jaar het afgeven van lijken aan chirurgen streng verbood zonder geschreven machtiging van den decanus. Aan dit verbod schijnen de chirurgen zich echter weinig te hebben gestoord, althans in 1622 stormde een groot aantal lieden het amphitheater van Riolanus binnen en ontnamen hem het lijk waarop hij eene anatomische demonstratie hield. 1) Ja, bij menige executie kwam het tusschen medici en chirurgi tot een formeel gevecht, zoodat het parlement dan ook bepaalde 2) (1629): „sur la plainte faicte en la cour par le procureur général du Roy, des voyes de faict, violences et meurtres qui se commettent par les escoliers et estudiants en médecine et compagnons chirurgiens, qui, pour avoir les corps morts de ceux qui sont exécutés, attirent des vagabonds, pages et laquais, et les emportent par force, violence... la cour a faict et faict inhibitions et défenses... de délivrer aucuns corps morts pour faire anatomies et dissections que la requeste ne soit signée du doyen de la faculté de médecine.” Aan deze vechtpartijen is het toe te schrijven, dat nog in 1745 J. B. Winslow, op de aanplakbilletten waarop hij vermeldde dat hij zijn cursus over anatomie zou openen, waarschuwde: „Défense d’entrer avec cannes et épées” 3).

Met hoeveel verachting het Chirurgijsngild ook neerzag op de barbiers, zoo waren zij toch niet afkeerig van de voordeelen die het barbierschap opleverde. In 1641 moest het parlement aan het gild verbieden, „de faire, ni faire faire

1) Vd. Corlieu, l'ancienne faculté de méd. de Paris, Paris, 1877, p. 27.

2) Arrêt du parlement de Paris, 28 Sept. 1629, gec. bij Chereau-Un. méd. tom. XIV. 1872, p. 508.

3) Corlien, l. c.

le poil" 1). De vroeger zoo trotsche chirurgen „de robe longue" zagen zich langzamerhand door het aanzien der barbiers (die meer dan zij zelve het publiek vertrouwen bezaten) en door hun voortdurende nederlagen tegenover de faculteit, gedwongen naar eene vereeniging te streven met de voorheen zoo gehate barbiers. Niet het minst echter was hier geldzucht in het spel; en zoo gebeurde het in 1655 dat het gilde van St. Cosmas plechtig verzocht een barbierswinkel te mogen houden en met de barbiers-chirurgiens ééne vereeniging uit te maken. „Ainsi les chirurgiens se chargèrent de la honte des barbiers et les barbiers entrèrent dans les droits et les privilèges des chirurgiens", zegt de panegyrist der chirurgen 2).

Beide partijen wonnen bij deze fusie: de chirurgen een groot aantal bondgenooten tegen de gehate faculteit en een nieuwe bron van inkomsten, het scheermes, en de barbiers verkregen eene verheffing van hun stand. De faculteit zag dit alles niet lijdelijk toe maar diende bij het parlement herhaaldelijke requesten in om een einde te maken aan de usurpaties der tegenpartij. Dit gaf aanleiding tot een proces (1660), dat ter onderscheiding van vorige genoemd wordt, „le grand procès des chirurgiens" en in extenso beschreven is in de „commentaires de la faculté de médecine de Paris" (24 vol. in fol. manuscript van 1395—1786) 3). In dit proces hield o. a. de acad. rect. de Langlet eene sierlijke latijnsche rede, waarin hij wel de zaak der faculteit verdedigde, maar toch eenige vriendelijkheid voor de chirurgen betoonde. „Hoc mihi videntur infeliciores (sc. chirurgi)" zeide hij o. a. „quod quibuscum societatem inierunt eorum sordes, veluti contagione participant, cum pris-

1) Gecit. by Eloy, Dict. de Méd. 2 vol. Liège et Francf. 1755 i. v. chirurgie.

2) Quesnay, l. c. p. 319.

3) Dl. XIV.

tinam dignitatem retinere potuissent. His verumtamen ignoscimus, probis maximam partem, neque ineruditis plane 1) enz. De woordvoerder der faculteit toonde aan dat de geneeskunde eene wetenschap en de heekunde een kunst was en dat mitsdien de onderworpenheid der chirurgen aan de faculteit aan geen twijfel onderhevig was. „Nobis summum imperium Dii dedere, vobis obsequii gloria relictæ est,” zeide hij, en de woordvoerder der geïncrimineerde partij was zoo ongelukkig in de keus zijner argumenten, dat de zaak hopeloos werd verloren. Aan de barbitonsores-chirurgi werd verboden graden te verkrijgen en den „bonnet” en „robe longue” te dragen. Uit dankbaarheid bood de faculteit den advocaat-generaal Talon de werken van Hippocrates ten geschenke aan en tevens verbond zij zich hem en zijn huisgezin gratis geneeskundige hulp te verleen (Aant, 13.)

Van de goede chirurgen die Parijs in dien tijd bezat, moet o. a. kortelijks worden melding gemaakt van Jacques Petit, den eersten „Chirurgien de robe longue,” die Chirurg in het Hôtel-Dieu werd (1645). (Vroeger werden zij gekozen uit de leerlingen van 't Hospitaal.) Hij hield voorlezingen over anatomie en onderhield de leerlingen ook aan het ziekbed, zoodat hij de eerste is die chirurgische kliniek heeft onderwezen. 2) Hij was door zijn toewijding en ijver zoozeer geacht dat hij van de administratie van het hospitaal 1000 frcs. verkreeg, tot het aanleggen van eene collectie chirurgische instrumenten, en ook cadavera ter zijner beschikking had. „Fugacis contemptor fortunæ et ventosæ gloriæ incuriosus immensas divitias et immortale decus in superna mansione colligere meruit. 3) Behalve van hem moet nog worden melding ge-

1) Statuts des médecins, p. 95, gect. Quesnay, p. 333.

2) Richet, l. c.

3) Devaux, Index funereus chirurg. Paris. (vervolg op Quesnay Rech.) p. 586.

maakt van Méry die een uitstekend anatoom en een beroemd chirurg was en de opvolger van Jacques Petit als chirurgien en chef van het Hôtel-Dieu. Een merkwaardige verschijning was Duverney, die de ontleedkunde zoo meesterlijk behandelde, dat hij een groot aantal toehoorders in den Jardin Royal, waaraan hij in 1679 anatomes prof. werd, met bewondering vervulde. Hij bracht de anatomie zoozeer in de mode, dat zelfs dames zijne lessen bezochten, Peter I de anatomie van hem leerde, 1) evenals de Dauphin, en zelfs Bossuet in zijn Amphitheater studeerde, toen hij het denkbeeld opvatte zijn „*Traité de la connaissance de Dieu et de soi-même*” te schrijven. 2) De kennis der anatomie werd daardoor wel verbreid, maar eene toepassing daarvan op de praktijk liet zich wachten. Inderdaad bezat Parijs weinig goede practische chirurgen. Een chirurg deed eene Venae-sectie bij den dichter Benserade; (Aant. 14), hij sneed de arteria brachialis in en werd zoo onthutst dat hij hard wegliep en den dichter aan verbloeding deed sterven. 3) Zulke ongevallen kwamen niet zoo zeldzaam voor. Men denke voorts, om eenig denkbeeld te verkrijgen aangaande den toestand der chirurgie in het laatst der 17e eeuw, aan de beroemde fistula ani van Lodewijk XIV in 1686. 4) De meest beroemden chirurgen erkende deze ziekte in 't begin niet, evenmin als men die van den Kardinaal Richelieu had erkend. De Kardinaal was aan zijne fistula gestorven.

1) Volgens Arnaud, *Discours sur l'anatomie* in zijne *Mém. de Chirurgie*. Londres, 1768, T. II, p. 802.

2) vd. Figuiet, *la science et les savants au moyen âge*.

3) Richerand, *Nosographie et Thérapeutique Chirurgicales*. Paris, 1821, préf. XXXV.

4) Zie over deze fistula en de operatie die de Koning daarvoor onderging vooral J. A. le Roi, *journal de la santé du Roi Louis XIV*, Paris 1862, p. 166 sqq, p. 395 sqq. en Ejusdem, *curiosités historiques sur Louis XIII Louis XIV etc*. Paris 1864, p. 57, sqq.

Om den Koning, nadat zijn lijden gediagnosticeerd was, te genezen, werden eerst allerlei experimenten genomen met arme lijdens aan dezelfde kwaal. Acht van dezen werden op kosten des Konings naar verschillende badplaatsen gezonden; anderen werden in het gebouw der surintendance behandeld met middelen die van heinde en verre werden aangeprezen en toegezonden. Eindelijk opereerde Félix, de eerste chirurg des Konings, zijn vorstelijken patient, na zich eerst in de Parijsche hospitalen te hebben geoefend. Dionis verhaalt dat Félix tot belooning 50.000 kronen (150.000 livres) ontving, terwijl de eerste geneesheer en de andere assistenten naar verhouding werden geresmunereerd, zoodat de operatie aan den Koning 418.000 livres kostte 1).

1) Vd. o. a. Mém. de l'Acad. Roy. de chir. Tome IV. Préf. p. 22, 23. Voltaire, le Siècle de Louis XIV. Dresde, 1753 Tome II, p. 81 en Dionis, cours d'opérations de chir. 4me Edition par de la Faye, Paris 1740. p. 421

AANTEKENINGEN.

Aant. 1, blz. 4. De schrijver (Litré) van de *Hist. lit. de la France* beweert, dat de annalen der Parijsche Universiteit van af 1107 dagteekenen, en dat reeds in 1180 de geneeskunde aan de hoogeschool openlijk werd geleerd. *Hist. lit. de la France*. T. IX. p. 191.

Aant. 2, blz. 5. Interessante bijzonderheden omtrent dergelijke medische consulten, ontbreken ons niet. Zoo wordt ons verhaald van zekeren Tacquet, D. M. P., die slechts van drie recepten gebruik maakte, nl. van eene mixtura c. succu rosarum et diacarthamo; eene ordonnantie voor een clysma en eene voor eene V. S. De patiënt kwam niet binnen in de kamer, maar bleef voor een klein venstertje staan. Op dien afstand maakte de geneesheer al dan niet eene diagnose, gaf eene der drie recepten en ontving zijn honorarium. „Ainsi il gagnoit sa vie honorablement”

Vd. Quesnay, *Recherches etc.* p. 17.

Aant. 3, blz. 6. Guy de Chauliac noemt vijf van die secten die verschillende beginselen hadden, vooral bij de behandeling der wonden.

„Sectae quaedam currebant tempore meo inter operadores hujus artis praeter duas generales, quae adhuc vigent, logicorum scilicet et empiricorum, reprobatae a Galeno in „de sectis.” Et per totam therapeuticam fuerunt. Et prima fuit Rogerii, Ro-

landi et quatuor magistrorum, qui indifferenter omnibus vulneribus et apostematibus saniem cum suis pultibus procurabant, fundantes se super illo quinti aphorismorum: „Laxa bona, cruda vero mala.” Secunda fuit Bruni et Theodorici, qui indifferenter omnia vulnera cum solo vino exsiccabant fundantes se super illo quarto therapeuticae: „Siccum vero sano est propinquius, humidum vero non sano.” Tertia secta fuit Gulielmi de Saliceto et Lanfranci, qui, volentes mediare inter istos procurant omnia vulnera cum unguentis et emplastris dulcibus, fundantes se in quarto therapeuticae: „quod curatio unum hunc modum, quae absque fallacia et dolore tractetur.” Quarta secta fere omnium The tonicorum et sequentium bella, qui cum conjunctionibus et positionibus et oleo et lana atque caulis folio procurant omnia vulnera, fundantes se super illo: „quod Deus posuit virtutem suam in verbis, herbis et lapidibus.” Quinta secta est mulierum et multorum idiotarum, qui ad solos sanctos de omnibus aegritudinibus infirmos remittunt, fundantes se super illo: „Dominus mihi dedit, sicut placuit, Dominus a me auferet, quando sibi placebit. Sit nomen Domini benedictum. Amen.”

Guidonis chirurgiae tractatus septem, proöemium.

„Adeo et prisco jam aevo inter sese pugnantes observentur medentium scholae, nec mirum sit, scepticos fuisse qui de omni artis certitudine prorsus dubitarent.”

Cf. Pruys v. d. Hoeven, de Hist. med. L. B. 1842, p.

134, sqq.

Aant. 4, blz. 6. Over den datum der stichting van de Confrérie is veel getwist zonder dat echter een der schrijvers zijne meening als de eenig ware heeft kunnen doen gelden. Men heeft gemeend dat de Parijsche chirurgen hun gild vaak door frauduleuze middelen tot aanzien wilden brengen. Daartoe zouden zij ook in latere jaren hunne eerste statuten hebben vervalscht en ook andere middelen hebben gebruikt om hun gild een langen geslachtsboom te geven. Hiervoor pleit o. a. het volgende: Een reglement dat steeds met trots door de chirurgen de St. Côme

werd vermeld als gegeven door Philips den Schoone in 1301 spreekt o. a. van „Renau, le barbier dehors la porte St. Antoine.” Deze poort werd echter eerst meer dan vijftig jaren later gebouwd. Verder zijn bijna geen der schrijvers het met elkander eens over den stichter. Terwijl de meesten Pitard als zoodanig noemen, meenen anderen die eer te moeten toekennen aan Lanfranc, weer anderen aan beiden samen.

Vd. hierover o. a. Eloy, Dict. d. Méd. 2 vol. Liège et Francf. 1755, i. v. Chirurgie. — Ackermann, Inst. Hist. Med. Norimb. 1792, p. 355. — Henschel in Janus Bd. II, Heft I, s. 146.

Rust meent dat de bedoeling van Pitard bij de oprichting der Confrérie de St. Côme was het vormen van Militair-Chirurgen. Het is wel zeker dat Pitard zijn Vorst vergezelde op diens kruistochten en Militair-Chirurgen onder zijne bevelen had, die Myres werden genoemd. Omtrent Pitard's werkzaamheden als Militair-Chirurg is echter zoo weinig bekend dat de naam van „moderne Pitard” dien men aan Larrey heeft gegeven zeker niet de meest vleiende is. Het schijnt ook niet recht duidelijk hoe Pitard meende de Militaire Chirurgen te kunnen vormen in een collège te Parijs.

Vd. Rust, Handwörterb. Bd. IV, p. 641 en Dict d. sc. méd. i. v. chir. milit. Paris 1813, (Richerand).

De bovengenoemde naam van Myri of Mires was een langen tijd van toepassing op alle uitstekende chirurgen. Of deze naam haar ontstaan te danken heeft aan een beroemd practicus, Robert le Myre geheeten, of afgeleid moet worden van myrrha, mederi, mirus of iets anders is niet uitgemaakt. Een Fransch spreekwoord luidde: „Qui veut la guérison du mire, Il lui convient tout son mal dire.”

Over de heilige martelaren Cosmas en Damianus zij hier kortelings opgemerkt dat zij, uit een aanzienlijk geslacht in Arabië gesproten, als reizende geneesheeren het Christendom trachtten te verbreiden. Deswege aangeklaagd bij Lysius, landvoogd van Cilicië onder de regeering van Diocletianus, werden zij veroordeeld om in zee te worden geworpen en wel gebonden. Zij ontkwamen echter wonderbaarlijk aan den

dood. Zij bleven evenzoo behouden toen zij in een groot vuur werden geworpen. Ten einde raad, liet de landvoogd hen ont-
hoofden. Hun gedenkdag is op 27 September.

Vd. Hesseveld. De levens van Gods lieve heiligen enz.,
4 dl. Amst. v. Langerhuizen 1856. Dl. III, p. 342 sqq.

Aan. 5, blz. 6. Men heeft getwist over de vraag of Lanfranc clericus was of niet. Lanfranc zegt zelf dat hij te Lyon heeft vertoefd voor de opvoeding zijner zonen en inderdaad had hij een zoon genaamd Bonnet, die chirurg was. Het was toenmaals echter niet alleen geene groote schande voor geestelijken om kinderen te hebben, maar zelfs bestonden voor zulk een geval pauselijke besluiten. Zoo schrijft dan ook G. de Salicet, Lanfranc's leermeester, dat hij zijne chirurgie geschreven heeft voor zijn zoon Bernardinus, en van hem is het vrij zeker dat hij geestelijke was. Dat dit met Lanfranc ook het geval was blijkt o. a. uit de volgende zinsnede uit zijn groot handboek. (Tract. I, doctrina III, cap. IX) ... „mater quoque pueri pro quodam misit laïco...”

De bibliotheek der Nederlandsche maatschappij ter bevordering der geneeskunde, bezit een Vlaamsche vertaling van het werk van Lanfranchi in handschrift van de 14^e eeuw. Volgens den catalogus der auctie Serrure in Brussel is deze Vlaamsche vertaling in 1529 te Brussel gedrukt. Lanfranchi was ook de leermeester van Me Jan Yperman, de bekende Vlaamsche heilkundige uit de 14e eeuw, wiens chirurgie door C. Broeckx in 1863 is uitgegeven. (La chirurgie de maître Jehan Yperman, publiée par C. Broeckx, Anvers, 1863).

Aant. 6, blz. 7. Dit werk der „quatuor magistri” zoo als zij gewoonlijk genoemd worden was een commentaar op de chirurgie van Rogerius van Napels en van Roland van Parma en draagt den titel van „glossulae quatuor magistrorum super chirurgiam Rogerii et Rolandi.”

Daremborg heeft die „glossulae” het eerst in de „collectio Salernitana” van de Renzi, tom. II, p. 497—724, en later als zelfstandig werk, te Napels en Parijs uitgegeven (1854, 8). In

zijne inleiding toont Darenberg voldoende aan, dat zeer waarschijnlijk dit werk door een te Parijs of te Salerno wonend heekundige op het eind der 13e of het begin der 14e eeuw geschreven is en dat de „quatuor magistri” tot het rijk der fabelen behooren.

Aant. 7, blz. 10. Aan dit „solemnè prandium” mocht niets ontbreken. In 1511 werd Jean d'Ivry beboet voor vier gouden kronen, omdat hij pauwenvleesch vergeten had op zijn diner. Nadat in 1516 op het feest van Robert Drouyn bedorven vogels waren voorgezet, nam de faculteit een bekwamen kok aan, Aubert genaamd, en liet hem zweren „fideliter et diligenter” zijn plicht te vervullen.

Vd. Chereau, *Discipline et confraternité dans l'anc. fac. de Méd. de Paris* in *Union Méd.* 1872 *passim*.

Aant. 8, blz. 11. Deze Kardinaal heeft nog zijn naam ver-euwigd door de instelling van theses cardinales of du cardinal. Deze werden bij voorkeur ontleend aan een hygienisch onderwerp: hare verdediging duurde van 'smorgens 5 tot 12 uren, zeker lang genoeg om een gevestigde opinie te krijgen over de vraag: „Moet men bij het haarsnijden rekening houden met de phases der maan”? of „An modicus cibi, medicus sibi”? of „Is het goed zich eenmaal 's maands te bedrinken?” De thèses quodlibétaires waren van veel ouderen datum.

Vd. Raynaud, *les Médecins au temps de Molière*. Paris 1862, p. 41 sqq.

Aant. 9, blz. 13. Men denke aan de herleving der beoefening van de Grieksche en Latijnsche letterkunde; aan den vooruitgang der boekdrukkunst, de uitgaven van Celsus, Galenus, Guy, Lanfranc, Salicet (ongeveer 't laatste der 15e eeuw) e. a. waardoor het gemakkelijker en vooral minder kostbaar was zich de schrijvers aan te schaffen. De prijs van exemplaren van goede schrijvers was soms fabelachtig hoog. Bekend is het verhaal van een gebedenboek dat met 200 schapen werd betaald, en dat van

Lodewijk XI die een exemplaar van Rhazes wilde doen overschrijven dat aan de faculteit toebehoorde en daarvoor eene groote hoeveelheid zilver in pand moest geven (1471). In het midden der 14e eeuw gaf Chervais Crétien een complete Avicenna, gebonden, met zijde bekleed en met 4 zilveren sloten voorzien, aan zijn Vorst ten geschenke en dit geschenk werd zoo kostbaar geacht dat men het met ingenomenheid vermeldde.

Iemand, die een ander een boek leende liet hem dikwerf een eed op de Evangelien afleggen om zeker te zijn dat hij het terug zou geven. Zekere d'Auxone legateerde bij zijn dood in 1410 aan de faculteit een Galenus, „de utilitate partium.” De bepaling werd gemaakt dat ieder Doctor, die het boek wilde leenen eene mis moest laten lezen voor den erflater.

Cardonnel, een bemiddeld en beroemd medicus die in 1437 stierf, liet slechts 30 schrijvers na.

Een „recueil d'homélies” werd door een Graaf van Anjou betaald met 200 schapen, een mud haver, een mud tarwe en 100 schapenhuiden.

Vd. o. a. Chereau, les Médecins de Charles V in Union Méd. 1863, p. 196 sqq. — Walsh, St. Louis et son siècle, Tours, 1868, p. 255.

Even zeldzaam en kostbaar als de boeken, schijnen in de 15e eeuw goede chirurgen te zijn geweest, voornamelijk buiten Frankrijk. Bekend is het verhaal van Matthias Corvinus, Koning van Hongarije, die in 1468 in een veldslag tegen de Turken aan den arm werd verwond. Hij liet in alle landen bekwame chirurgen oproepen om zijne wond te genezen. Eerst na eenige maanden bood zich Hans von Döckenburg uit Straatsburg aan die de genezing gelukkig volbracht en met geschenken werd overladen. Evenzoo had Hendrik V van Engeland in zijn oorlog met Frankrijk zooveel moeite om een toereikend aantal chirurgen te verkrijgen dat hij ze met geweld op de schepen moest laten brengen (1415). Velen van deze waren echter... instrumentmakers.

Vd. o. a. Conférences Histor. Paris 1866, p. 239 en Isensee, Gesch. d. Med. Berlin 1844, Bd. II, p. 850.

Aant. 10, blz. 14. Bij ons te lande waren de bewoners van het dorp Jisp in N. Holland bekend als „ledezettters” enz. In enkele steden was het reponeeren van luxaties en behandelen van fracturen het werk van den beul.

Paré zegt in zijn hoofdstuk: „De certains Imposteurs”: „aucuns sont si impudens, qu'ils se vantent de remettre les os rompus et desloués, affirmans que cette science leur est acquise de race, c'est à dire de père en fils.... de gens beaucoup plus facheux et importuns, qui affirment pouvoir remettre les os fracturés et luxés par paroles, moyennant qu'ils ayent le nom et la ceinture du malade....

Il s'est trouvé une autre imposture en Allemagne: c'est qu'ils prennent d'une pierre nommée Beinbruch laquelle ils pulvérisent et en donnent à boire à celui qui aura quelque partie rompue ou luxée et maintiennent qu'elle a puissance de guarir telle dispositions. Il y en a encores d'autres en Allemagne qui prennent une espée ou dague ou autre tel instrument qui aura blessé le malade, laquelle l'ayant accommodé en un lieu reclus, comme celui qui est blessé, la pansent, et y appliquent les médicamens qui seroient requis à la propre playe, laissant le malade sans y faire aucune chose; et à mesure qu'on pense ladite espée, la playe se guarit, — ce disent-ils.”

Oeuvres de A. Paré, nouv. éd. par Malgaigne, tome I, p. 101.

Aant. 11, blz. 14. Zie de voorstelling eener dusdanige demonstratie in „de Ketham, fasciculus medicinae. Venet. 1495.” De professor was te verheven om het lijk aan te raken. Zie ook wat Vesalius van het onderwijs van Sylvius verhaalt in de belangrijke voorrede en opdracht aan Karel V voor zijne „de fabrica corporis humani,” 1543.

Cf. nog Medici, compendio storico della scuola anatomica di Bologna. Bologna 1857.

Aant. 12, blz. 17. Dat ook buiten Frankrijk de verhouding tusschen chirurgen en medici veel te wenschen overliet, bewij-

zen o. a. de heftige aanvallen van Lange (1485—1565): „cru-
dele chirurgicorum vulgus, omnium literarum ignarus ac prorsus
ἀναλφάβητος, qui nec ullis instrumentis luxata membra instaurare
norunt”.... en verder: „Quid multis? Certe id, quod de adu-
latoribus quidam dixit, in eos recte detorqueri potest: praestare
incidere corvos quam hujus farinae chirurgis vitam vel corpus
committere. Nam corvi solum mortuos lancinant, sed chirur-
gici vivos.

Joanni Langii Lembergii epistolarum medicinalium vol. tri-
partitum. Hanoviae 1605, p. 3.

Berengarius (1470—1550) zegt: „Hodiernis temporibus medici
dedignantur chirurgi appellari: sed ut pecunias extorqueant,
praedicant se hanc artem scire quidem, pusillanimes autem
esse in operando: ut tamen lucri participes fiant, secum ducunt
chirurgulos et ita coecus coecum ducit et ambo in foveam cadunt.”

Jac. Berengarii Carpensis de fractura cranii liber aureus.

L. B. 1715, p. 89.

Aant. 13, blz. 24. Zie over dit proces enz. vooral nog de
Lettres de Guy Patin (nouv. ed. par Réveillé-Parise, 3 vol. 8.
Paris 1846), waarin de satirieke decanus facultatis medicorum
de chirurgen de liefderijkste namen geeft, waarvan wij eenige
mededeelen: „la plupart de ces gens-là sont des laquais bottés,
qui n'ont nul fondement de science mais beaucoup d'impudence”
T. II, p. 459.

„Cosmiani illi étoient des misérables coquins, presque tous
arracheurs de dents et forts ignorants, qui ont attiré les chirur-
giens-barbiers à leur cordelle”... T. II, p. 327.

.... „Cette superbe racaille...” ibid.

.... „C'est une race de méchants coquins, bien extravagants,
qui ont des moustaches et des rasoirs,” T. III, p. 358.

.... „Voilà une race de vipères qui continuellement se re-
belle contre la justice et l'honnêteté” T. III, p. 261.

Patin is het meest verontwaardigd dáárover dat de chirurgen
zich zoozeer inlaten met inwendige ziekten en zich met kwak-
zalverij ophouden: „ils disent qu'ils ont des secrets contre la

vérole;" en elders: ... „ils promettent des merveilles de leurs secrets à ces pauvres jeunes gens quos impura Venus ut plurimum momordit." T. II, p. 178.

Een med. student schrijft over een geval van lijkrooving door een barbier-chirurgien (1624): ... „Un ignoble barbier-chirurgien n'a-t-il pas eu l'impudence — ces gens-là ne doutent de rien — de fermer sa porte à la justice, de se barricader chez lui, de faire pleuvoir de sa fenêtre des choses sans nom sur la tête du premier magistrat de la faculté, et lorsque, enfin, on eut brisé l'huis du lieu et pénétré dans cet antre de brigands, on trouva le cadavre d'un enfant à moitié disséqué dans la gouttière."

Extr. du journal d'un aspirant etc., medegedeeld door Chereau, Union médicale 1871 T. 12, p. 842 sqq.

In hetzelfde jaar (1624) werd Charles Guillemeau, de zoon van den bekenden leerling van Paré, door de faculteit „admis d'emblée à la licence... mais il ne put pénétrer in gremio Facultatis qu' après avoir prêté devant notaires le serment solennel d'abandonner pour toujours la compagnie des chirurgiens."

Chereau, *ibid.*

Aant. 14, blz. 25. Voltaire zegt van den dichter Benserade: „Il avait un talent singulier pour ces pièces galantes dans lesquelles il faisait toujours des allusions délicates et piquantes aux passions qui animaient la cour." In een dergelijk aan den Koning gericht gewrocht zegt hij o. a.: „Le moyen de s'imaginer „Qu'une femme vous fuie, et qu'un homme vous mène!" Ik heb het verhaal van Benserade's dood ten gevolge van een V.S. nergens dan bij Richerand gevonden.

Voltaire, le siècle de Louis XIV. Dresde, 1753. T. II, p. 28 sqq.

HOOFDSTUK I.

DE STICHTING, BLOEI, EN HET VERVAL DER ACADÉMIE ROYALE DE CHIRURGIE.

In het begin der 18e eeuw trad te Parijs een chirurg op die bestemd was de meester en het hoofd eener schitterende school te zijn. De Académie de Chirurgie, wier stichting, bestaan en verval wij straks zullen trachten te beschrijven, zou nooit tot zulk een aanzien zijn gekomen indien zij niet aan Petit een uitstekend voorbeeld tot navolging had gevonden. Het ligt natuurlijk niet in ons plan van J. L. Petit anders, dan ter loops melding te maken. Het zij genoeg te herinneren dat J. L. Petit datgene wat hij was, te danken had aan eene grondige kennis der anatomie, die hij bijna met de moedermelk had ingezogen (op zijn 7e jaar dissequeerde hij reeds met zijn leermeester Littre), aan een stalen ijver die zoover ging dat Maréchal hem vaak slapende op de stoep van la Charité vond, een plaats die hij uitzocht om de eerste der studenten te zijn die binnen werd gelaten ten einde de beste plaats bij de operaties te hebben, — en eindelijk aan een juiste methode. Daardoor is hij volgens de uitdrukking van Malgaigne „le créateur de la mémoire en chirurgie” geworden, en is door hem de chirurgie van een handwerk een kunst geworden,

gelijk zij door J. Hunter tot eene wetenschap zou worden verheven 1).

In 1724 werden door Lodewijk XV vijf „Démonstrateurs royaux pour la théorie et la pratique de la Chirurgie” benoemd. Van hoeveel belang dit besluit, dat het chirurgisch onderwijs opdroeg aan praktische chirurgen, was en welk een invloed het uitoefende op de vorming van goede chirurgen, laat zich gereedelijk begrijpen. J. L. Petit werd aangewezen om de algemeene chirurgie te onderwijzen terwijl Morand de operatieve heilkunde, en Verdier de anatomie doceerde.

Dit koninklijk besluit was te danken aan den eersten chirurg des Konings, Maréchal, en den aangewezen opvolger van Maréchal, de la Peyronie. Vooral de laatste, wien niets zoozeer ter harte ging als de verheffing der chirurgie en harer beoefenaars, begreep dat daartoe in de eerste plaats noodig was goed chirurgisch onderwijs. Dit onderwijs was officiëel tot aan 1724 in handen der medische faculteit die echter bezwaarlijk andere dan theoretische lessen kon geven evenals Haller later in Göttingen die als chirurg. prof. nooit in vivo geopereerd had, „nimis ne nocerem veritus.” Het kon niet anders of het geven van chirurgisch onderwijs door de uitstekendste praktische chirurgen moest een heilzamen invloed uitoefenen en het is niet de geringste verdienste van de la Peyronie dat hij door het besluit van 1724 den grondslag heeft gelegd dier school die door de Académie de Chirurgie later het orakel en de araeopagus der chirurgie voor geheel Europa zou worden. La Peyronie die in 1715 Montpellier had verlaten om zich in Parijs te vestigen, had het geluk gehad aldaar eenige voorname personen van heilkundige gebre-

1) Vd. Malgaigne, *Essai sur l'histoire et la philosophie de la chirurgie* in *Mém. de l'Acad. de médecine* T. XIII (1847), p. 32.

ken te genezen. Daaraan had hij het te danken dat hij aan het hof en in aanzienlijke kringen een grooten invloed verkreeg, een invloed dien hij overal waar het mogelijk was ten bate der chirurgie en der chirurgen aanwendde. Drie eigenschappen kwamen hem daarbij uitstekend te stade, een juist inzicht zoowel in zaken als in personen, waardoor hij ontluikende talenten wist op te sporen en te ontwikkelen, een beminnelijk, conciliant karakter, en een grenzenlooze liefde voor de chirurgie. Van de laatste was zijn gansche loopbaan het voorbeeld, en zelfs na zijn dood bleek uit zijn testament dat voor niets zijn hart zoo warm klopte als voor den bloei der chirurgie. Wij zullen nog gelegenheid hebben later melding te maken van den merkwaardigen en edelmoedigen man „qui commença comme Ambroise Paré, devint le Mécène de la chirurgie et finit par Monthyon” 1).

De grootste verdienste van la Peyronie bestaat in de stichting der Académie de Chirurgie. Om eene goede en volledige geschiedenis der genoemde Académie te schrijven zou het noodig zijn de archieven zelve te raadplegen. De uitgebreide verzameling documenten, brieven enz. zijn langen tijd bewaard geweest in een stoffig vertrekje in het gebouw der Académie de Médecine te Parijs; het bestaan dier interessante verzameling was zelfs bijna geheel onbekend. Pariset, die langen tijd „secrétaire perpétuel” der Académie de Médecine was, was een verdienstelijk en wel-sprekend man, maar „plus amoureux de l'éloquence que de l'histoire” en hij gaf zich niet de moeite kennis te maken met den schat dien hij moest bewaken. Zijn opvolger

1) E. F. Bouisson, les statues de Lapeyronie et de Barthéz à Montpellier. Montp. 1865, p. 78. Vd. nog behalve deze brochure, waarmede ik door de beleefdheid van Prof. Bouisson kon kennis maken, de Eloge de Lapeyronie (door Morand) in Mém. de l'Acad. Roy. de Chir. T. II, p. XLIX sqq.

E. F. Dubois (d'Amiens) was anders gezind; door zijne zorgen verschenen de klassieke „Eloges” van Louis in het licht met eene voorrede en aanteekeningen en door hem werd de aandacht gevestigd op de vruchtbare bron voor geschiedkundig onderzoek, wier bestaan aan de meesten vóór hem onbekend was. Dubois zelf, Guardia e. a. meer schreven na die vondst interessante stukken vooral over de inwendige geschiedenis der Académie de Chirurgie, terwijl o. a. Verneuil zich heeft bezig gehouden met het uitgeven van stukken uit de archieven die betrekking hebben op wetenschappelijke vraagstukken. 1) Prof. Verneuil, die de beleefdheid had mij een exemplaar van zijne boekjes te zenden is, helaas, verhinderd geweest de uitgave voort te zetten.

Ik stel mij voor achtereenvolgens kortelijk te beschrijven de geschiedenis der Académie als geleerd lichaam, haar invloed op den chirurgischen stand enz. en eindelijk meer in het bijzonder eenige hoofdstukken der chirurgie te behandelen zooals die in de vorige eeuw in Frankrijk werden geleerd en verbeterd door de Académie. De ruimte die mij ten dienste staat heeft mij genoopt, wat het laatste betreft, mij te bepalen tot „de leer der behandeling van wonden, abscessen enz.,” en de „steensnijding.”

De Académie de Chirurgie werd, hoewel nog voorloopig onder een anderen naam, gesticht in 1731. 2) Ook de

1) A. Verneuil, Documents inédits tirés des archives de l'ancienne Académie de Chirurgie.

1er Fascicule, Des polypes nasaux et naso-pharyngiens. Paris, 1860.

Id. 2e Fascicule, Découverte de la staphylophorie au 18e siècle. Paris, 1861.

2) Ik heb bij de beschrijving der geschiedenis van de Académie de Chirurgie, voornamelijk gebruik gemaakt van Hist. de l'Acad. Roy. de Chir. in T. II der Mém.;

Hist. de l'Acad. Roy. de Chir. in T. IV der Mém.;

stichting van dit lichaam is bijna uitsluitend te danken aan la Peyronie die te zamen met Maréchal een reglement had ontworpen, hetwelk de goedkeuring van Lodewijk XV wegdroeg.

Nadat deze koninklijke goedkeuring was verkregen, werden alle chirurgen die door Maréchal en la Peyronie waardig waren gekeurd de nieuwe Académie saam te stellen, den 18 December 1731 bijeengeroepen in een der zalen van het Louvre. Van de 70 chirurgen die waren opgeroepen, verschenen er 68. Er werd voorlezing gedaan van een koninklijken brief, die behelsde dat de titel Académie eerst dan aan het lichaam zou worden toegekend indien het bleek dien waardig te zijn, zoodat de titel voorloopig zou zijn: *Société académique de chirurgie*. Verder werd het reglement voorgelezen en de koninklijke goedkeuring daarvan. Volgens dit reglement zou het lichaam bestaan uit 70 leden van welke tien den titel droegen van „*académiciens libres*”: deze werden gekozen onder de oudere, beroemde chirurgen, wier leeftijd hen vrijstelde van den plicht om de zittingen getrouw bij te wonen: daartoe behoorden ook de twee chirurgen der koningin, wier bezigheden aan het hof hen ontsloegen van dezelfde verplichting. Tot de 60 ove-

Morand, *Opuscles de Chirurgie* 2 vol. Paris 1768, 1772.

Portal, *Hist. de l'Anatomie et de la Chirurgie* 5 vol. Paris, 1770 T V.

Eloges lus dans les séances publiques de l'Acad. Roy. de Chir. de 1750 à 1792 par A. Louis. Recueillis et publiés pour la 1e fois par E. F. Dubois (d'Amiens). Paris, 1859.

E. F. Dubois in verschillende deelen der *Mémoires de l'Acad. d. médec.* (vooral T. XVI 1852 en T. XX 1856);

dezelfde in eenige jaargangen der *Gazette médicale de Paris* (vooral 1866);

Guardia in verschillende jaargangen der *Gaz. méd. de Paris* (vooral 1868, les archives de l'Ac.; 1864, les autographes de l'Ac.; 1869, les mœurs chirurg. au 18e siècle, 1865 en andere);

(Jourdain), *Biographie médicale, Supplément au dictionnaire des sciences médicales*, 7 vol. Paris, 1820—25; enz. enz.

rigen behoorde ook het bestuur, dat al dadelijk uit de meest uitstekende mannen bestond; J. L. Petit o. a. was directeur, Morand secretaris, voorts waren o. a. Le Dran en Garengoot leden van het bestuur. Hoewel de 1ste chirurg des konings feitelijk president was, gelijk hij het hoofd was der chirurgie in het geheele koninkrijk, beletten hem echter zijne bezigheden aan het hof dat nu eens te Fontainebleau, dan weer te Marly, Compiègne of Versailles verblijf hield, de vergaderingen nauwgezet bij te wonen; vandaar dat bij de gewone vergaderingen meestal de directeur met het praesidium belast was.

Het reglement omschreef nauwkeurig het doel der vereniging: het wees op de wenschelijkheid om de chirurgie historisch-kritisch te behandelen, om betrekkingen aan te knooopen met beroemde buitenlandsche chirurgen, enz. Om den ijver onder de chirurgen onderling aan te vuren, werd door het reglement bepaald dat elk jaar een gouden medaille, ter waarde van 200 livres, zou worden toegekend aan den schrijver van het beste antwoord op een uitgeschreven prijsvraag: deze medaille werd door la Peyronie bekostigd. Een van de eerste zaken waarmede de Académie (want onder dien naam, hoewel nog niet officieel, was de vereeniging algemeen bekend) zich bezig hield, was het uitschrijven van een prijsvraag voor 1732.

Eene commissie die was benoemd daartoe een onderwerp te kiezen, had uit 82 onderwerpen eindelijk een tweetal gekozen. Hoewel dit plaats had op een der eerste vergaderingen, waren echter niet meer dan 10 leden ter vergadering aanwezig, en van dit tiental staakten de stemmen. La Peyronie hakte daarom den knoop door en stelde voor de volgende prijsvraag uit te schrijven: „Waarom moeten sommige tumores worden geëxstirpeerd en andere geopend? en in welke gevallen, en waarom, is in beide operaties het

cauterium te verkiezen boven het mes?" Dit voorgestelde onderwerp werd aangenomen.

De faculteit der geneeskunde die met leede oogen de stichting der Académie had aangezien en nog des te naijveriger was omdat de oprichting eener Académie de Médecine, door Chirac geprojecteerd, mislukt was door oneenigheden in den eigen boezem der faculteit, was kinderachtig genoeg aanmerking te maken op de redactie der prijsvraag. Volgens haar was de uitdrukking „exstirpeeren door het cauterium" onjuist. Morand, de secretaris der Académie de Chirurgie, die een streng klassieke opvoeding had genoten en daarvan gaarne blijken gaf, kon niet nalaten de juistheid der uitdrukking te bewijzen door aanhalingen uit Cicero, Montaigne, Bossuet, Fabricius ab Aquapendente e. a. Niet alleen echter de redactie der prijsvraag gaf aanleiding tot twistgeschrijf, maar later gaf de bekroning van Médalon, een medicus, aanleiding tot ontevredenheid onder de leden der Académie zelve.

Van de 95 antwoorden die waren ingezonden, werd dat van Médalon, iemand die buiten het collegium chirurgicum stond, bekroond, terwijl Lecat, die later zulk eene beroemdheid zou verkrijgen, het eerste accessit verkreeg. Uit de omstandigheid dat Médalon geen praktiseerend chirurg was, meenden vele leden der Académie, naijverig als zij waren dat geen hunner den prijs had behaald, te moeten afleiden dat Médalon geen eigen werk had geleverd. Een zeker chirurg met name Botentuit Langlois schreef zelfs aan la Peyronie: „(il) na dautres connoissance des faits de pratique qu'il raporte que celles qu'il peut avoir reçues de quelques personnes de la proffession.... ce particulier na donc servy tout au plus qua aranger et polir le discours qui paroît sou son nom." De brief eindigde zeer naïef: „je nentre pas dans un plus long

détail de peur de vous ennuyer et je suis avec un profond respect....”

Lapeyronie beantwoordde Botentuit zeer beleefd en liet ook deze gelegenheid niet voorbijgaan om de ontevreden gemoederen te bedaren. Van meer belang echter was het verschijnsel dat de leden der Académie van groote laauwheid blijk gaven; de vergaderingen werden soms slechts door 10 of zelfs 6 leden bijgewoond. Het welslagen der onderneming liep daardoor groot gevaar: zij was blootgesteld aan de aanvallen der faculteit, zij werd tegengewerkt door de chirurgen die bij de oprichting niet waren gekozen, en eene eendrachtige onderlinge samenwerking der academici ontbrak ten eenenmale. In deze hachelijke omstandigheden verwachtte la Peyronie, die na den dood van Maréchal in 1736 eerste chirurg des konings en president der Académie was geworden, verbetering door een verandering van het reglement waardoor naar zijne meening aan alle laauwheid een einde zou gemaakt zijn om plaats te maken voor een edelen wedijver. Volgens dit reglement dat in 1739 kracht van wet verkreeg werd het aantal leden bepaald op 60, waarvan 20 te benoemen door den eersten chirurg des konings en de 40 andere door het geheele corps der Parijsche chirurgen. De meening lag voor de hand, dat op deze wijze de meest verdienstelijken zouden worden gekozen en dat de eer om lid der Académie te zijn meer en meer op rechten prijs zou worden geschat en opwekken tot wetenschappelijken arbeid. Het bleek echter spoedig dat dit niet het geval was: niet de uitstekendsten verkregen de zetels die hun toekwamen, maar deze werden veelal ingenomen door hen die ze door intriges of aanzien konden verwerven, evenals in de Académie des Sciences een Poolsche prins werd verkozen boven Linnaeus. Dit alles noodzaakte la Peyronie in 1742 weder verandering in het

reglement te brengen, tengevolge waarvan alle chirurgen de St-Côme 'de bevoegdheid hadden als lid der Académie zitting te nemen.

Bij deze moeilijkheden, waarmede la Peyronie in den eersten tijd had te kampen, voegde zich een andere. Hoewel reeds in 1734 een contract was gesloten met een uitgever omtrent de uitgave der „Mémoires de l'Académie de Chirurgie" was de secretaris, Morand, aan wien de zorg daarvoor hoofdzakelijk was toevertrouwd, niet de geschikte persoon. Morand was in alle opzichten door de fortuin bevoordeeld: zijn vader was de eerste chirurg van het Hôtel des Invalides, zijn schoonvader, Maréchal, eerste chirurg des konings; hij had een uitstekende, klassieke opvoeding genoten en bezat een bijzonderen tact om zich bij hooggeplaatsten aangenaam te maken en daarvoor zelfs beleedigingen en vernederingen te verduren. Louis noemt dit in zijne lofrede op Morand, euphemistisch: „M. Morand avait un grand usage du monde." Aan deze eigenschappen had Morand een groote beroemdheid te danken, zoo zelfs dat men hem vergeleek bij en hooger stelde dan J. L. Petit. Hoe overdreven dit zij, kan men echter aan Morand, ondanks zijne ijdelheid en zijn jacht maken op effect, geen verdienste ontzeggen; voor secretaris van een geleerd lichaam was hij echter niet geschikt. Dit bleek meer en meer toen het tijd werd het eerste deel der Mémoires uit te geven, en aldus was Morand in 1739 genoodzaakt zijn ontslag te nemen als secretaris. Zijn belangrijke post werd, nadat J. L. Petit in 1739 ad interim had gefungeerd, in 1740 vervuld door Quesnay. Tot op ongeveer 40jarigen leeftijd woonde Quesnay stil en vergeten op het platteland, totdat hij door la Peyronie in Parijs kwam. Hij verkreeg een plaats onder het geneeskundig personeel van het hof en was als zoodanig verbonden aan mad. de

Pompadour. „Logé bien à l'étroit dans l'entresol de Mme de Pompadour,” was hij den ganschen dag ijverig werkzaam, vooral met de studie der économie politique. Hij had omgang met de grootsten der encyclopaedisten, Diderot, d'Alembert, Helvétius enz.; en Mme de Pompadour, wel wetende dat deze de personen er niet naar waren om *haar* te bezoeken, schepte er vaak vermaak in Quesnay's kamer binnen te treden, om zich met hem en zijn geleerde vrienden te onderhouden 1). Quesnay, die zoo als Louis in zijne lofrede van hem zeide: „a vécu à la cour comme un cénobite sans autre passion que de travailler” volbracht de uitgave van het 1ste deel der Mémoires op uitstekende wijze. Het werd uitgegeven in 1743 en bevat een uitstekende voorrede van Quesna'ys hand. Het werd den koning plechtig aangeboden en verwierf zoozeer zijne goedkeuring dat door een koninklijk besluit de chirurgen werden teruggebracht tot den toestand van vóór 1655, i. e. vóór de vereeniging met de barbiers, ... „à l'ancien état, dans lequel tous les chirurgiens de St. Côme, qu'on nommoit aussi chirurgiens de robe longue, étoient gens de lettres.” Door dit besluit waren dus de barbiers streng afgescheiden van de chirurgen en was de kennis der humaniora, nl. de graad van maître-ès-arts voor den aanstaanden chirurg een vereischte. Weldra werd ook de naam van Société académique veranderd in dien van Académie Royale de Chirurgie, hoewel deze laatste naam reeds lang in gebruik was, voordat dit officieel was toegestaan. La Peyronie had aldus de zelfvoldoening dat de onderneming die door hem was begonnen, en waarvan hij de ziel was, niet mislukte,

1) Vd. over Quesnay en zijne verhouding tot hofintriges en derg. vooral: Marmontel, Mémoires 4 vol. Paris an XIII (1804). T. II, p. 28, 32, 33 etc. en Richerand, histoire des progrès récents de la chir. Brux. 1825 note A, p. 150 sqq.

zooals men in den beginne reden had te vreezen, maar integendeel veel voor de toekomst beloofde. Van dien verderen bloei kon hij echter niet lang getuige zijn: hij stierf in 1747 en liet een beroemd testament na waarbij hij zijne groote bezittingen bijna uitsluitend aanwendde ten bate van de chirurgie. Zijne bibliotheek, een kapitaal om deze uit te breiden, zijn landgoed Marigny kwam aldus in het bezit van het Collegium Chirurgicum. Hij had voorzien in het honorarium van den secretaris der Académie, presentiegelden voor de leden; hij had een kapitaal bestemd voor de onkosten der gouden medailles, die voortaan ter waarde van 500 livres zouden zijn; hij had mildelijk voorzien in de onkosten van de leeraren der chirurgie en hunne assistenten, enz. enz.

Kort voor den dood van la Peyronie, en door zijn toedoen, was te Parijs een 23-jarig jongmensch gekomen, die bestemd was een sieraad en een steunpilaar van la Peyronie's stichting te worden. Antoine Louis had reeds op 20-jarigen leeftijd het eerste accessit verworven in een door de Académie uitgeschreven prijsvraag (over *medicamenta emollientia*). Dit stuk was geschreven toen Louis als chirurg bij het Rijnleger werkzaam was en hij bekende dan ook dat hij niet op bekroning rekende maar „si j'entre en lice, je n'ai d'autre intention que de donner quelques marques d'émulation et de faire connaître le désir que j'ai de travailler et de m'instruire.” 1) In hetzelfde jaar dat hij werd opgenomen in de Académie de Chirurgie (1746), d. i. op 23-jarigen leeftijd, schreef Louis een verhandeling over steensnijding bij vrouwen; en van dit tijdstip dateert de vijandschap tusschen Louis en Lecat die over hetzelfde onderwerp had geschreven en die meende dat zijne verdiensten door Louis niet genoegzaam waren erkend.

1) Prix de l'Acad. de Chir. T. II p. 85.

Nadat in 1749 bij koninklijk besluit was bepaald dat de verdediging van een Latijnsch proefschrift noodig was ter verkrijging van den graad van maître en chirurgie, was Louis de eerste die zulk een stuk verdedigde (*Positiones anatomicae et chirurgicae*) 1). Het was voor het eerst sinds ongeveer 100 jaren dat de Parijsche chirurgen in het openbaar en in de Latijnsche taal gehouden waren te disputeeren ter verkrijging van den meestersgraad en voorzeker kon niemand dit beter doen dan Louis die een geleerde opvoeding had genoten en die gedurende 6 jaren in la Salpêtrière een goede praktische school had doorloopen. Toen onze landgenoot Camper in 1749 in Parijs was, onderhield hij zich in la Salpêtrière bijna dagelijks met den 26 jarigen Louis aan wien hij bekent zeer veel verschuldigd te zijn. „Louis, censor regius ac chirurgiae professor, cujus amicitia et institutionibus Parisiis usus sum, et cui qualescumque progressus in chirurgia fecerim debeo” 2). Louis had, na de verandering die door la Peyronie's opvolger, la Martinière, in het reglement werd gebracht, spoedig gelegenheid zich omtrent de Académie bijzonder verdienstelijk te maken. La Martinière schafte namelijk in 1751 de jaarlijksche verkiezingen af en stelde een zoogenaamd „comité perpétuel” in, bestaande uit 40 „conseillers” en 20 „adjoints-conseillers.” De overige Parijsche chirurgen verkregen als „académiciens libres” een ondergeschikte plaats in de Académie. Van het bestuur waren alleen de thesaurier en de secretaris voor hun leven aangesteld. Tevens werd de bepaling gemaakt dat elk „conseiller” jaarlijks minstens eene verhandeling moest leveren. Had hij dit twee achtereenvolgende jaren verzuimd zoo

1) Uitvoerig beschreven door Morand, *Opusc. de Chir.*, 2 vol., Paris 1768, 1772. T I, pag. 141 sqq.

2) P. Camper, *Demonstr. anat-pathol. Lib. II*, Amstel. 1762, p. 16.

werd zijn zetel vakant verklaard. De „conseillers” werden aangevuld door de uitstekende „adjoints” en deze weder uit de beste practici. Een protest dat door hen die niet in het „comité perpétuel” waren benoemd, werd ingediend bij den koning, had ten gevolge dat den onderteekenaars bij koninklijk besluit het lidmaatschap der Académie werd ontnomen. De protesteerende partij stelde echter zooveel eer in dit lidmaatschap dat zij den koning smeekte „de recevoir favorablement l'aveu de notre faute;” zij werden daarop weder als leden aangenomen.

Tot „secrétaire perpétuel” werd na dit nieuwe reglement Morand verkozen: Quesnay was in 1750 gestorven. Wij vermeldden vroeger dat Morand te kort was geschoten bij de uitgave van het eerste deel der Mémoires; nu echter was zijn taak veel gemakkelijker daar Louis hem van uitstekenden dienst was. De uitgave der 3 eerste deelen van „Recueil des pièces qui ont concouru pour le Prix de l'Académie” en Deel II en III der „Mémoires” had dan ook onder Morand's tweede secretariaat tot algemeene voldoening plaats. Louis was echter te ijdel om zich op den duur met een ondergeschikte rol tevreden te stellen en het was hem zeer onaangenaam dat Morand die zich veel inbeeldde op zijne literarische begaafdheden, zich de verdienste toeëigende die hem toekwam. Waarschijnlijk ambitionneerde Louis ook wel de betrekking van secrétaire perpétuel; althans hij weigerde voor de uitgave van het IVe deel der Mémoires zijn hulp te verleen.

Morand was eigenzinnig genoeg de uitgave toch door te zetten en had reeds een stuk naar den drukker gezonden zonder te voldoen aan de verplichting hierbij in overleg te treden met eene speciaal met de uitgave belaste commissie. De gevolgen bleven niet uit, en het einde was dat Morand in 1764 zijn ontslag nam als secretaris. Louis

werd natuurlijk in zijn plaats gekozen. Zóó groot was echter zijn invloed, en zóóver ging zijne ijdelheid dat men genoegen nam met eenige voorwaarden die hij stelde. Morand eischte namelijk dat hij de helft van het honorarium van 3000 livres dat la Peyronie voor het secretariaat had gelegateerd, zou blijven genieten. Zijne andere eischen, dat zijn naam op het IVe deel als secretaris zou worden vermeld, en dat hij het werk aan den koning zou aanbieden werden echter afgewezen: zijne ijdelheid werd evenwel eenigszins bevredigd doordien men hem benoemde tot directeur voor 1765. Voor deze betrekking was Morand stellig bruikbaar dan voor die van secretaris; zijn aanzien en zijn geleerdheid en de gave der welsprekendheid (aant. 1) die hem eigen was, imponeerde een groot aantal leden. Dit laatste was soms zeer noodig; niet alle academici gedroegen zich behoorlijk. In 1763 schreef la Martinière aan den toenmaligen directeur Pibrac: „il m'est revenu que vos assemblées ne se passoient pas toujours sans tumulte et qu'il alloit quelquefois jusqu'à l'indécence tant en vers le lieu et le titre de l'assemblée qu'à l'égard de ce qui est du aux anciens qui la composent.”

Onder het secretariaat van Louis bloeide de Académie bij voortduring: al zijn tijd en streven was haar toegewijd. Het kon echter niet missen of zijne groote gaven moesten hem tal van vijanden berokkenen, of althans tegenstanders. Tot de laatsten behoorde o. a. Morand; eene andere partij die Louis zeer tegenwerkte was die van den beroemden le Cat uit Rouaan. Deze begaafde man, die hoewel hij 10 jaren tot den geestelijken stand behoord had, op 32jarigen leeftijd med. dr. was en van 1732 tot 1738 alle prijzen der Académie de Chirurgie won zoodat hem werd verzocht niet meer mede te dingen om anderen niet te ontmoedigen en wien door een ander geleerd gezelschap de naam

„Plistonicus” of prijsverwerver werd gegeven, was in hooge mate ijdel. Dit verwekte tusschen hem en Louis onaan- genaamheden die soms een zeer heftig karakter aannamen. Het was dan ook na Lecat's dood in 1768 niet te ver- wachten dat Louis, die krachtens zijn ambt eene lofrede op den overledene moest houden, dit met volkomen onpartij- digheid zou doen en inderdaad verwekte deze rede veel misnoegen. Een partij, met Lecat's schoonzoon David (aant. 2) aan het hoofd, eischte in de Académie herziening van dit stuk; dit had echter niet plaats. Door deze en dergelijke omstandigheden nam echter het aantal vijanden van Louis merkelijk toe en dit deprimeerde hem zoodanig dat hij in de laatste jaren zijns levens zijn gewone werk- zaamheid scheen te hebben verloren, zich zeer terugtrok en geen moeite deed om verdere werken der Académie te publiceeren. Nog eene andere omstandigheid werkte mede tot een langzaam verval der Académie: de revolutionnaire geest die langzamerhand iedereen, en ook de leden der Aca- démie vervulde en zich verzette tegen het dictatoriaal gezag dat Andouillé, (die in 1783 la Martinière was opgevolgd als 1ste chirurg van Lodewijk XVI), deed gelden en die eene al- gemeene hervorming wenschte in den zin van algemeene gelijkheid. De „parti des jeunes gens” die door radicale maatregelen dit doel wenschte te bereiken, had vooral Sé- dillot, Baudelocque, Peyrilhe en Pelletan aan het hoofd en overlaadde de meer bezadigden, en vooral Andouillé en Louis met allerlei smaadredenen. De „jeunes gens” kregen hun zin in zooverre dat een wijziging in het reglement aan de Assemblée nationale ter goedkeuring werd gezonden: deze vergadering had zich echter met meer belangrijke onder- werpen bezig te houden. Andere concessies aan den geest des tijds maakte de Académie o. a. door een bronzen beeld van Lodewijk XV dat in haar bezit was, aan den Staat ter smel-

ting te geven, en een ander groot marmeren beeld aan het gezicht te onttrekken door het te omgeven met een houten kast.

De staatkundige gebeurtenissen waren voor Louis een nieuwe bron van droefheid en hij begreep maar al te goed dat het bestaan der Académie groot gevaar liep. Desgenettes die hem kort voor zijn dood bezocht, vond hem diep ontmoedigd en angstig voor de grootsche gebeurtenissen die te wachten waren. Hij overleed in 1792 en had dus het geluk geen getuige te zijn van den val der Académie, die bij decreet der Conventie op den 8 Augustus 1793 evenals alle andere geleerde genootschappen, werd opgeheven.

De lauwheid van Louis is zeker een der redenen geweest van het in 't oog loopend verval der Académie gedurende den laatsten tijd van haar bestaan; maar de weinige belangstelling van het jongere geslacht, dat zulke uitstekende krachten bevatte, werkte daartoe niet minder samen. Desault o. a. keerde zich van de Académie af, omdat hij de toekomst der Fransche chirurgie beter verzekerd achtte door het klinisch onderwijs dan door de Académie.

De Académie had aldus, na een 62jarig leven, opgehouden te bestaan. Zij had een tal van uitstekende chirurgen gevormd, en een tal van uitstekende chirurgen had het zich tot een eer gerekend tot hare leden te behooren. Het zou ons te ver leiden deze allen te bespreken; het zij genoeg de namen te noemen van le Dran, Garengéot, la Faye, David, Chopart, 1) Desault enz. enz. Boven deze allen blinken echter twee mannen uit aan wie de Académie de Chirurgie het meest verschuldigd is, la Peyronie, „le Mécène de la Chirurgie”, en Antoine Louis, de „Malgaigne du 18me siècle.” 2)

1) Chopart heette eigenlijk Turelure; deze naam kwam hem echter zoo belachelijk voor dat hij vreesde daardoor geen carrière te maken; daarom nam hij den naam zijner moeder, Chopart, aan.

2) Verneuil, les Chirugiens érudits in Confér. historiques, Paris, 1866, p. 1 sqq.

A A N T E E K E N I N G E N .

Aant. 1, blz. 49. Morand verhaalt zelf hoezeer hij welsprekendheid stelde boven goede klinische eigenschappen. Bij een consult van Morand met J. L. Petit, Boudou en dr. Sylva: „j'opinaï le premier, suivant l'usage, comme le plus jeune, et par un discours très-orné je persuadai aux consultants que les accidents ne pouvaient point raisonnablement être attribués à un épanchement de sang dans la poitrine, mais à une maladie de nerfs.

Ces messieurs, plus habiles que moi, anciens praticiens pour lors, se rendirent à mon opinion; M. Sylva me fit compliment sur mon éloquence, et le blessé mourut d'un épanchement de sang dans la poitrine.”

Morand, opusculs de chirurgie, 2 vol. Paris 1768, 1722.

T. I, p. 270.

Aant. 2, blz. 50. Op welke wijze David de schoonzoon van le Cat geworden is, wordt ons door Louis verhaalt:

„M. Lecat... avait une fille unique dans l'âge d'être pourvue. Les grâces de la jeunesse et de la figure recevaient un nouveau prix d'une éducation tres-soignée. Mais M. son père... jugea que les arrangements domestiques demandaient un gendre qui pût lui succéder avec honneur dans toutes ses places. C'était une très bonne dot, et elle fut accordée à M. David. M. Lecat fit connaître ses intentions, et, sans indiquer précisément un concours, les choses s'arrangèrent de façon que plusieurs jeunes chirurgiens se rendirent de Paris à Rouen dans l'intention de mériter la palme. M. David était du nombre. On aurait pu parier presque à coup sûr qu'il aurait l'aveu du père, d'après

les succès académiques qui étaient si fort de son goût. La victime paraissait ignorer qu'elle était l'objet de la recherche de ces messieurs et il est assez probable qu'elle redoutait le sacrifice qu'on devait faire de sa personne. Des personnes inconnues ne devaient pas beaucoup l'intéresser.... M. David ne s'est occupé qu'à se rendre agréable à la mère et il a réussi."

Eloges etc. par A. Louis, recueillis etc. par Dubois (d'Amiens). Paris 1859, p. 350, 351.

Zulke huwelijken schijnen bij de Parijsche chirurgen meer te zijn voorgekomen. Een zeker chirurg Després had de oudste dochter gehuwd van een collega die zijne specialiteit maakte van Venaesecties. Later, d. i. na den dood van zijn schoonvader werd Després de opvolger in de winstgevende zaak, maar toen hij benoemd werd tot eersten chirurg van den koning van Spanje werd Lafaye door hem als opvolger verkozen, mits hij eene jongere schoonzuster van Després huwde. Deze „condition fut acceptée."

Eloges etc. p. 321.

HOOFDSTUK II.

DE INVLOED DER ACADÉMIE DE CHIRURGIE OP DEN CHIRURGISCHEN STAND, ENZ.

Aangaande den invloed der Académie op den chirurgischen stand in 't algemeen, merkt Fischer 1) terecht op dat op een tijdstip dat in Duitschland (Aant. 1) en elders de chirurgie nog alleen door de meest onbeschaafde lieden werd uitgeoefend, te Parijs integendeel jonge lieden van goeden huize en beschaafde opvoeding de chirurgische loopbaan kozen. Voor eene goede opvoeding stond het meesterschap ès arts, dat in Parijs van den aanstaanden chirurg werd gevorderd, borg. „Les chirurgiens de nos jours semblent avoir plus d'égard pour un sujet qui sait le latin, ne sût-il que cela, que pour celui que l'ignore. . . . Il faut en convenir, celui qui fait des aptitudes dans la langue latine a plus d'aptitude pour la chirurgie,” schreef een plattelandschirurg, Lemer cier te Craon, aan Louis 2).

Die hooggeroemde kennis van het Latijn liet echter dikwijls veel te wenschen over, zoodat de aspirant die voor het meesterschap in de chirurgie eene Latijnsche thesis

1) Georg Fischer, chirurgie vor 100 Jahre, Leipzig 1876. S. 254.

2) Medegedeeld door Guardia, les moeurs chirurg. au 18e siècle, in Gaz. méd. de Paris 1869, p. 421 sqq.

moest verdedigen genoodzaakt was die door een ander te laten maken en de Latijnsche defensie uit het hoofd te leeren. „L'un d'eux," zegt Richerand, „m'a avoué qu'il avait consumé plus d'une année dans ce pénible apprentissage" 1). Chopart was, wegens de gemakkelijkerheid waarmede hij Latijn sprak en schreef, zeer gezocht door de studenten die hierin hulp noodig hadden. Bij uitzondering liet ook de kennis hunner eigen taal veel te wenschen over. Zoo maakt zelfs Pibrac in zijne rapporten enz. eene massa orthografische fouten, terwijl hij toch wegens zijn praktisch oordeel en werkzaamheid onder de beste leden der Académie kan worden gerekend en zelfs de eer genoot een tijd lang directeur der Académie te zijn. Pibrac schrijft o. a.: „Je lay fait avec toute l'exactitude possible," en verder: „chacune en particulier se rapporte exactement vray." Een ander chirurgien de St.-Côme schrijft aan la Peyronie o. a.: „Il na d'autres connoissance des faits de pratique qu'il rapporte" enz. 2).

Op deze weinige uitzonderingen na, kan men echter veilig aannemen, dat de Parijsche chirurgien niet alleen welopgevoede, maar ook zeer beschaafde menschen waren, die in ontwikkeling verre verheven waren boven hunne buitenlandsche ambtgenooten.

Met merkwaardige volharding werd door de Académie iedereen vervolgd die, met haar in betrekking staande, zich inliet met alles wat naar charlatanerie zweemde. Een treffend verhaal dienaangaande is ons medegedeeld door Guardia 3).

Een zeker chirurg te Mans, genaamd Devilliers, en correspondent der Académie, werd in 1762 door de Académie

1) Richerand, Nosographie et Thérapeutique Chirurgicales. Par. 1821. Préf. LXIX.

2) Vd. Guardia, les Archives de l'Ac. R. de Chir. Gaz. méd. 1868 passim.

3) l. c.

van dien titel beroofd, omdat hij gedrukte circulaires had rondgezonden, waarin hij zijne „bandages à ressorts” tegen herniae recommandeerde, benevens zijne eigenge maakte suspensoirs en pessaria. Tevens berichtte hij het publiek in die circulaire, dat hij „prend des pensionnaires et a des chambres garnies tant pour ces maladies que pour toutes autres secrètes. Les dames peuvent s’adresser et se confier à son épouse.” Zoozeer echter was Devilliers ingenomen met zijn titel van correspondent, en zóóver ging zijn eerbied voor de Académie, dat hij, geplaatst voor het dilemma: royeering van de lijst der correspondenten, of inhouding zijner circulaires en opneming van zijn vonnis in de Gazette de Médecine, dit laatste verkoos. Hij schrijft o. a. aan de Académie: „s’il m’en coûte beaucoup à mon amour-propre, il m’est encore beaucoup plus douloureux d’avoir donné lieu à M. M. de l’Académie de me soubçonner de charlatanerie.... Enfin, monsieur, je me soumets à tout ce qu’il plaira à l’académie de faire en conséquence de la faute que j’ai commise.... J’espère de vos bontés et de votre complaisance que vous voudrez bien me mander les ordres de l’Académie et s’il m’est permis de continuer à travailler à mes bandages et comment il faut que je m’y prenne pour le faire savoir au public, étant dans la ferme résolution d’obéir et de ne pas m’écarter de la loi qu’on me prescrira.”

Iets dergelijks had in 1759 plaats met den beroemden Lecat. De magistraat van Rijssel nl. had gedrukte circulaires rondgezonden, waarin werd medegedeeld dat Lecat, de beroemde chirurg uit Rouaan zich ongeveer 10 dagen in Rijssel zou ophouden tot het doen van chirurgische operaties, uitgezonderd steensnijding. De circulaire maakte zelfs melding van voorbereidende maatregelen voor allen die eene operatie moesten ondergaan; zeven dagen vóór

de operatie moest de patiënt beginnen met een kleine V.S., welke op den volgenden dag herhaald moest worden, en voorts rust, een laxans, onthouding van voedsel, en bij congestio ad cerebrum applicatie van een cauterium in den nek. „Cette préparation ci-dessus peut servir pour toutes sortes d'opérations.” De Académie kende te goed de ijdelheid van Lecat (die in 1755 mededong voor den prijs der Académie, hoewel hij als socius daartoe geen recht had) om niet aanstonds te vermoeden dat deze opgeschroefde circulaire zijn eigen werk was. De omstandigheid dat de steensnijding de eenige operatie was waarvan Lecat zich zou onthouden, vond gereedelijk dáárin hare verklaring dat de chirurg Van der Gracht die te Rijssel gevestigd en eene specialiteit in cystotomie was, hem bij zijne operaties zou assisteeren. De Académie droeg aanstonds aan haren secretaris op zich om inlichtingen te wenden tot Jacques Bagieu, een chirurg die toen juist te Rijssel vertoefde: en door dezen bleek, dat Lecat wèl op verzoek van het bestuur van Rijssel aldaar had geöpereerd maar dat de geïncrimineerde circulaire uitsluitend door den magistraat was geredigeerd. Lecat zelf beklagde zich natuurlijk heftig bij de Académie over de „accusations sans preuves contre un homme qui tient aux principales compagnies littéraires de l'Europe et qui peut se flatter d'en avoir toute sa vie mérité l'estime.” 1)

Daviel die zich in 1744 het misnoegen der Académie had op den hals gehaald door eene kwakzalverachtige aanprijzing van zichzelf in de Gazette de Hollande, (aant. 2) ontving daarvoor eene berisping doch werd toen hij in 1752 iets dergelijks had doen opnemen in de Mercure, geschorst

1) Vd. Guardia, les Autographes de l'Acad. de Chir. Gaz. méd. 1869 p. 19 sqq.

als lid der Académie, en nadat hij zich persoonlijk bij den directeur had verontschuldigd werd de tijd dier schorsing bepaald op drie maanden. Zelfs werd in 1755 het lid Daran geschorst omdat zijn neef in de *Mercure* een artikel had geplaatst ter aanprijzing van zijn (Daran's) bougies waarin „il déprise fort-indécemment les maitres de l'art.”

Hoe wist men echter dat Daran deel had aan dat bewuste artikel? Omdat „le style de la lettre prouve qu'elle a été concertée avec M. Daran.”

Op deze losse gronden werd Daran in zijn lidmaatschap geschorst; de schorsing werd echter opgeheven nadat Daran plechtig had verklaard part noch deel aan het artikel te hebben.

Op de practici ten platten lande werkte de Académie daardoor heilzaam dat zij de juiste middelen wist te vinden om hunne ambitie op te wekken. Ieder practicus kon aan de Académie belangrijke waarnemingen, beschrijvingen van ziektegevallen enz. zenden en was zeker dat deze in dank werden ontvangen. Ja zelfs ontstond hierdoor meestal een correspondentie die zeer leerzaam moest zijn, want hoe beleefd ook de toon der missives van de Académie mocht zijn, zij bevatten toch doorgaans terechtwijzigingen en zelfs verwijten indien gezondigd was tegen de beginselen der kunst. Was het al zeer vereerend voor een provinciaal chirurg in verbanding te staan met een zoo beroemd lichaam als de Académie de Chirurgie, nog veel meer gold natuurlijk de eer met lof te worden vermeld in de *Mémoires*, en het vooruitzicht op een der vijf kleine gouden médailles welke de Académie jaarlijks toekende aan de uitstekendste „chirurgiens de province” wekte menig chirurg die anders wellicht was opgegaan in den slentergang der dagelijksche praktijk, tot wetenschappelijken arbeid op. Toen de bovengenoemde Lemer cier in 1776 zoo gelukkig was een dier gouden medailles te verkrijgen, wist hij in een brief aan

Louis bijna geen woorden te vinden om die eer op den rechten prijs te schatten 1).

Maar niet alleen in Frankrijk, maar zelfs in het buitenland genoot de Académie een aanzien, gelijk zelden een geleerd lichaam vóór haar genoot. De beroemdste buitenlanders achtten het een groot voorrecht associé der Académie te zijn, zoo o. a. Cheselden, v. Swieten, en Haller die het niet beneden zich achtte de onderscheiding te verzoeken tot associé der Académie te worden benoemd. Over 't algemeen verleende de Académie hare onderscheidingen niet aan onwaardigen. Een chirurg uit Lüneburg, genaamd F. S. Pfeiffer verzocht vruchteloos den titel van corresponderend lid en verheerlijkte tot dat doel de Académie zoo wel in ongebonden als gebonden stijl. Een voorbeeld van 's mans dichterlijk talent vinde hier eene plaats:

„En grands desseins son 2) coeur abonde
Dont il ne borne point le cours.
On le voit par l'Académie
Qui vient chez vous d'être établie
Par son ordre et pour votre honneur.
De là s'augmente l'espérance
Et chacun attend son bonheur
Du progrès de votre science.” 3)

Zóózeer beheerschte de Académie de chirurgie van Europa, dat hare uitspraken bijna voor onfeilbaar werden gehouden en de chirurgische opvoeding van hem die Parijs niet had bezocht, voor niet voltooid werd gehouden. Vele vreemde jongelieden of chirurgen hielden zich dan ook in

1) Guardia, l. c.

2) Sc. van Lodewijk XV.

3) Medegedeeld door Guardia, les Arch. etc Gaz. méd. 1868 p. 667.

Parijs op. Het Oostenrijksche gouvernement zond, door toedoen van Van Swieten, veelbelovende studenten naar Parijs om daar onder leiding van de uitstekendste leden der Académie te werken, Hunczovsky o. a. onder die van Louis. Onze landgenooten, en vooral Engelschen waren in Parijs sterk vertegenwoordigd. Dit kon natuurlijk niet nalaten den naijver op te wekken van menig Engelsch of Hollandsch chirurg. Van deze laatsten is Abraham Titsingh een der heftigsten, maar tevens een der vermakelijksten. Inderdaad blijkt uit zijne werken dat de gelegenheid om chirurgisch onderwijs te ontvangen, in Amsterdam voor een groot deel ontbrak, en dat dus de studenten zeer verstandig handelden elders die gelegenheid te zoeken. Indien de Amsterdamsche chirurgijns „van ijver branden zooals in Parijs om het publiek nuttig te zijn door haare openbaare lessen en demonstratiën op cadaveres,” zou het hun niet moeilijk vallen „welhaast den naam van Chirurgien François, dat bij alle volkeren als een spreekwoord doorgaat, in dat van Nederlands heelemeesters te doen veranderen” 1). Die bewering is zeker zeer goedkoop evenals die dat de Parijsche school alleen daaraan haar buitenlandschen roem verschuldigd zou zijn dat jonge lieden die Parijs bezochten „als gansch onkundige lui gekomen zijnde, hebben verwonderd geweest als een Boer die voor de eerste maal van zijn leven Latijn hoord spreken” 2). Plevier moet echter grif toestemmen dat de beoefening der Anatomie in Parijs niets te wenschen overliet en dat er veel gelegenheid was „op de doode lichamen te werken, en dat zonder veel geld te spandeeren.” Dit laatste lacht onzen zuinigen landgenoot blijkbaar het meeste

1) A. Titsingh, Rust-uuren, besteed tot opbouw der loffelijke Heelkons enz. Amsterdam 1751, p. 9 sqq.

2) Brief van Corn. Plevier in Titsingh, Rust-uuren, p. 9.

toe, legt echter zoo weinig gewicht in de schaal dat hij vraagt: „Wat behoeven wij dan ons geld in Vrankrijk te gaan verteeren?” De med. stud. Amstelod. G. Weerkamp drukt zich dichterlijker en bloemrijker uit in den regel: „Geen zaad van Tulp laat zich door Lelyen verkrachten” 1).

In een Engelsch boekje waarin de schrijver wenscht aan te toonen dat de studenten niet naar Parijs behoeven te gaan om goede chirurgen te worden, 2) moet de schrijver evenzeer bekennen dat de anatomie aldaar uitstekend beoefend wordt. Zijne aanmerkingen bepalen zich tot de inrichting der hospitalen, de behandeling van sommige chirurgische gevallen, en de manieren der Parijsche chirurgen. Aangaande dit laatste punt verhaalt hij o. a. van een practicus die bij een fractuur... was making the extension with great force, the Patient, as is natural, cried it out; on which, the surgeon suddenly flung down the leg, and beat the poor man in as enrag'd a manner as if he had greatly injur'd him. What a shocking sight was this!” 3) Gedeeltelijk had men echter buiten Frankrijk gelijk met de bewering dat de vruchten die men van een bezoek te Parijs plukte, niet geëvenredigd waren aan den roem der Parijsche school. Inderdaad, de gewone dagelijksche praktijk in de hospitalen zoowel als de civiele praxis was dikwijls verre van rationeel en het is zeer wel mogelijk dat iemand die vol ambitie in Parijs gekomen was, teleurgesteld werd in zijne hooggespannen verwachtingen. Zoo moest zich o. a. bijna ieder vreemdeling verbazen over de lichtzinnige nabehandeling na groote operatiën, en hij liet niet na, bij zijne terugkomst in het vaderland

1) A. Titsingh, De verdonkerde heekonst der Amst. enz., 2^e dr. 1753, na de Voorrede.

2) A short comparative view of the practice of surgery in the French hospitals etc. London, 1750.

3) l. c. p. 12.

die omstandigheid te gebruiken als een argument om aan te toonen hoe onverdiend die roem der Parijsche school was. Daarbij werd echter uit het oog verloren dat de Parijsche chirurgie haar roem bijna uitsluitend te danken had aan de Académie, en dat deze niet naliet zich met kracht te verzetten tegen alles waardoor tegen de regelen der kunst werd gezondigd en o. a. ook tegen de slechte nabehandeling van operaties. Het verblijf te Parijs kon dus voor den jeugdigen chirurg alleen dan rijke vruchten afwerpen als hij zoo gelukkig was in aanraking te komen met de beroemde leden der Académie en als hij met oordeel zijne leermeesters in de hospitalen wist te kiezen. Eerst dan, en niet door den eersten den besten praktiseerenden of hospitaal-chirurg te vergezellen, kon de leergrage vreemdeling klinici en operateurs leeren kennen, zooals men buiten Frankrijk er weinige had. Wat de operateurs betreft, zoo was het bij niemand twijfelachtig dat men bezwaarlijk er betere kon aantreffen buiten Frankrijk. Evenzoo werden instrumenten nergens zoo sierlijk vervaardigd als in Parijs; hier alleen „on fabriquait parfaitement les instrumens nécessaires; il en fournissait tous ses voisins; et je tiens du célèbre Cheselden, le plus grand chirurgien de Londres que ce fut lui qui commença à faire fabriquer à Londres en 1715 les instrumens de son art” 1). Zij, die gewoon zijn de zaken uitsluitend naar haar uitslag te beoordeelen, konden gemakkelijk de chirurgische praktijk in de Parijsche hospitalen afkeuren. Inderdaad was de mortaliteit aldaar veel hooger dan elders en in het buitenland. Verschillende omstandigheden werkten daartoe samen, de ongezone ligging van vele hospitalen, o. a. van het grootste, het Hôtel-Dieu, de slechte hygienische inrichting en het weinige gezag

1) Voltaire, le Siècle de Louis XIV. Dresde 1753. T. 2, p. 211.

der geneeskundige autoriteiten daarover 1). Het Hôtel-Dieu b. v. bevatte 25 zalen met 486 kleine en 733 groote bedden; de eerste waren voor slechts een zieke, de groote voor meerdere bestemd, zoodat in de laatste soms zes, ja acht patiënten lagen. Tot welke noodlottige accidenten deze onmiddellijke aanraking van besmettelijke zieken, barenden, gewonden, enz. kon leiden, laat zich gereedelijk begrijpen. Chirurgische operatiën werden op de zalen, ten aanzien en ten aanhoore der overige lijdens uitgeoefend. Het gebeurde vaak dat de patiënten der groote bedden uren lang hun legerstede met een lijk deelden; eerst in 1612 bepaalde het bestuur van het Hôtel-Dieu dat „lorsque l'on verra un malade à l'extrême onction et prest à mourir, les autres pauvres gisantz avec luy seront ostés et mis à part jusques à ce qu'il ait rendu l'âme à Dieu" 2). Het is niet te verwonderen dat onder zulke omstandigheden, de sterfte buitengewoon hoog en de meest rationeele behandeling onbevredigend moest zijn; de mortaliteit der kraamvrouwen was in het laatst der vorige eeuw in het Hôtel-Dieu 1 : 15 $\frac{1}{3}$, terwijl zij b. v. in Manchester 1 : 128 was. Even slecht waren in het Hôtel-Dieu de resultaten der behandeling van hoofdwonden, hetgeen Titsingh aanleiding geeft om te zeggen: „Wie in Parijs zijn hoofd stoot is half dood." De Parijsche chirurgen moesten dit gereedelijk erkennen, maar namen ter verklaring bij voorkeur hunne toevlucht tot „cosmisch-tel-

1) Vd. over Parijsche hospitalen in de vorige eeuw vooral Tenon, *Mémoires sur les hôpitaux de Paris*. Paris, 1788. — Voorts Husson, *Etude s. l. hôpitaux*. Paris 1862. — Hunczovsky, *med. chir. Beobachtungen auf seinen Reisen*, besonders üb. die Spitäler. Wien, 1783. — Suringar, *de Gallorum chirurgia* L. B. 1827, enz. enz.

2) Extr. d'un livre de délibérations des gouverneurs de l'H.-D. de Paris, gec. door Chereau. *Un. méd.* 1872, p. 300.

lurische invloeden," op het voetspoor van Guy de Chauliac, die eveneens daaruit verklaarde waarom hoofdwonden beter te Avignon dan te Parijs genazen. Enkele chirurgen echter wisten wel beter, en beschuldigden de slechte hygiënische inrichting en de onzindelijkheid van het verbandmateriaal. Op het groote belang van zuiver materiaal en de mogelijkheid van infectie door onreinheid, werd in de „Mémoires de l'Académie" meermalen gewezen, ja zelfs voorgesteld de groote hoeveelheden pluksel die jaren lang in het Hôtel-Dieu opgestapeld hadden gelegen, eenvoudig te vernietigen. Een zindelijk Hollander moest zich natuurlijk nog meer ergeren over „het groezelig Lijnwaat hetwelke de Fransies hebben en in de Seine, omtrent zoo als bij ons in de pispot, gewasschen word" 1) en over „de stank, die in dat groote huis groot is" 2). De groote moeielijkheid om hierin verbetering te verkrijgen was voornamelijk daarin gelegen, dat de administratie het opperste gezag in handen had. De meeste hospitalen hadden hun eigen vaste inkomsten, voortspruitende uit gaven, legaten enz.; deze waren soms aanzienlijk zooals die van het Hôtel-Dieu b. v. in 1616 toen het 316,000 livres parisis (ong. 13 millioen frs.) ontving, benevens eene groote hoeveelheid levensmiddelen enz. Soms zelfs echter overtroffen de uitgaven verre de inkomsten en dan waren vaak de leden van het bestuur genoodzaakt uit hun eigen kas het noodige te schenken: dit moest echter dikwijls nadeelig terugwerken op de inrichting der hospitalen. Eindelijk hadden ook de geestelijke zusters die met de bediening der zieken belast waren, dikwijls zeer veel invloed en op hare eigenzinnigheid stuitte menige voortreffelijke verandering af. Toen Colbert de leden der Académie des Sciences

1) Titsingh, verdonkerde heelkonst, p. 25.

2) Ibid.

cens vergunning had gegeven voor een wetenschappelijk doel de incurabelen in het Hôtel-Dieu te onderzoeken, weigerden de religieusen van dat hospitaal hun eenvoudig den toegang 1). Louis ondervond van 1757 tot 1761 in de Charité bij zijne pogingen tot verbetering van den hygiënischen toestand zooveel tegenstand, dat hij met de fraters van la Charité steeds in onmin was en eindelijk zelfs genoodzaakt was den hospitaaldienst vaarwel te zeggen.

Ook over de voeding had in vele hospitalen alleen de administratie iets te zeggen. Het was niets ongewoons dat aan de gasthuizen kleine giften werden vermaakt, bestemd tot het uitdeelen van sommige spijzen. Iemand had de excentriciteit eene som te legateeren welke bestemd was om op bepaalde tijden de zieken alles te doen eten wat zij verkozen. In Rouaan kreeg elke zieke zesmaal 's jaars een gebraden duif met een flesch wijn. 2) Zoolang het niet in hun macht was, de hospitalen zelf te verbeteren, moesten zich de chirurgen vergenoegen minstens palliatief te werk te gaan. Zij meenden, uitgaande van het denkbeeld dat de atmospherische lucht, en a fortiori lucht in hospitalen, schadelijk op wonden inwerkt, deze zooveel mogelijk onschadelijk te maken door gordijnen rondom de bedden, zeldzame vernieuwing van het verband, snel verbinden enz.

De Académie de Chirurgie stelde, uitgaande van dezelfde denkbeelden, de belangrijke quaestie der wondbehandeling aan de orde en wij zullen weldra gelegenheid hebben na te gaan hoezeer door haar deze behandeling is vereenvoudigd. Het is niet te betwijfelen of de slechte invloed der Parijsche hospitalen op wonden in het algemeen, heeft het hare er toe bijdragen deze quaestie tot zulk een belangrijk

1) Bertrand, l'Académie des Sciences, Paris, 1869.

2) Vd. o. a. Monteil, la médecine en France. Paris (zonder jaar) p. 304.

punt van discussie te maken als het was in de zittingen der Académie, evenals in onze dagen de aseptische wondbehandeling voornamelijk haar ontstaan te danken had aan de slechte inrichting en de ongezondheid van het Glasgowsche hospitaal.

Een ander gevolg van den ongunstigen invloed der hospitalen was dat men een afschrik kreeg voor groote operatiën. In het Hôtel-Dieu was b. v. de trepanatie slechts zelden van gunstig gevolg en werd daarom dan ook meer en meer verlaten zoodat op een tijd dat Pott zeer dikwijls trepancerde, Desault in het Hôtel-Dieu deze operatie betrekkelijk weinig uitvoerde. „Aujourd'hui," zegt Cabanis, 1) „on ne trépane plus à l'Hôtel-Dieu, et si l'issue le plus souvent funeste des autres opérations suffit pour les proscrire, il ne s'en fera bientôt aucune importante dans cet hôpital." Percy, Pouteau e. a. lieten zich eveneens zeer ongunstig uit over de hospitalen. Eerst in 1785 werd door Lodewijk XVI eene commissie benoemd uit de Académie des Sciences om bouwstoffen te verzamelen tot eene reorganisatie der hospitalen en de oprichting van een nieuw Hôtel-Dieu. Deze commissie waarvan o. a. Lavoisier, Laplace, Daubenton en Tenon leden waren, vroeg aan het „bureau" van het Hôtel-Dieu inzage van de registers der patiënten: dit verzoek werd echter niet toegestaan. In de uitgebreide en met zorg bewerkte rapporten dezer commissie, wier rapporteur Tenon was 2) werd de inrichting van vele hospitalen, en vooral van het Hôtel-Dieu, sterk afgekeurd en o. a. ook gewezen op den geringen invloed dien de behandelende medici en chirurgen konden uitoefe-

1) Etudes sur les hôpitaux in Oeuvres compl. de Cabanis Paris, 1822. II 327.

2) Vd. Tenon, mém. s. l. hôpitaux de Paris, Par. 1788.

nen op de hygiënische behandeling in het algemeen en de diätetische in het bijzonder. Ter loops zij aangemerkt dat velen de toestand van het Hôtel-Dieu wilden verdedigen met het argument dat in dat hospitaal jaarlijks 24,000 burgers voor den Staat werden behouden, daar immers van de 30,000 patiënten, die elk jaar werden opgenomen, 20 % succombeerden. 1)

Van hoeveel nut de Académie de Chirurgie kon zijn inderdaad was waar het er op aankwam gevaarlijke procédés en gewaagde operaties af te keuren, bewijst b. v. de geschiedenis der symphyseotomie bij barenden. Toen Sigault, doctor der faculteit, in 1768 deze operatie het eerst voorsloeg en daarover een mémoire aan de Académie aanbod, weigerde deze de verhandeling en verwierp de kunstbewerking. Uit proeven door hare leden, o. a. Desault en Baudelocque genomen, bleek dat door de doorsnijding der symphyse wel de dwarsche diameter iets vergroot kan worden, maar overigens niet meer ruimte wordt verkregen zoodat de baring niet gemakkelijker wordt gemaakt. De faculteit toonde zich hierover zoo beleedigd, dat, toen Sigault in 1777 voor de eerste maal de operatie in vivo deed, zijn lof door haar hemelhoog werd verheven en hem ter eere zelfs penningen werden geslagen, met het volgende opschrift:

A^o. 1768.

Sectionem symphyseos ossium pubis invenit, proposuit.

A^o. 1777.

fecit feliciter M. Sigault, D. M. P.

juvit Alphonsius le Roi, D. M. P.

Niettegenstaande de vrouw in zooverre genas dat zij slechts eene incontinentia urinæ en algemeene zwakte in de

1) Hunczovsky p. 91.

onderste extremiteiten als nadeelige gevolgen overhield, was toch de Académie door haar afkeurend oordeel de voornaamste aanleiding dat de operatie verder zoowel in Frankrijk als in het buitenland (aant. 3) bijna nooit meer werd uitgevoerd. 1) Het publiek, vooral het vrouwelijke, stelde zich in den beginne veel voor van de nieuwe operatie. Louis verhaalt dat... „des femmes sensibles, dont l'âme était douloureusement affectée au récit d'une opération simple, se sont passionnées en faveur de la nouvelle opération, sans en avoir la moindre idée. Elles paraissaient avoir conçu l'espérance d'accoucher dorénavant par ce moyen, avec autant de facilité qu'on les soulage, lorsque, mal à l'aise dans leur corset, on en relâche ou en coupe les cordons.” 2)

Wat overigens de verhouding tusschen medici en chirurgen betreft, zoo is het evenzeer voornamelijk aan de Académie te danken dat de laatsten een waardige plaats bekleedden onder het geneeskundig personeel. Nog in de eerste helft der 18e eeuw beschouwde de medicus den chirurg als een wezen van minderen rang, ongeveer als ten tijde van P. Castellus (1637) die klaagde: „*audivi (medicum) quendam insurans: Chirurgus semper est sordidus, est carnifex.*” 3) Bij den dood van Lodewijk XIV b. v. was het doen der lijkopening opgedragen aan den decanus der medische faculteit, en een ander lid der faculteit, benevens twee chirurgen. Toen de sectie was afgelopen, werd aan de beide eersten een maaltijd aangeboden, terwijl de chirurgen zich in een herberg moesten restaureeren

1) Vd. over nadere bijzonderheden o. a. Hunczovzky, Vorbericht XVI u. f. en de brieven van Louis aan Lemerrier bij Guardia, les mœurs Chirurg. etc. Gaz. méd. 1869 passim.

2) Gec. door Sue, Eloge de Louis in Eloges lus. etc. par A. Louis, recueillis etc. par E. F. Dubois d'Amiens. Paris 1859. p. 430.

3) Bij Riegels, de faustis et infaustis Chirurgiae. Hafniae 1788. p. 520

„in aliquam propinam ad sese reficiendum recepere” 1). Inderdaad bestond echter, vóór dat de Académie hierin eene gunstige verandering kon brengen, het grootste deel der Parijsche chirurgen uit onontwikkelden en onkundigen. Wij hebben boven gezien hoe het voornaamste doel dat Lapeyronie zich voor oogen had gesteld, vorming van een eendrachtig, goed onderwezen en beschaafd corps chirurgen was. Dit gelukte hem voor het grootste deel uitstekend, maar wekte tevens in niet geringe mate den naijver der medische faculteit op nieuw op. Men kan de lange lijst twistschriften tusschen de chirurgen en de faculteit welke van af de stichting der Académie en bij gelegenheid der uitgave van het eerste deel der Mémoires het licht zagen o. a. vinden bij Haller, *Biblioth. Chirurgica* 2). Daaronder was zelfs een opera: „*Arlequin, Chirurgien de Barbarie*” waarin een chirurg wordt belachelijk gemaakt, die amputatie van alle extremiteiten doet, om bij een officier een kogel te vinden die niet aanwezig is; deze opera werd zelfs in 1736 in de opéra comique ten tooneele gevoerd. Bij den dood van Lapeyronie maakte een medicus het gezegde bewaarheid: „*Is mihi suspectus medicus, qui carmina fingit,*” door de uitgave van een poëtische satire op Lapeyronie 3). Toen het meesterschap ès arts gevorderd werd voor ieder die het meesterschap in de chirurgie wilde verkrijgen, verzette zich de faculteit met alle macht daartegen. Zij meende dat daardoor de superioriteit der medici over de chirurgen gevaar liep. Zij ondersteunde haar gevoelen met dat der voornaamste buitenlandsche universiteiten, wier advies door

1) Uitvoerig beschreven in de meergemelde *Commentaires de la Faculté*, T. XVIII. Vd. ook Corlieu, *la mort des rois de France*, Paris 1873, p. 118.

2) En bij Pauly, *Bibliographie médicale* (zie boven).

3) *La Peyronie aux enfers etc.* Paris 1748.

haar in deze zaak was gevraagd. Zij meende zelfs dat het voor een chirurg niet wenschelijk was geletterd te zijn, en haalde Paré aan als voorbeeld daartoe. Ook J. L. Petit werd aangehaald als een uitstekend chirurg, wien echter eene geletterde opvoeding ten eenenmale ontbrak. Dit argumentum ad hominem werd echter juist daardoor te niet gedaan, dat Petit de verwaarloozing zijner eerste opvoeding zeer betreurde en zich nog op gevorderden leeftijd ging onledig houden met de studie van het Latijn.

Die twisten en haarkloverijen konden echter niet beletten, dat de chirurgen zoowel aan het hof als bij het volk gelijkelijk in aanzien stonden als de medici. Bij het volk zóózeer dat de la Mettrie 1) er zich bitter over beklagt dat het publiek meer vertrouwen stelt in den chirurg, ook in interne gevallen, dan in den medicus en „*préfère le sçavoir borné et confus du chirurgien à celui du médecin.*” Men kan zich voorstellen hoe onaangenaam dit was voor een medicus die beweerde „*il ne faut presque que des yeux pour devenir chirurgien; il faut de l'esprit et du génie pour être vraiment médecin; la chirurgie est à la médecine ce que la géométrie est à la physique la plus subtile.*”

Dat de chirurgie en hare beoefenaars in groote gunst stonden bij het hof, daarvan was Lapeyronie's persoonlijkheid voor een groot deel de oorzaak. (Aant. 4). Aan hem was dan ook vooral die reeks gunstbewijzen te danken welke de chirurgie en hare beoefenaars ten deel viel en die wij boven uitvoeriger hebben geschetst. In 1756 werd bij „*arrêt du conseil d'état*” uitgemaakt: „*les maîtres en l'art et science de la chirurgie . . . pourront être pourvus des offices municipaux des villes . . . il est défendu de les com-*

1) De la Mettrie, *Caractères des médecins*, Paris 1760, p. 241, 242.

prendre à l'avenir dans les rôles des arts et métiers et d'assujettir leurs élèves au sort de la milice." 1)

Wij schetsten in het voorgaande kortelijk den machtigen invloed in verschillende richtingen, dien de Académie de Chirurgie uitoefende en zeiden dat hare uitspraken als die van een orakel golden. Een van hare laatste adviezen was dat om de (later zoogenaamde) guillotine te gebruiken als universeel middel ter executie van ter dood veroordeelden. De zaak is niet algemeen bekend en vinde dus hier een korte vermelding.

Tot 1789 toe werden de personen uit hogere standen, die de doodstraf moesten ondergaan gedecapiteerd, terwijl de onaanzienlijken werden opgehangen: decapitatie werd voor veel minder onteerend gehouden dan ophanging. Op 1 December 1789 nu stelde Guillotin, een medicus, in de Assemblée constituante voor aan dit onderscheid een einde te maken en de ter dood veroordeelden uitsluitend te decapiteeren. Tevens stelde hij voor, maatregelen te nemen om een werktuig ter decapitatie te doen uitvinden, waardoor de delinquent volkomen onafhankelijk zou zijn van de langzaamheid of onhandigheid van den beul. Beide voorstellen werden door de vergadering aangenomen, echter vooreerst nog niet uitgevoerd. Eerst in Maart 1792 werd over het laatste voorstel door de toenmalige vertegenwoordiging (de Assemblée nationale législative) het advies gevraagd der Académie de Chirurgie. Louis, de toenmalige secretaris, zegt in zijn rapport over die zaak o. a.: „personne n'ignore que les instruments tranchants n'ont que peu ou point d'effet lorsqu'ils frappent perpendiculairement. En les examinant au microscope on voit qu'ils ne sont que des scies plus ou moins fines." Daarom verkoos hij een con-

1) Bij Chereau, Un. méd. T. XIV, p. 233.

vex mes dat van eene groote hoogte viel, i. e. de later zoogenaamde guillotine. Hij liet een dergelijk werktuig door een Duitsch instrumentmaker vervaardigen en experimenteerde daarmede op lijken: deze proeven voldeden volkomen aan de verwachting. De voorslag der Académie, uitgedrukt in het rapport van haar secretaris, werd aangenomen en den 25 April 1792 viel het eerste hoofd, dat van den dief Pelletier, onder de „guillotine” die eigenlijk „Louisette” of „Louison” moest heeten 1).

1) Vd. o. a. Moniteur van 1 Dec. 1789 en latere nummers die ik mij echter niet heb kunnen verschaffen.

Dubois in Gaz. méd. 1866, p. 658 sqq.

A A N T E E K E N I N G E N .

Aant. 1, blz. 54. Bernstein verhaalt dienaangaande het volgende:

Toen in 1774 de beroemde Mederer von Wuthwehr zijn professoraat in de chirurgie aan de hoogeschool te Freiburg i. B. aanvaardde met eene oratie over de noodzakelijkheid der vereeniging van genees- en heelkunde, verwekten deze denkbeelden zulk een storm, dat de studeerende jongelingschap tegen hem en de chirurgen in 't algemeen werd opgehitst, zijn huis met bestorming werd bedreigd en hij zelf met moeite aan mishandeling ontkwam.

Bernstein, *Gesch. der Chir.* 2 Th. Leipzig, 1822. Th. I, p. 8.

Zie wat het aanzien en de opleiding van den chirurg bij ons te lande betreft, vooral: *Verhandeling enz. der Vroedkunde*, door W. Smellie, vertaald door Matthijs v. d. Haage, Amsterd. 1765. Voorrede

Aant. 2, blz. 57. De couranten der vorige eeuw zijn van veel belang, ook voor de geschiedenis der chirurgie. Marmontel (*Mémoires* 4 vol. Paris 1804) beschrijft T. II, p. 93, de stof waarmede hij het wetenschappelijk gedeelte van den „*Mercure*” vulde, n.l. de komeet van Halley, koudmakende mengsels, het vraagstuk der inoculatie, middelen ter genezing van slangenbeten, en om verdronkenen te doen herleven, de automaten van Vaucanson; „la chirurgie me faisoit part de ses heureuses hardiesses et de ses succès merveilleux.”

Cf. Eug. Hatin, *les gazettes de Hollande et la presse clandestine aux 17e et 18e siècles*. Paris, 1865.

Hoezeer ook de faculteit alle charlatanerie vervolgte, blijkt uit de geschiedenis van Guilbert de Préval. Deze dr. med. verkocht eene „eau fondante antivénérienne” als universeel prophy-

lacticum. Hij schaamde zich niet, om de goede eigenschappen daarvan aan te toonen, zich bloot te stellen aan de infectie bij eene meretrix. Hij werd door de faculteit geroyeerd als dr. en prof. mat. med., hoewel het parlement dit besluit later vernietigde. Een ander med. dr. stond onder verdenking op arglistige wijze geld te hebben ontvangen van een stervenden patiënt; op dit bloot vermoeden werd hij geschrapt van de lijst, totdat door de rechtbank zijn onschuld zou zijn uitgemaakt.

Vd. Chereau, la Discipline etc. in Un. méd. 1872. T. XIV, p. 627.

Aant. 3, blz. 68. Camper schreef in een brief aan Louis:

„J'ai voulu essayer la section de la synchondrose du pubis sur une femme condamnée à mourir; mais je n'ai pu obtenir la permission! cette opération m'a merveilleusement réussi sur un cochon.”

Notes s. l'éloge de Camper in Eloges lus etc. par A.

Louis, recueillis etc. par E. F. Dubois d'Amiens. Paris 1859, p. 391.

Camper heeft over het onderwerp geschreven:

P. Camper, Epistola ad D. van Gesscher de emolumentis sectionis synchondroseos ossium pubis.

Groningae, 1774.

Aant. 4, blz. 70. Lapeyronie had als eerste chirurg van Lodewijk XV een inkomen van 10.000 livres, 1272 livres „de livrées pour sa bouche en cour,” en kon bovendien zijne lieutenantsplaatsen verkoopen. Elke VS. (waarbij de 1ste medicus de bougie, de 1ste apotheker het bekken vasthoudt) werd afzonderlijk betaald. Van Leopold, hertog van Lotharingen wien hij van fistula ani genezen had, ontving Lapeyronie een lijfrente van 5000 livres. Behalve den 1sten chirurg, bestond het chirurgisch personeel van Lodewijk XV nog uit:

1 gewoon chirurg. 1000 livres.

8 chirurgen „par quartier” à . . . 600 „

1 oculist.	300 livres.
1 dentist.	300 „
1 steensnijder (haut appareil). . .	300 „
1 „ (petit appareil). . .	300 „
3 renoueurs à.	600 „

De laatstgenoemde specialisten waren ook nog aan het hof van Lodewijk XVI; eene plaats als renoueur werd soms voor 6000 livres gekocht.

Vd. Eloy, Dict. de méd. 2 vol. Liège et Franckf. 1755,
i. v. chirurgie.

Chereau, les principaux médecins de Louis XV, in Un.
méd. 1872, T. XIV, p. 241.

Eloge de la Peyronie par Morand in Mém. de l'Ac. Roy.
de Chir. T. II, p. XLIX, sqq.

HOOFDSTUK III.

a. BEHANDELING VAN WONDEN, ULCERA, ABSCESEN ENZ.

Overtuigd van het nut der onmiddellijke vereeniging van versche wonden en het groote belang eener rationeele behandeling van suppureerende wonden ter voorkoming van accidenteele wondziekten, had reeds Paré en later Magatus 1) voortreffelijke voorschriften gegeven en zich met kracht verzet tegen het mishandelen van wonden. Het grootste gedeelte der practici schijnt zich echter niet te hebben gehouden aan die voorschriften en de gewone sleur van het opvullen van abscesholten met pluksel, het verbinden met de meest prikkelende of schadelijke stoffen enz. werd door bijna allen gevolgd. Felix Würtz spreekt met zijn gewone ironie over die chirurgen die alle wonden en abscessen op de ruwste wijze sondeeren „alss ob sie etwas in selbigen verlohren hetten” 2) en Paracelsus beklagt zich over hen die alle wonden zonder onderscheid met een overmatig aantal hechtingen voorzien, omdat elke hechting afzonderlijk werd betaald. In Frankrijk was het misbruik van steekwieken en allerhande topica bij de behandeling der

1) Magatus, de rara medicatione vulnerum Libri II, Venet. 1616.

2) Practica der Wundartzney Felix Würzen weylend des berühmten enz. 4e ed. door Rudolph Würtz. Basel, 1612. p. 30.

wonden zoo ingekankerd, dat Belloste van zijne eenvoudige en rationeele geneeswijze moest verklaren: 1) „j'avoue que c'est quelque chose de bien hardi que de vouloir supprimer les tentes, qui sont en usage pendant plusieurs siècles.” Ook de voorschriften van Belloste werden maar al te weinig opgevolgd, zoodat zelfs in 't begin der 18e eeuw o. a. de behandeling der abscessen (kruiselingsche incisie, wegknippen der randen, opvullen der holte) in Parijs zeer ten achteren was bij die in het buitenland. 2) Onze landgenoot J. F. Hulsebusch zegt dan ook in een brief aan Titsingh: 3) „De Parijsiaanse zijn wel goede operateurs, maar van de heekonst hebben zij meest maar een brouillon in 't hoofd.” — „Holland zoude hierin de kroon rapporteeren.”

Een ander vreemdeling 4) beschrijft met verontwaardiging de behandeling van een absces, waar de patiënt op den 20^{en} dag succombeerde aan de gevolgen der pusretentie. Het absces werd gepungeerd, volgepropt met pluksel en op den volgenden dag „a roll of sharpee about the thickness of one's thumb, the end of which was dipt in black digestive, was cramm'd into the abscess about six inches in length, and renew'd twice a day.” En elders: 5) „they treat all ulcers alike, i. e. dress them with black digestive spread upon sharpee, and afterwards (be the part ever so inflam'd) apply their poultice almost boiling hot over the whole.”

Gedurende haar meer dan 60jarig bestaan hield de

1) Belloste, le chirurgien d'Hôpital. 4e Ed. Amst. 1707. Préf.

2) Cf. o. a. de voorrede (Sénac) van F. Colot, *Traité de l'opération de la taille*, ouvr. posthume, Paris 1727. LXXXII.

3) Abr. Titsingh, *Rust-uuren besteed tot opbouw der loffelijke Heekonst*. Amst. 1751. p. 48.

4) A short comparative view of the practice of surgery in the French hospitals etc. Lond. 1750. p. 30, 31.

5) p. 15.

Académie zich zonder ophouden bezig met de belangrijkste punten der behandeling van wonden, ulcera, abscessen enz. Toch klaagt Camper nog in 1774, dat de chirurgen in het algemeen het beneden zich rekenden dit onderwerp grondig te bestudeeren: „armamentarium quidem chirurgicum mutatum et praeter modum auctum fuit; illa autem ars quae humores, vulnera et ulcera quotidie obvia sanat, neglecta fuit penitus.” 1)

Over het algemeen waren de practici het daarover eens, dat genezing per primam intentionem alleen mogelijk is, wanneer men de wondlippen nauwkeurig met elkander in aanraking kan brengen; evenzoo had men dezelfde beschouwing over het wezen der prima intentio, nl. het uittreden van de lympe of voedingsvocht uit de doorgesneden lymphvaten en het indikken van dit vocht tot een „glu qui colle ensemble les lèvres de la playe” 2).

Men onderscheidde echter niet genoeg in welke gevallen men niet op onmiddellijke vereeniging kon rekenen en maakte ondanks Paracelsus en later Dionis, dikwijls een schromelijk misbruik van hechtingen. Van deze gebruikte men, op het voetspoor van Dionis 3) uitsluitend de geknoopte en de omwondene. 4). De la Faye voegt er nog de gepende hechting bij voor diepe spierwonden. In het boekje van Sharp, den bekwamen leerling van Cheselden, dat in de meeste talen werd vertaald, o. a. ook in het Hollandsch, 5) werden goede

1) P. Camper, *De incommodis ab unguentor. et emplastorum abusu* in *Prix de l'Acad.* IV^a p. 727. sqq.

2) Anonyme, *Sur les tentes etc.* *Prix I* p. 131 sqq.

3) Dionis, *Cours d'op. d. Chir.* 4e ed. par de la Faye. Par. 1740. p. 59 sqq.

4) „Ook sariative hegting genaamd, na sarsisse, een piek of lancie bij de Macedoniërs in gebruik geweest.” Titsingh, *Rust-uuren etc.* p. 140.

5) *Oordeelkundige aanmerkingen over de heelkunde in 't algemeen en de behandeling der operatiën in 't bijzonder enz.* Amsteld. 1751.

indicaties voor het gebruik der suturen gegeven en deze absoluut verworpen voor alle wonden met gekneusde randen enz. Evenals Dionis gebruikte ook Sharp alleen de geknootte en omwonden hechting, bij darmwonden echter ook nog de bontwerkersnaad. Het is opmerkelijk dat Dionis en Sharp beiden de hechting verwerpen bij wonden met verlies van substantie, ook al zijn zij met een scherp werktuig toegebracht. Later deelden nog Pibrac 1) en Louis 2) dit vooroordeel: ook zij meenden dat men bij wonden met verlies van zelfstandigheid niet op prima intentio moet rekenen, behalve in die deelen van 't lichaam die zeer voor uitrekking vatbaar zijn, zooals de lippen.

De weinig oordeelkundige wijze waarop door vele chirurgen met de bloedige hechting werd omgegaan bij alle soorten van wonden, werd het meest bestreden door Pibrac, 3) die de bloedige hechting absoluut verwierp en de coaptatie der wondranden alleen wilde bewerkstelligen door doelmattige verbanden en droge hechting, i. e. door middel van kleefpleisterstrookjes enz. Men kan Pibrac de verdienste niet onzeggen dat hij aan de chirurgen, die hem navolgden, gelegenheid heeft gegeven hunne vindingrijkheid te toonen. Het was inderdaad in vele gevallen niet gemakkelijk, (Pibrac bekent het zelf), de wondranden met elkander in aanraking te houden en men was wel gedwongen zich met de borst toe te leggen op de verbandtechniek. Met veel succes gebruikte Pibrac b. v. bij tongwonden, die vaak ontstaan door het klemmen der tong tusschen de tanden bij een val, een linnen foudraaltje dat vastgemaakt was met gebogen ijzerdraad 't welk onder de kin door-

1) *Traité des playes avec perte de substance*. Mém. IV p. 63 sqq.

2) *Sur la consolidation des playes avec perte de substance*. Mém. IV p. 106 sqq.

3) Mém. s. l'abus des sutures Mém. III, p. 408 sqq.

ging en voorts met bandjes om de hals werd vastgehouden. Dit kleine apparaat is werkelijk zeer vernuftig bedacht en het kan ons niet verwonderen, dat het den uitvinder grooten dienst bewees bij een patiënt die zich in epileptische toevallen herhaaldelijk de tong verwondde.

Aangaande het wezen en den aard van de pus leeren de geschriften der Académie, dat men het dáárover vrij algemeen eens was, dat deze moest gehouden worden voor een product, ontstaan uit de verscheurde weefsels en het uitgestorte vocht, hetzij bloed, hetzij lymph. Van de verscheurde weefsels contribueeren de vaten tot de pusvorming, omdat deze het meest aan kwetsing zijn blootgesteld door den mechanischen invloed der sterke pulsaties van de aanvoerende vaten. Van de vloeibare factoren die men voor de pusvorming eischte, schreef de een den meesten invloed toe aan het uitgestorte bloed, resp. coagula, waaruit het voorschrift volgde alle stolsels zeer scrupuleus te verwijderen; een ander beschuldigde meer het voedingsvocht. Onze landgenoot Grashuis laat in zijn prijsverhandeling 1) de pus ontstaan „ex pinguitudine corporis,” eene verklaring die zekerlijk niet de verdienste der duidelijkheid bezit. Behalve enkele afwijkende meeningen, b. v. van hen die op het voetspoor van Pringle den etter aanzagen als een neêrslag uit het serum sanguinis, omdat dit, verwarmd wordende, een neerslag geeft, beschouwde men algemeen als eene conditio sine qua non der suppuratie het aanwezig zijn van gedilacerceerde weeke deelen, voornamelijk vaten. Men had echter blijkbaar geene voorstelling van de wijze waarop deze verandering van een of meerdere weefsels in een product als etter, plaats had; Médalon 2) hielp zich door aan

1) De generatione puris. Prix II. p. 279. sqq.

2) Sur la différence des tumeurs à exstirper ou à ouvrir simplement etc, in Prix I p. 3. sqq.

te nemen, dat daarvoor noodzakelijk was de rotting der weeke deelen en de fermentatie van het bloed. Louis 1) bestreed de geheele leer der pusvorming in de vaten door een invloed van versterkte pulsaties op geobstrueerde, niet meer levensvatbare vaatwanden. Hij meende, dat ingeval deze theorie de ware was, in elk gethromboseerd vat, na amputaties b. v., suppuratie moest optreden, terwijl integendeel hiervan niets wordt bemerkt en de thrombus zich eenvoudig organiseert.

Door bijna alle chirurgen werd de invloed der lucht op suppureerende wonden voor zeer schadelijk gehouden: vandaar b. v. in hospitalen de gewoonte om de verbandstukken in gereedheid te hebben alvorens ze te appliceeren, de bedden met gordijnen te omhangen enz. De Académie was het met deze leer volkomen eens. In de *Mémoires* en *Prix* der Académie leest men telkens van de „impression fatale” der atmosferische lucht op wonden en de gevolgtrekking lag voor de hand dat men wonden niet meer dan noodig is, moest verbinden, behalve in die gevallen waarin men bevreesd was voor retentie van pus en „reflux de pus,” i. e. opneming van phlogogone stoffen in de circulatie. Onze landgenoot Grashuis komt daarentegen tot de conclusie, dat de vrije toegang der lucht de suppuratie niet bevordert: „liquet exin aëris externi liberum accessum, ad partes in quibus pus efformari debet, suppurationi esse inimicum,” en verder: „hinc intelligitur, repetitas saepe deligationes, purisque detersiones nimis frequentes, digestioni maximopere obesse. („Digestio” is: „puris quotidie repetita generatio.”) 2).

Dat metastatische ontstekingen ontstaan door opneming van

1) Sur les détersifs. Prix II p. 481. sqq.

2) L. c.

deletaire stoffen in de circulatie, was voor de Académie aan geen twijfel onderhevig, hetzij dat er werkelijk opneming plaats had van pus in het bloed welke zich op bepaalde plaatsen deponeerde en aanleiding gaf tot abscesvorming op dezelfde wijze als in den primitieven haard, hetzij door het ontstaan van eene dissolutie van het bloed, waardoor de weefsels worden ontleed, en eene purulente metamorphose ondergaan. Evenzeer wist men dat de longen, de lever enz. het meest deze metastatische abcessen bevatten, hetgeen men dáárdor veelal zocht te verklaren, dat de inwendige organen meer venae zouden bevatten. 1)

Het hooge belang eener goede afvloeiing van pus werd door de Académie zeer in het licht gesteld, en **men** wees er terecht op dat eene verwaarloozing van dit principe de treurigste gevolgen kon hebben. David 2) schrijft zelfs voor bij sub-musculaire abscessen de spieren dwars door te snijden, ja zelfs daarvan een stuk te excideeren, als de vrije afvoer van pus daardoor wordt bevorderd. Overigens werd de ruime opening van **abscessen**, of althans opening op de laagst gelegen plaats, voldoende geacht en anders gebruik gemaakt van steekwieken etc. om te dienen als filtrum voor de vloeistof wier goede afvloeiing men wil verzekeren. Saviard was bij een geval van een absces in axilla waarbij een contra-apertuur noodig was, zoo bang voor het doorsnijden der groote vaten, dat hij de bovenste opening gedurende 24 uur hermetisch gesloten hield, en eerst toen, nadat de opgesloten pus een grooten tumor had gevormd, op het laagste punt incideerde. 3)

Slechts zelden werd gebruik gemaakt van holle buizen

1) Vd. o. a. Goursaud, sur la métastase. Prix III p. 3 sqq;

Garengot, Traité des op. d. Chir. 2e Ed. Par., 1731. 3 vol, T I p. 226.

2) Sur les abscess. Prix IV¹ p. 119 sqq.

3) Saviard, Nouveau recueil d'obs. Chirurg. Par: 1702 p. 220.

en bij voorkeur dan, wanneer men eene zeer belangrijke hoeveelheid vocht moest ontlasten (empeem). Morand vermeldt een geval van een hersenabsces „qui s'était fait jour au travers du crâne.” Om de pus beter te doen afvloeien werd de patiënt getrepaneerd en het absces gedraïneerd met een metalen canule. Een menigte nieuwsgierigen kwamen den patient zien „qui portait une canule dans le cerveau. Il montrait sa plaie, on ôtait la canule pour satisfaire à leur curiosité et on la remettait.” Het geval verliep gunstig. 1)

De verschijnselen, door eene pusverzameling teweeggebracht in de omliggende weefsels, werden door de Académie uitstekend benuttigd voor de diagnose van abscessen. Door haar leerde men diepe abscessen diagnosticeeren ook zonder dat zij voor palpatie toegankelijk waren, en durfde subligamenteuse of subaponeurotische abscessen openen, nog des te eerder, omdat men zich vergewist had van de nadeelige gevolgen dezer pusverzamelingen, als zij niet *justo tempore* werden geopend. 2)

Het genezingsproces van granuleerende wonden en de cicatisatie, waren langen tijd het onderwerp der academische debatten. Tegen de meening dat er bij deze wonden werkelijk weefsel moest geregenereerd worden en dat de granulaties direct ontstaan uit de *guttatim* in de wonde uitgestorte lymphe, eene meening die o. a. Garengéot en Quesnay onder hare voorstanders telde, 3) verhieven zich vooral Louis, Fabre en Pibrac. 4) Uit het afnemen van dikte der

1) Morand, *Opusc. de Chir. Par.* 1762—68. 2 vol. T. I. p. 166.

2) Quesnay, *Traité de la suppuration. Par.*, 1749. p. 176. sqq.

3) *Il. cc.*

4) Pibrac, *Traité des playes avec perte de substance. Mém. IV.* 63 sqq. Fabre, *Mém. où l'on prouve qu'il ne se fait point de régénération. Mém.*

IV. 74 sqq.

Louis, s. l. *consolidation des playes avec perte de substance. Mém. IV.* 106 sqq.

zachte deelen van amputatiestompen leidden zij af, dat niet een nieuwvorming vereischte was voor de genezing per secundam intentionem, maar integendeel eene afnemning in volume, waardoor de cicatrix die gevormd wordt door de geöbtureerde vaten, zich meer en meer aan de onderliggende deelen colleert. De consequentie van die leer ligt voor de hand; namelijk het groote belang van een karig diëet en het houden van den patient op een vita minima. Bij Titsingh 1) heet het dan ook: (De Parijsche chirurgen houden veel van) „laaten en purgeren en soupe laten eten dat soo goed is als wat meer als de helft honger te lijden, de minste ongesteldheid die zij in de wonde bemerken komt na hun gedachten van 't te veel eten.” Dit laatste was inderdaad niet te veel gezegd: „le malade a pris une indigestion” 2) was vaak de eenige verklaring voor het ongunstig verloop der wonden.

Het aantal uitwendige geneesmiddelen zooals zalven, balsams, decocten enz., waarvan men bij de behandeling van wonden en *ulcera* gebruik maakte, was langzamerhand zoo ontzettend groot geworden, dat het hoog noodig werd hun aantal in te krimpen en voor de werkzaamste uit dit aantal betere indicaties te stellen. Men behoeft slechts de titelbladen op te slaan van de eerste deelen der *Prix de l'Académie*, om zich te verbazen over al die namen van topica, aan welke elkéén een bepaalde werking toekende. De meeste werden door de Académie verworpen, en bij versche wonden eene eenvoudige beschutting voor de atmosferische lucht voor voldoende gehouden, en hiertoe rekende men

1) Brief van C. Plevier (uit Parijs 2 Jan. 1744) aan Titsingh in

A. Titsingh, Rust-uuren, besteed tot opbouw der loffelijke Heelkonst. Amst., 1751. p. 9. sqq.

2) Hunczovsky, Medicinisch-chirurgische Beobachtungen auf seinen Reisen durch England und Frankreich u. s. w. Wien, 1783, p. 9.

droog pluksel toereikend. „Les animaux n'usent d'aucun médicament, et n'en guérissent pas moins solidement. Lorsqu'un chien peut lécher sa playe, il enlève continuellement avec la langue les sucs purulens qui en découlent, et il guérit,” zegt Pibrac 1) en hij vindt daarin aanleiding om met kracht te velde te trekken tegen de polypharmacie in de chirurgie. Dat misbruik der unguenta en emplastra waarvan aan Titsingh werd geschreven (uit Parijs 1744): „Geen Fransman kan tegen onze brave heemeesters genezen, zij gebruiken veel te veel middelen en composities” 2) onderging in 1774 een zwaren slag door het beroemde concours (voor een driedubbelen prijs): „Sur l'abus des onguens et des emplâtres” 3). De prijs werd verdeeld onder de drie beste antwoorden. Men weet dat onze landgenoot Petrus Camper een der drie gouden médailles ontving; zijn antwoord werd genoemd „d'une érudition recherchée,” en zijne „manière agréable et instructive” zeer geroemd. Zoowel Camper als de twee andere bekroonden, Champeaux en Chambon, keurden voor bijna alle gevallen de unguenta en emplastra af, en wel vooral op grond dat zij lichtelijk en spoedig bederven en de huid met een ondoordringbare laag bedekken waardoor de transpiratie belet wordt. Voor bijna alle gevallen werden de adstringeerende en tonische decocten en infusa voldoende geacht, hetzij het notenbladendecoct dat reeds door Belloste was gepreconiseerd, hetzij (door Camper) het decoctum corticis peruv. waarvan Camper een belangrijke antiseptische werking toeschreef op grond zijner proeven met vleesch dat hij bewaard had in het genoemde vocht.

Voor gewone wonden en ulcera werd alzoo niets voor-

1) Traitement des playes avec perte de substance. Mem. IV, p. 63 sqq.

2) l. c.

3) T. IV² des Prix de l'Académie.

geschreven dan „un appareil propre et net; s'ils sont phlogosés ou prurigineux, on appliquerait une compresse trempée dans quelque infusion, décoction ou solution saline, adstringente, vulnérable ou spiritueuse, exprimée" 1). Goulard, een binnenlandsch socius der Académie en chir. prof. te Montpellier, heeft, naar men weet, de loodverbinding die naar hem genoemd is, zeer geprezen in de behandeling der wonden en ulcera. Echter was reeds vóórdat hij zijn boek 2) had geschreven, de werkzaamheid van loodverbindingen voor vele chirurgen aan geen twijfel onderhevig, trouwens reeds bij Galenus wordt de pijnstillende en de verfrisschende werking daarvan geprezen. Over de gunstige werking der warmte op ulcera schreef Faure een *mémoire* 3) die hem de eer eener benoeming verschafte tot associé, en door de Académie werd genoemd het werk van een „homme de génie." Niet alleen ulcera, maar ook panaritïa, ja zelfs carcinoma mammae enz. werden door hem behandeld met de actueele warmte. De patiënten zetten zich daartoe met het lijdende deel in de nabijheid van een kolenvuur.

Als anodynum maakte men echter doorgaans liever gebruik van de vochtige warmte; als zoodanig werden de walgelijkste en vreemdste dingen aangeraden. Het Galenische recept, getendrek met azijn, voor inflammatoire zwellingen, werd veelvuldig gemodificeerd en zelfs het applicceeren van de faeces van den patiënt aangeraden. Bij panaritium raadt Louis 4) aan, den vinger te steken in het oor van een kat en hij verzekert dat dit zeer pijnstillend werkt. Pijnstillend en curatief

1) Sur l'abus des onguens et emplâtres (accessit) Prix IV³, p. 927 sqq.

2) Goulard, Traité sur les effets des préparations de plomb. Montp. 1760

3) Sur l'usage de la chaleur actuelle dans le traitement des ulcères. Mém. V p. 821 sqq.

4) Sur les remèdes émolliens etc. (accessit). Prix II 83 sqq.

beide werkt, eveneens volgens Louis 1) de urine, welke hij in sommige gevallen bij *ulcera cruris* aanbeveelt als douche („en pissant dessus”), of wanneer zij eenigen tijd is bewaard, want „par ce moyen on l'aura plus stimulante à cause de l'acrimonie qu'elle aura contractée.”

Hoewel boven reeds het een en ander is bijgebracht over de opening van abscessen, moet daaraan nog worden toegevoegd dat de strijd over het openen met het mes en met het cauterium actuale of potentiale, door de Académie meest werd beslist ten voordeele van het mes. Alleen bij koude abscessen en diep gelegene glandulaire abscessen (Aant. 1.) verkozen sommigen een causticum, omdat dit „aide la coction.” 2) Bij groote subcutane abscessen was men veeltijds gewoon te openen met een T of + snede en de verdunde huidlappen weg te nemen, omdat men meende dat zij zich onmogelijk konden recolleeren en dus in gangreen zouden vallen. Ja, zelfs hadden sommige practici de onhebbelijkheid met versche wonden niet anders te handelen; de Areopagus der chirurgie liet echter geene gelegenheid voorbijgaan de vele practische chirurgen die haar observaties toezonden en met wie zij in geregelde briefwisseling was, op dit punt terechtwijzingen te geven.

Louis schrijft in een brief aan Bocquet, me en chirurgie te Aumale „l'approbation de l'Académie serait complete, si elle pouvait se représenter les motifs qui vous ont porté a retrancher les quatre angles de la playe. La facilité des pansemens n'est point une raison suffisante. L'art doit toujours tendre à la conservation des parties, et ne se déterminer à détruire, que sur une nécessité indispensable,...” 3)

1) Sur les remèdes détersifs. Prix II 481 sqq.

2) Charmetton, s. l. médicaments dessicatifs et caustiques Prix II. 531. sqq. David, sur les abcès. Prix IV 119. sqq.

3) Vd. Guardia, Les Autographes de l'Académie de médecine. Gaz. med. 1864 p. 525 sqq.

De gewoonte om abscesholten op te vullen met droog pluksel, die nog in 1774 een voorstander vond in Champeaux, die meende: „la charpie sèche fait l'office d'une éponge” vond in de Académie zeer vele bestrijders, die terecht meenden dat een dergelijke tamponnage met droog pluksel, of pluksel bestreken met allerlei topica „deviennent plutôt des corps étrangers que des médicaments bienfaisans.”

Foubert ging nog verder en beweerde dat het volstoppen van abscessen niet alleen niet „l'office d'une éponge” doet, maar integendeel aanleiding kan geven tot retentie van pus, en dientengevolge tot pyaemische abscessen in in de longen en andere ingewanden. Foubert en andere wezen nog op andere nadeelen, b. v. het ontstaan van fistulae en het verliezen der plukseltampons in de holte. 1) Colot verhaalt van een 40-jarige vrouw die in de regio hypogastrica een absces had dat in de blaas perforeerde (?). Een steekwiek die geapliceerd was, viel in de blaas en incrusteerde zich aldaar. Toen de vrouw 74 jaar oud was werd de cystotomie uitgevoerd. De wiek die de kern van den calculus uitmaakte was in het bezit van Winslow. 2)

De meeste chirurgen geloofden dat de genezing van sommige hardnekkige ulcera, die men in de systematiek der ulcera bevatte onder de rubrieken ulcera chironia (omdat de bekwaamheid van Chiron noodig werd geacht om ze tot genezing te brengen), telephia (naar de wond van Telephos, die door Achilles was verwond), cacoëthia enz., zeer werd bevorderd door het onderhouden van kunstmatige ulcera, zooals fontanellen enz. Men ging daarbij uit van

1) Tulp vermeldt een geval waarbij een patiënt een wiek uithoestte: deze lijder had een perforerende borstwond gehad die met steekwijken was opgevuld. Tulpus, Lib. II. Obs. XV.

2) Fr. Colot, Traité de l'op. de la taille. Par. 1727. p. 49 sqq.

cf. Morand, s. l. corps étrangers in Mém. d. l'A. R. de Ch. III 612.

het denkbeeld dat de materia peccans die zich van uit het bloed op de lijdende plaats had nedergezet en de ulceratie onderhield, werd afgeleid. Dit was ook de reden waarom men vaak schroomvallig was bij patiënten van een vicieus temperament, ulcera tot genezing te brengen, omdat men meende daardoor eene heilzame ontlasting tegen te gaan en door het supprimeeren van eene vrij onschadelijke ettering aanleiding te geven tot het verwekken van inwendige ontstekingen die lichtelijk konden ontstaan „où il y a plus de sang et de chaleur” 1). Uitgaande van dit standpunt stelde men voor pro re nata setons, cauteria te appliceeren en artificieele fistels te onderhouden.

Camper bestrijdt deze handelwijze : „facile etiam non capio qua ratione foniculus, de crurum ulceribus loquor, scorbuticis habitis et a multis criticis, humores attraheret acres.”... 2) „admiratus fui quorundam callidatem, qui se talia (ulcera) ad sanationem deducere nolle profitebantur, ne critica haec materies nobiliores infestaret partes. Egregie, me hercule!”

Het wezen der ontstekingskoorts werd opgevat als een noodzakelijk gevolg van circulatiestoornissen. De vermeerderde vulling der intacte vaten rondom de ontsteking die men aannam om de cardinale symptomen tumor, calor, rubor te verklaren, zou tengevolge hebben eene terugstuwung tot in het centrum der circulatie en deze prikkeling van het hart wederom aanleiding geven tot meerdere contracties en warmteontwikkeling. Eene andere verklaring van de inflammatoire roodheid was die van Boerhave, welke vele voorstanders telde. Deze theorie nam aan dat de kleinste vaatjes van het lymf-systeem, die in gewone omstandigheden te kleine diameter hebben om de roode bloed-

1) Lecot, Avantages et inconvénients de l'usage des tentes etc. Prix I. p. 109 sqq.

2) De incommodis ab unguentorum et emplastrorum abusu. Prix IV² p. 878.

lichaampjes te doen passeeren, bij inflammatoire omstandigheden zoo gedilateerd worden dat zij voor deze viabel worden.

Het zou ons te lang ophouden de behandeling der wonden naar de verschillende plaatsen waar zij voorkomen, na te gaan, en de chirurgische behandeling van penetreerende borst-, buik-, gewrichtswonden, de hoofdwonden, geschoten wonden enz. enz. elk afzonderlijk te bestudeeren. De leer der hoofdwonden stond niet op een zeer hoogen trap zoo-wel wat haar behandeling als haar symptomatologie betreft. De cerebrale verschijnselen die bij hoofdwonden kunnen optreden, werden, vreemd genoeg, door de practici òf niet opgemerkt, òf niet begrepen. Ledran o. a. die vele gevallen van hoofdwonden, eenvoudige en gecompliceerde fracturen van het cranium beschrijft, schrijft in een lethaal verloopend geval de causa mortis toe aan het braken, of dáaraan, „qu'une portion de chile mal digéré eût passé dans le sang.” 1) Hij beschrijft nergens de verschijnselen die te weeg worden gebracht door de verschillende hersenaandoeningen die voor ons een voornaam uitgangspunt zijn voor een juiste diagnose der genoemde verwondingen.

Men heeft gedurende de geheele vorige eeuw gemeend dat hoofdwonden praedisponcerden voor metastatische abscessen in de lever. Dit onderwerp was langen tijd in de Académie aan de orde. Bertrandi schreef daarover een Mémoire 2) en was van meening dat de hoofdwonden aanleiding gaven tot overvulling der veneuse sinus en venae; het gevolg hiervan was een vermeerderde drukking in de v. cava descendens, belemmerde veneuse afvoer van de v. cava adscendens en als onmiddelijk gevolg daarvan stasis

1) H. F. le Dran, observ. de chir. etc. 2 vol. Paris 1731, T I, p. 140.

2) Sur les abcès du foie qui se forment etc. in Mém. T III, p. 484—506.

in de lever die aanleiding gaf tot gangraena, maar meestal tot suppuratie. Pouteau bestreed deze leer; hij meende dat bij hoofdwonden met commotio cerebri veeleer de weêrstand in de a. a. carotides vermeerderd is en dus het bloed meer zal toevloeien naar de aorta descendens. Deze hyperaemie der aorta descendens en hare eerste takken geeft aanleiding tot verschillende toestanden. Die der a. a. gastricae bewerkt braking, die der a. a. hepaticae geeft aanleiding tot suppuratie in de lever, nog des te eerder omdat ook het poortaderstelsel overvuld is door de arteriëele hyperaemie van alle ingewanden. 1) Later nam Desault nog een „rapport sympathique” aan tusschen hersenen en lever, maar men zag meer en meer in dat de hoofdwonden niet meer en niet minder dan andere wonden aanleiding geven tot metastatische abscessen zoowel in de lever als in andere organen. 2)

Dat de congestieabscessen bij caries der wervels spoedig aanleiding geven tot een exitus lethalis wanneer zij geopend worden, was door goede chirurgen niet onopgemerkt gebleven. Ook Ledran o. a. had dit opgemerkt en er zich over verwonderd, en toch opende hij deze abscessen veelal met een kruiselingsche incisie en receseerde hij de randen. Bij de autopsiën van dergelijke gevallen bleek hem de weg dien de pus daarbij volgt: „le pus n'ayant point d'issue, et sa quantité augmentant tous les jours de quelques gouttes, il avait coulé le long du muscle psoas dans le tissu cellulaire.” 3) Het blijkt uit het aangehaalde duidelijk dat Fischer ongelijk heeft als hij zegt dat caries vertebrarum

1) Pouteau, sur les abcès du foie etc. in zijne *Mélanges de Chirurgie*, Lyon 1760, p. 123 sqq.

2) Cf. over dit onderwerp nog: *Gaz. méd. de Paris* 1864. p. 235.

3) H. F. le Dran, *Observ. de Chirurgie etc.* 2 vol. Paris 1731. T. II. p. 121.

vóór Pott en David (te Rouaan) (aant. 2) een onbekende ziekte was. 1)

Reeds aan Hippocrates was deze ziekte bekend: dit wordt althans beweerd door Camper: „In Gibberosis quibus fistulae ad latera mollia aut ilia, (quarum Hippocrates jam meminuit), atque in bubonibus et circa coxae articulum fiunt numquam sanationem observavi, quia ad mortem usque e corruptis vertebrae ichor defluens callum alit.” 2) Ook Camper had dus reeds eenige jaren vóór Pott een goed denkbeeld der ziekte.

1) Georg Fischer, Chirurgie vor 100 Jahren. Leipzig 1876. p. 274.

2) P. Camper, diss. cit. in Prix IV2 p. 727. sqq.

AANTEKENINGEN.

Aant. 1, blz. 87. De adenitis die bij scrophuleuse individuen zoo vaak voorkomt en die zoolang zij nog niet in abscesvorming was overgegaan maar nog alleen op eene hyperplasie berustte, in het fransch den naam droeg van „écrouelles” (lat. „struma”) werd, naar het volksgeloof, radicaal genezen door de aanrakingen der koningen van Frankrijk. Hoewel sommigen dezelfde eigenschap toekenden aan de koningen van Engeland en aan eenige bepaalde leden van sommige families, hadden de koningen van Frankrijk, van af Clodoveus, hiertoe, naar het volk meende, een bijzondere gave. Een interessant werkje van Laurent leert ons dat deze wonderbaarlijke genezingen vier maal 's jaars plaats hadden. Elken keer vloeiden meer dan 1500 patiënten toe, die echter eerst door de medici moesten worden gekeurd om de simulanten te kunnen wegzenden. Van de vreemdelingen waren de Spanjaarden het sterkst vertegenwoordigd.

De genezing zelve geschiedde door een zeer eenvoudig manuaal: terwijl de eerste medicus het achterhoofd van den patiënt steunde, strekte de koning zijne handen eerst in de lengte en daarna in de breedte, i. e. in den vorm van een kruis, uit op het aangezicht van den lijder, daarbij „haec verba coelestam medelam stillantia gallico sermone emittens: „Le Roy te touche et Dieu te guarit.” De genezing schijnt echter niet in alle gevallen te hebben plaats gehad; Laurent zegt althans: „Intra paucos dies (dictu mirum) ex mille plusquam quingenti perfecte sanantur.”

Het gebruik dat de Fransche koningen op bepaalde tijden patiënten met scrophuleuse kliertumoren aanraakten, heeft bestaan tot in de laatste helft der vorige eeuw. Het geloof in de werkzaamheid der kuur begon echter te verflauwen. Gui Patin schrijft

er wel over, maar gaat niet verder dan de vermelding van het feit. In 1658 o. a. schrijft hij: „Le roi a été le 15e de ce mois à la messe à Nôtre-Dame, où il a fait ses dévotions, et de là est revenu au Louvre y toucher les malades d'écrouelles, pro more solito.” Ten tijde van Dionis was het aantal patiënten reeds sterk verminderd: „Le Roy touche cinq fois l'année ceux qui ont des écrouelles. Ce sont les jours qu'il fait ses dévotions. Il se présente à chaque fois sept ou huit cents malades pour se faire toucher, et un grand nombre de ceux qui ont été touchés par le Roy, assurent avoir été guéris par cet attouchement; c'est pourquoi je conseille à tous ceux que sont affligéz de ces maux de tenter un moyen spirituel si doux pour obtenir leur guérison.” Dionis raadt echter liever de exstirpatie der hyperplastische klieren aan. Faure, in zijn antwoord op de in 1752 door de „Académie de Chirurgie” uitgeschreven prijsvraag: „Sur les écrouelles,” gelooft niet aan de wonderbaarlijke eigenschap der Fransche koningen; immers, vraagt hij, indien dit zoo ware hoe zou het dan mogelijk zijn dat men zooveel scrophuleuse klierzwellingen ziet. Goursaud, in zijn antwoord op dezelfde prijsvraag zegt, na eenige populaire maar weinig werkzame middelen tegen de bedoelde klierzwellingen te hebben opgenoemd: „je ne confonds point avec ces secours chimériques le don miraculeux et le pouvoir héréditaire dont nos rois jouissent à l'égard de la curation des Ecrouelles: mais cette concession n'entre pour rien dans un ouvrage de chirurgie.”

- Cf.: De mirabili strumas sanandi vi solis Galliae regibus Christianissimis divinitus concessa, auctore A. Laurentio, regis consiliario et medico primario. Parisiis, 1609. (bevat ook eene interessante afbeelding der plechtigheid);
Lettres de Gui-Patin. Nouv. éd. par Réveillé-Parise. Paris, 1846. 3 vol. T II p. 418;
Dionis, Cours d'opérations etc. 4me éd. par de la Faye, Paris, 1740. p. 643;
Faure, Mémoire sur les Ecrouelles in Prix de l'Académ. d. Chir. T III p. 25 sqq; en Goursaud, ibid. p. 288 sqq;

Vd. ook Tagautii de chir. inst. Libri quinque; 2e ed.
Lugduni 1549 p. 126.

Aant. 2, bl. 92. David heeft in 't zelfde jaar als Pott geschreven over caries vertebrarum in zijne „Dissertation sur les effets du mouvement et du repos dans les maladies chirurgicales.” Paris 1779. Dit werkje schijnt zeldzaam te zijn.

Cf. hierover de Notes van Dubois op de Eloge de David, in Dubois' uitgave der „Eloges lus dans les séances publiques de l'Académie Roy. de Chir. par A. Louis,” Paris, 1859, en

Bouvier, Leçons cliniques sur les maladies chroniques de l'appareil locomotif. Paris, 1858.

b. STEENSNIJDING BIJ MANNELIJKE PERSONEN.

In de laatste jaren der 17e en in het begin der 18e eeuw was hoofdzakelijk één manier van steensnijding in gebruik, nl. die van de Romanis en Marianus (*sectio cum apparatu magno s. Mariana*). Die van frère Jacques begon pas beroemd te worden, die van Franco bezat nog slechts historische waarde en de manier van Celsus werd na de bedriegerij van Raoux slechts zelden en dan alleen, volgens Celsus' voorschrift, op kinderen uitgevoerd (aant. 1).

De *sectio Franconica* (*s. alta, s. hypogastrica*) is, volgens sommigen, reeds vóór Franco uitgevoerd en wel door den stamvader van het bekende steensnijdersgeslacht der Colots, Germain Colot. Deze leerling van een Norcinus verrichtte namelijk in het laatst der 15e eeuw, onder de regeering van Lodewijk XI of Karel VIII, zijn proefstuk aan een ter dood veroordeelden boogschutter uit Meudon. Het oorspronkelijk verhaal van deze operatie, zooals het is opgeteekend bij Mézeray 1), maakt het niet duidelijk welke operatie is uitgevoerd. De aanleiding tot de operatie (zij had plaats op verzoek van een hooggeplaatst lijder aan *calculus vesicae*) maakt het meer dan waarschijnlijk dat Colot een

1) Mézeray, *Abrégé chronologique de l'histoire de France*. Paris 1687. T. V. p. 113, 114.

steensnijding heeft gedaan; men heeft echter ook gemeend dat er eene nephrotomie of wel eene sectio alta is uitgevoerd. De laatste interpretatie vindt een steun dáárin dat er in het verhaal van Mézeray sprake is van het reponceeren van intestina. 1)

Hoe dit zij, Franco is de eerste chirurg die in duidelijke bewoordingen melding maakt van de steensnijding boven de symphysis, echter zonder haar tot methode te willen verheffen. Hij vermeldt ze alleen als door hem uitgevoerd in een geval waarin de extractie van den steen op de gewone wijze niet gelukte: en hoewel het gevolg gunstig verliep, raadt hij de manier echter af. 2) Zij werd dan ook bijna nooit uitgevoerd, wel door enkele chirurgen op theoretische gronden aanbevolen. 3) Dionis o. a., hoewel hij erkent dat de sectio alta niet in gebruik was, is echter van meening dat zij minder gevaarlijk is dan de Celsiaansche manier en de sectio cum apparatu magno. Hij beschrijft de operatie kortelijk, hoewel hij ze nooit gedaan of gezien heeft, en meent dat zij in elk geval beproefd kan worden bij ter dood veroordeelde misdadigers. 4) (aant. 2) Omstreeks denzelfden tijd of iets later voerde de chirurg Bonnet te Parijs meermalen met goed gevolg de sectio hypogastrica uit, zoodat het parlement in 1720 aan Fr. Colot opdroeg

1) Cf. Mézeray, l. c. — Fr. Colot, *Traité de l'opération de la taille* (ouvr. posthume) Paris, 1727 p. 36 sqq.

Quesnay, *Rech. etc.* p. 258.

Méry, obs. sur la manière de tailler dans les deux sexes. Paris, 1700 .p 2 sqq
Platner, *Instit. chir. rat.* Lips., 1745. p. 938, 939.

Hévin in *Mém. de l'Ac. Roy. de Chir.* T. III p. 238 sqq. enz., enz.

2) P. Franco, *Traité des hernies etc.* Lyon, 1561. p. 139, 140.

3) o. a. in de Parijsche dissertatie van le Mercier (1635), vertaald in: W. Cheselden, *A treatise on the high operation for the stone etc.* London, 1723. p. 143 sqq.

4) Dionis, *Cours d'opér. de Chir.* (1e éd. 1701). 4me éd. par de la Faye. Paris, 1740. p. 230.

een rapport over de sectio alta uit te brengen. Dit rapport luidde zeer ongunstig: Fr. Colot verklaarde zich a priori een tegenstander der operatie; hij verklaarde daaraan niet „sans horreur” te kunnen denken en meende dat „l'opération est d'autant plus dangereuse qu'il n'y va pas moins que de la vie.” 1)

Een jaar voor het rapport van Fr. Colot hadden in Engeland Douglas, Cheselden e. a. met de methode geëxperimenteerd. De resultaten van deze Engelsche chirurgen waren vrij bevredigend; Douglas had van 15 gevallen twee met lethalen afloop, Cheselden had eene mortaliteit van $\frac{1}{7}$. Op het vasteland werden wel indicaties gegeven voor de sectio alta (Heister) 2), en de operatie voor mogelijk en in bijzondere gevallen voor dienstig gehouden, maar voornamelijk in Engeland alleen werd zij uitgevoerd, ja zelfs aan Douglas in plaats van aan Franco de eer der uitvinding geschonken, zoodat zij algemeen bekend was als „Sectio Douglassiana.”

Morand, die zich zoo verdienstelijk heeft gemaakt omtrent de lithotomie, was een der eersten die in Parijs de sectio alta aanpreeste voor groote of „geënkysteerde” steenen. Hij zelf deed de operatie voor de eerste maal in 1727 bij een hemiplegischen officier van 68 jaren, die niet anders wilde geopereerd worden dan „en haut, à la manière des Anglois”, omdat een zijner vrienden volmaakt genezen was van een wond boven de symphysis door een pistoolschot.

Morand was echter in Parijs bijna de eenige die de methode niet alleen aanpreeste maar ook in daartoe geschikte gevallen deed; en toch was de statistiek van Douglas en

1) Fr. Colot, l. c. p. 60. Vd. ook Préface (van Sénac) en Dict. encycl. des Sciences médic. (Dechambre). Paris, 1875. i. v. Chirurgie pag. 411.

2) D. Laurentii Heisters enz. Chirurgie 2e Aufl. Nürnberg 1724, p. 711 sqq.

Cheselden wel geschikt om algemeen tot verdere proeven aan te moedigen. Inderdaad was deze statistiek zóóveel gunstiger dan die der sectio Mariana dat Cheselden, toen hij begon te experimenteeren met de sectio lateralis, verklaarde, bijaldien de proef ongunstig uitviel, liever te willen terugkeeren tot de sectio Franconica, dan tot de sectio Mariana 1).

De voornaamste reden waarom de sectio alta bijna nooit werd uitgevoerd, is dezelfde, die zoo langen tijd de algemeene invoering der sectio lateralis in den weg stond, nl. de afschrik van alles wat nieuw is. Het is gemakkelijk te begrijpen dat er vele operateurs waren, die zich liever hielden bij eene methode waarmede zij volkomen vertrouwd waren, dan er eene te kiezen die zij nog moesten leeren. Velen geloofden ook nog inderdaad aan de doodelijkheid, of althans aan het groote gevaar van blaaswonden.

Volgens Foubert 2) werd de sectio alta bijna nooit uitgevoerd om de navolgende redenen: moeilijke afvloeiing van wondsecreta en pus, gemakkelijke infiltratie van urine in den omtrek der wond, eventueel moeilijke verwijdering van overblijvende kleine steentjes, en eindelijk de groote pijnlijkheid der prealabele vulling der blaas, die hij voor de operatie absoluut noodzakelijk achtte. Van zóóveel belang achtte men deze mogelijke gevolgen dat men de sectio alta na Morand bijna geheel liet varen. Onder de weinigen die ze uitvoerden, behoorde o. a. Morand's leerling, le Cat te Rouaan, die in 1742 voor het eerst eene sectio alta deed en gedurende eenige jaren daarna

1) Vd. Morand, *Opuscles de chirurgie*, 2 vol. Paris 1768, 1772. T. II, p. 144.

2) Foubert, *nouv. méth. de tirer la pierre etc.* in *Mém. de l'Ac. de Chir*, T. I, p. 650 sqq.

de methode altijd gebruikte bij zeer groote steenen 1).

In 1779 gaf frère Cosme een nieuwe methode aan voor de sectio alta, eene methode die de nadeelen van Morand's manier geheel zou missen. Alvorens haar te beschrijven, dient kortelijk te worden opgemerkt dat Franco bij zijn tweejarigen patiënt eenvoudig den steen boven de symphysis presenteerde door drukking op het perinaeum en dan op den steen incideerde, 2) en dat Rousset, die 20 jaar na Franco de operatie aanpreef, den raad gaf de blaas eerst met een emollieërend vocht te vullen. Ook Morand 3) vulde eerst de blaas met lauw water, deed daarna den penis comprimeeren om de afvloeiing te beletten, maakte een incisie van 4 vingers breedte, bracht den linker wijsvinger dadelijk haakvormig in de blaaswond en extraheerde met den rechter den calculus.

De methode van frère Cosme 4) was zeer gecompliceerd. Zij werd uitgevoerd op de volgende wijze: Nadat een gesleufde snijstaaf was ingevoerd, werd in het perinaeum een incisie gemaakt die den bulbus en de pars membranacea urethrae kliefde. Op de sleuf van de snijstaaf werd een groote gesleufde sonde in de blaas ingevoerd, de snijstaaf verwijderd en op de gesleufde sonde een zilveren „sonde à flèche" in de blaas gebracht; uit dit instrument kon men een spitse, gesleufde pijl doen voorspringen. Als de „sonde à flèche" ongewapend in de blaas is, wordt de groote sleufsonde verwijderd. Hiermede is het eerste tempo, de praealabele perinaeaaalsnede, geëindigd, en wordt overgegaan tot

1) Lecat, Pièces concernant l'opér. d. l. taille 1er Recueil Rouen 1749 p. 31.

2) P. Franco, Traité des hernies etc. Lyon 1561. p. 139, 140.

3) lib. cit. p. 28. sqq.

4) Hij heette eigenlijk Jean Baseilhac (1703—1781) en werd in 1729 uit droefheid over den dood van zijn beschermer, den prins de Lorraine, (bischop van Bayeux), monnik onder den naam van frère Cosme, frater Cosimus.

de eigenlijke *sectio hypogastrica*. Nadat door een incisie boven de *symphysis* alle deelen zijn doorgesneden, behalve de blaas, wordt deze in de wond opgeheven door de (gesloten) pijlsonde, men laat de pijl uitspringen, zoodat de blaaswand wordt geperforeerd en verlengt de blaaswond door een kromme bistouri in te voeren op de sleuf der pijlsonde. Van uit de urethraalwond draineert men de blaas met een rechte cannule. 1)

De *sectio cum apparatu magno* werd in 't begin der 16^e eeuw het eerst uitgevoerd door de Romanis en door hem geleerd aan Marianus Sanctus. Deze voerde de methode met veel succes uit en publiceerde haar. Zijn boek bevat o. a. een brief van de Romanis, waarin deze zijn leerling geluk wenscht met de wijze waarop hij zich van zijn taak heeft gekweten maar tevens de vrees uitdrukt dat iedereen zich nu met de praktijk der lithotomie zal gaan bezighouden 2). Deze vrees werd echter niet verwezenlijkt: immers de methode werd niet verder gecultiveerd en bleef in Frankrijk het arcanum van Laurent Colot die ze van Marianus' leerling Octavianus da Villa, had geleerd, en later van de nakomelingen van Laurent Colot.

De incisie volgens de *sectio Mariana* begon even onder het scrotum en eindigde een paar vingers breed boven den anus; zij bleef in de mediaanlijn en spleet den bulbus en de pars

1) Vd. de uitgebreide beschrijving bij: Pascal Baseilhac, neveu de feu fr. Côme, *De la taille latérale et celle de l'hypogastre*. Paris 1804. p. 317. sqq. — en Sabatier, *de la méd. opér.* 3 vol. Paris 1796. T. II. p. 50.

Volgens Richerand, *hist. des progrès récents de la chir.* Brux. 1825, p. 145 deed Fr. Cosme bij vrouwen nooit anders dan de beschreven manier. Zie de gedetailleerde beschrijving van alle gevallen van Fr. Cosme, bij G. B. Günther, *der hohe Steinschnitt seit seinem Ursprunge enz.* Leipzig, 1851, p. 23—41.

2) *Mariani Sancti Barolitani, de lapide renum.... ejusd. de lapide vesicae.... liber aureus.* Parisiis (1540?) p. 139—141.

membranacea. De gesleufde snijstaaf, waarop de urethra werd geïncideerd, werd door de meeste operateurs zelf gehouden, slechts enkelen, o. a. de la Faye 1) lieten die door een assistent vasthouden. Het bekende dilatatorium van Marianus (Aant. 3.) werd door de meesten verworpen, en in plaats daarvan, gebruik gemaakt van een mannelijken en vrouwelijken conductor, van welke de eerste op de sleuf van den snijstaaf werd ingevoerd, en de tweede een kleine insnijding bezat waardoor zij gemakkelijk in de blaas kon worden gebracht op een tongetje dat aan de voorzijde van den mannelijken conductor was aangebracht. Beide conducteurs bezaten voorts over bijna hun geheele lengte een uitspringende lijst, waarop de steentang in de blaas werd gebracht na verwijdering van de snijstaaf. Sommige operateurs waren echter nog zeer ingenomen met het dilatatorium. Fr. Colot die het instrument „une espèce de secret difficile à pénétrer noemde,” was gewoon op de snijstaaf den conductor mas in te voeren en naast dezen (na wegneming van de snijstaaf) het dilatatorium waarmede hij de deelen tot in de blaas dilateerde. Nadat het dilatatorium was uitgethaald, voerde hij den conductor faemina in en langs de conductores eindelijk de steentang. 2)

Ondanks het gecompliceerde der methode hadden sommige operateurs daarin een buitengewone handigheid verkregen. Een der handigste steensnijders volgens de manier van Marianus was Maréchal, die in zijne hoedanigheid van eersten chirurg des Konings de eer genoot dikwijls de operateur te zijn van den Franschen adel. „Le

1) In zijne aantekeningen op Dionis, cours d'opér. de chir. etc. 4me ed. par de la Faye. Paris, 1740, p. 223.

2) Fr. Colot, traité de l'opér. de la taille etc. (ouvr. posthume) Paris 1727, p. 307. — Ledran, vergelijking der verschillende wijzen enz., vertaald door Swagerman. Amst. 1765, p. 36, 37.

comte de Toulouse fut taillé fort heureusement par Maréchal. Il en eut 10.000 écus qu'il fit difficulté d'accepter", verhaalt St. Simon. 1) Maréchal had zulk een snelheid verworven bij het opereeren dat hij in een half uur acht patiënten opereerde. 2) Het is lichtelijk te begrijpen dat men in den „voor-anaesthetischen" tijd bij operaties zoo sterk lette op het „cito" en inderdaad werd vaak met het horologe in de hand een pressie op den operateur uitgeoefend die niet altijd ten bate van den patiënt afliep. Zoo verhaalt Pouteau dat hij een sectio Mariana heeft zien uitvoeren in drie minuten; het geval verliep echter spoedig lethaal hetgeen naar Pouteau's meening niet het geval zou zijn geweest indien de operateur minder wild was te werk gegaan bij de extractie van den steen: „l'opérateur voulut faire parade de sa dextérité devant des personnes considérables qui étaient présentes à l'opération, la montre à la main." 3) Ledran beklaagt zich eveneens „over de belachelijke eer, waarop een steensnijder zoude roemen, van die bewerking in een minuut te doen," 4) en wat ons vaderland aangaat, zoo schrijft P. Camper: „UEd. weten zoo wel als ik, hoe zorgvuldig men te Amsterdam gewoon is op het horologie te zien, om de juiste minuten aan te tekenen, die besteed zijn tot deeze konstbewerking." 5)

De goede resultaten die Maréchal had met de sectio Mariana werden door hem toegeschreven aan twee modificaties der gebruikelijke methode, nl. het verwerpen der con-

1) Mémoires complètes et authentiques du duc de St. Simon sur le siècle de Louis XIV et la Régence. 13 vol. Paris 1856—58. T. VI. p. 189.

2) R. J. Croissant de Garengot, Traité des opér. de chir. 3 vol. 2e éd. Paris 1731. T. II, p. 74.

3) Pouteau, Mélanges de chir. Lyon 1760, p. 208.

4) H. F. le Dran, vergelijking enz., vertaald door Swagerman, Amst. 1765, p. 44.

5) P. Camper, mengelstoffen over de steengroeiing, Amst. 1782, p. 101.

ductores in plaats van welke hij een gorgeret gebruikte, en aan de zoogen. „coup de maître.” Wel was het gorgeret, reeds door sommigen gebruikt, zooals o. a. door Fabricius Hildanus, Saviard e. a., maar dit verschilde in zóóverre van Maréchal's manier dat door de eersten het gorgeret op de conductores, door den laatste direct op de snijstaaf werd ingevoerd. Het gorgeret werd door sommige operateurs, in navolging van Maréchal, bij voorkeur gebruikt, door andere verworpen omdat, naar hunne meening, het bovenste gedeelte der wond daardoor niet beschut was voor de steentang. 1) Het was echter duidelijk dat het nalaten der geweldige dilatatie met instrumenten niet anders dan gunstig moest werken en inderdaad waren Maréchal's resultaten betrekkelijk gunstig te noemen. Hij schreef dit echter voornamelijk toe aan zijne tweede modificatie, den „coup de maître,” die bestond in eene beweging met den lithotoom waardoor de urethra iets verder werd geëncideerd dan gewoonlijk bij de sectio Mariana het geval was. Dat men door den „coup de maître” werkelijk de prostata en zelfs het corpus vesicae insneed, zooals Foubert meende, 2) is niet waarschijnlijk; evenmin dat de „coup de maître”: „entamait à peine le commencement de la portion membraneuse de l'urèthre.” 3) Hoe dit zij, Maréchal had met zijne methode zulke goede resultaten dat Fagon, de eerste medicus des konings, die eerst frère Jacques had verkozen om hem van zijn calculus te verlossen, ten slotte, ook op herhaald aandringen zijner familie, zich door Maréchal liet opereeren, die hem

1) R. J. C. de Garengot, nouveau traité des instr. de chir. etc. 2 vol. 2e éd. Paris 1727. T. I., p. 290.

2) Foubert, nouv. méth. de tirer la pierre de la vessie. Mém. de l'acad. roy. de ch. T. I, p. 650, sqq.

3) Sabatier, de la médec. opératoire 3 vol. Paris 1796. T. II, p. 48.

ook gelukkig genas 1) (1702). De slechte resultaten die echter het meerendeel der operateurs had (50 % mortaliteit) waren voor een groot deel toe te schrijven aan eene minder goede nabehandeling, hoewel het mode was de schuld te werpen op de assistentie, voornamelijk aan te sterke compressie van het scrotum door den assistent die in last had dit in de hoogte te houden. 2) Morand verhaalt ons dat men veelal gewoon was na de sectio Mariana de wond 6 à 7 weken door canules of andere middelen open te houden. 3) Het schijnt dat men dit deed om later eventueel achtergeblevene steentjes gemakkelijk te kunnen extraheeren: Tolet is de eerste die tot dat doel een buigzame buis aangaf. Het is duidelijk dat op deze wijze dikwijls fistulae in perinaeo moesten ontstaan. Titsingh zag in Amsterdam eens een operator die op het voetspoor van sommige Parijsche steensnijders, de wond na eene lithotomie voorzag met steekwieken die dagelijks verkleind werden; Titsingh voor-spelde „gij zult maken een lekkend mensch uit die zweere,” en beantwoordde het argument aangaande de Parijsche operateurs met: „Hierop diende dat ik een Hollander was, mij niet bindend aan Franse manieren, ik ben voor der Amsterdammer manier van doen, mij door Rau en van Bortel met succes voorgedaan.” 4)

Aan de sectio lateralis zijn drie beroemde namen verbonden, die van frère Jacques, Rau en Cheselden. Men

1) Morand, *Histoire de fr. Jacques* in zijne *Opusc. de chirurgie*. 2 vol. Paris 1768, 1772. T. II, p. 48 sqq. en Louis, *rapport des expériences faites par l'acad. roy. de chir. s. diff. méth. de tailler*, in *Mém. de l'ac. roy. de chir.* T. III, 623 sqq.

2) Garengéot, *traité des opér. etc.* 3 vol. 2e éd. Paris 1731. T. II, p. 170.

3) Morand, *lib. cit.* p. 48.

4) Abraham Titsingh, rust-uuren besteed tot opbouw der loffelijke heilkunst enz. Amst. 1751, p. 302.

weet dat Frère Jacques, geboren 1651 en gestorven 1714, na in de laatste 30 jaren zijns levens meer dan 4500 steensnijdingen te hebben gedaan (volgens zijne eigene getuigenis) 1) in de laatste jaren der 17e eeuw te Parijs furore maakte wegens zijne ongewone stoutmoedigheid, zijn priesterlijk kleed en zijne belangeloosheid. Zijn methode bestond in den beginne daarin dat hij een ongesleufde snijstaaf in de blaas bracht, met een soort dolkmes een incisie maakte en op een in de wond gebracht werktuig een steentang invoerde. Het is duidelijk dat deze manier hoogst onzeker was, en op den naam van methode geen aanspraak kon maken; inderdaad werd nu eens het corpus vesicae geopend, dan weder de prostata lateraal doorgesneden, soms ook de urethra geheel van de blaas afgescheiden, of deze doorgesneden. De operator verkreeg ondanks dit, echter zulk een beroemdheid dat zijne operaties soms door meer dan 200 personen werden bijgewoond. 2) Zijne resultaten waren over het algemeen ongunstig en bij menige autopsie bleek het dat dit de schuld was der operatie.

Gelukkiger dan frère Jacques zelf was Maréchal die volgens Probie de methode beproefd heeft. Probie schreef op 2 Aug. 1698 uit Parijs aan J. Douglas:

... La Rue, secundus nosocomii la Charité chirurgus, veteri methode secuit eodem tempore quo Mareschal patris Jacobi methodo; verum non eo quo Mareschallus successu. Omnes enim quos Mareschal secuit vivunt et bene se habent, cum alteri ex suis unus aut duo perierint et praeterea qui supervixerunt non tam cito curati sunt". 3) Ondanks de

1) Hist. de frère Jacques bij Morand, opusc. etc. II. p. 88.

2) Dionis, lib. cit. p. 244.

3) J. Douglas, later. oper. historia L. B. 1728, p. 48. Daar de methode echter niet beschreven wordt, vind ik het waarschijnlijker dat Maréchal sneed volgens Marianus, maar met den „coup de maître."

slechte resultaten van frère Jacques was het publiek zóó voor den monnik ingenomen dat men geloof schonk aan zijne verklaring dat de dood zijner patiënten alleen was toe te schrijven aan de kwaadwilligheid der chirurgén die met de nabehandeling belast waren en die hij beschuldigde van vergiftiging en van het invoeren van moorddadige instrumenten in de blaas 1). Bij een meisje dat door hem was geöpereerd zocht hij de oorzaak des doods in ingewandswormen, hoewel de sectio cadaveris leerde, dat de operatie wel degelijk daaraan schuld had.

Een groote verbetering onderging de methode van frère Jacques toen hij, op raad van Méry, Duverney e. a., gebruik ging maken van een gesleufde snijstaaf. De aanleiding hiertoe was de volgende: In 1700 verzocht Fagon, de 1ste medicus van Lodewijk XIV, frère Jacques zijne manier te toonen op cadavers. Duverney, die daarna de secties verrichtte, merkte op, dat de inwendige snede zeer verschillend uitviel, en meende, dat dit te vermijden was door het gebruiken van een gesleufde snijstaaf. Op verzoek van Fagon en Félix, den 1sten chirurg van Lodewijk XIV, gebruikte frère Jacques voortaan een dusdanig instrument. 2)

Méry had een gesleufde snijstaaf reeds vroeger aangeraden in het eerste rapport dat hij over de methode van frère Jacques moest indienen aan den president van het parlement; hij oordeelde overigens zeer gunstig over de nieuwe manier; hij schreef o. a.: „Monseigneur, la manière d'opérer de frère Jacques me paraît beaucoup plus avanta-

1) Garengéot, traité des opér. etc. T. II. p. 155. Dionis, l. c.

2) Vd. histoire de frère Jacques bij Morand, lib. cit. p. 51 sqq. en het verhaal der operatie door frère Jacques zelf (door Morand gedrukt in zijne opusculen. T. II. pag. 81 sqq. „Avec les fautes d'orthographe qui sont dans l'original.”)

geuse pour l'extraction de la pierre que celle qui se pratique ordinairement." (1697) 1).

In een tweede rapport van Méry wordt echter de manier verworpen wegens de slechte resultaten die frère Jacques, ondanks zijn verbeterde snijstaaf, had, en ook omdat Méry vreesde voor incontinentia urinae ten gevolge van de doorsnijding van den sphincter vesicae, en voor bloedverlies; Méry was van oordeel, dat de sectio Mariana den voorrang verdiende. 2).

Ondanks dit ongunstige rapport werd echter aan frère Jacques opgedragen de operatiën te doen in het Hôtel-Dieu en in la Charité. In het eerste gasthuis opereerde hij 42, in het laatste 18 patiënten in tegenwoordigheid van eene menigte belangstellenden. Van deze 60 stierven er 23, terwijl slechts 13 volkomen herstelden. Deze resultaten waren niet zeer bemoedigend; gelukkiger echter opereerde frère Jacques in het paleis van den maarschalk de Lorges die, zelf lijdende aan calculus vesicae, 22 behoeftige lijdens aan dezelfde kwaal in zijn paleis opnam en door frère Jacques deed opereeren. Deze 22 genazen allen maar de maarschalk zelf, die daarna aan de beurt kwam, stierf kort na de operatie. Dit ongelukkig toeval en de voorkeur die Fagon schonk aan Maréchal boven hem, maakte de positie van frère Jacques zoo onhoudbaar dat hij Parijs moest verlaten. Verreweg de meeste chirurgen waren zeer tegen hem ingenomen. Velen konden niet vergeten dat de „faux moine" niettegenstaande hij volstrekt geen chirurgische opvoeding had genoten, toch een zeldzame be-roemdheid had bezeten. 3) Dionis zegt naar aanleiding

1) J. Méry, observations sur la manière de tailler dans les deux sexes. Paris 1700. p. 20, sqq.

2) Méry. lib. cit, p. 39, sqq.

3) Vd. vooral bij Saviard, nouveau recueil d'observ. chirurg. Paris 1702, p. 454—468. Sur une lythotomie faite par un nommé Frère Jacques etc.

van den dood van de Lorges: „M. Maréchal a sauvé la vie à M. Fagon et frère Jacques a tué M. le Maréchal de Lorge: ce qui doit faire mettre une grande différence entre le charlatan et le bon chirurgien” 1).

In la Charité werd door Maréchal geen andere steensnijding geduld dan de sectio Mariana, en in het algemeen bleef deze methode de bijna uitsluitend gebruikelijke in Frankrijk gedurende de drie eerste decennia der 18e eeuw. Zij had gedurende dat tijdsverloop betere resultaten dan ooit te voren; immers terwijl men vroeger op ongeveer 50 % mortaliteit rekende, stierven van 1720 tot en met 1727 van 812 patiënten die in het Hôtel-Dieu en la Charité werden geöpereerd, 255, i. e. ongeveer 31 % 2).

Frère Jacques ging, na zijne tegenspoeden in Parijs, zijn geluk beproeven in ons vaderland, alwaar hij met eerbewijzingen werd overladen. Medailles werden te zijner eer geslagen, portretten uitgegeven met allerlei vleierende onderschriften 3). Rau, die in Amsterdam de steensnijding deed volgens de methodus Mariana, zag den monnik opereeren en vond de methode zoo goed dat hij ze adopteerde, na ze echter te hebben verbeterd.

Rau bracht een gesleufde snijstaaf in de blaas: Albinus vermeldt dit als eene uitvinding van Rau zelf: wij zagen boven echter reeds dat frère Jacques hetzelfde instrument vroeger gebruikte op aanraden van Méry, Duverney, Félix en Fagon. Na voorts de incisie te hebben gemaakt, zooals die

1) Dionis, cours d'opér. de chir. 4me éd. par de la Faye. Paris 1740, p. 247 (1e éd. 1707).

2) Morand, traité de la taille au haut appareil etc. Paris 1728, p. 263. — Cf. Colot, l. c. préface.

3) Prof. J. W. R. Tilanus bezit daarvan een zeer interessante verzameling. Cf. vooral de dissertatie van Dr. C. Alers: bijdrage tot de geschiedenis der steensnijding in ons land. Amst. 1874.

nog tegenwoordig gebruikelijk is bij de sectio lateralis, en den snijstaaf te hebben geëxploreerd met den vinger, bracht hij in de wond op de sleuf van de snijstaaf een conductor mas in de blaas, daarop eene faemina en tusschen deze de forceps. 1) Het is niet uitgemaakt welke inwendige deelen bij de sectio Raviana werden doorgesneden. Het is bekend dat Rau zich van alle vragen dienaangaande afmaakte met het: „legitote Celsum.” Foubert meende hieruit te moeten afleiden, dat Rau het collum vesicae opende omdat dit immers bij de manier volgens Celsus het geval was 2) („...plaga facienda est qua cervix aperitur...” 3)). Rau zelf echter beweerde alleen het corpus vesicae te openen, indien men althans moet gelooven wat Snip ons dienaangaande verzekert: „Ravius ipse adfirmabat se hoc modo vesicam sine laesione prostatarum glandularum secare quod tamen Galliae et Angliae chirurgi vix credere et contrarium evincere student.” 4) Daarmede strookt niet de verklaring van Albinus, den vader, volgens wien Rau het insnijden van de cervix vesicae voor het essentiële zijner methode hield: „Ravius noster... statuit se deinceps vesicae cervicem secare velle, dolores enim fore tolerabiliores, dilatationem minorem, vulnus citius coitutum, nec urinae incontinentiam, nec sterilitatem, nec fistulas metuenda esse.” 5) B. S. Albinus („magnus Albinus”), de

1) Vd. Index supellectilis anatomicae.... confectus a B. S. Albino, L. B. 1725 in het ongepagineerde „de Cl. Ravii vita” caet, waarop de Index volgt.

F. Snip, Dissertatio de lithotomia caet. Amst. 1761, p. 42 en de voorrede (Sénac) van F. Colot, traité de l'opér. de la taille etc. Ouvrage posthume. Paris 1727, p. LXVII.

2) Foubert, nouv. méth. de tirer la pierre d. l. vessie Mém. de l'ac. Roy. de Ch. I 650 sqq.

3) Celsi medicinae lib VII. cap. 26, 2.

4) F. Snip, diss. cit., p. 42.

5) Bernhardi Albini, oratio in obitum J. J. Rau. L. B. 1719, p. 29.

opvolger van Rau als professor te Leiden, meende echter juist dat Rau de cervix vermijden wilde en zich ten doel stelde alleen het corpus te openen 1) (Aant. 4). Hoewel sommige Fransche chirurgen deze meening deelden, waren echter de meesten van een tegenovergesteld gevoelen, op grond van experimenten op lijken. Inderdaad bleek het o. a. aan Morand, Foubert en in Engeland aan Cheselden dat het onmogelijk was volgens B. S. Albinus' beschrijving alleen het lichaam der blaas te openen. Cheselden's leerling, Samuel Sharp, bewees het eveneens en in ons land P. Camper in zijn beroemd werk. 2)

Het is merkwaardig dat nergens melding wordt gemaakt van lijkopeningen van patiënten, volgens Rau geöpereerd, en na de operatie gestorven. Wel waren Rau's resultaten zeer goed, maar het is niet aan te nemen, zooals Sabatier beweert 3), dat men nooit in de gelegenheid was een sectie te doen, omdat alle patiënten van Rau genazen.

Ondanks de mystische stilzwijgendheid die Rau over zijne methode bewaard had, gelukte het in Engeland aan William Cheselden een methode te vinden die in hoofdzaak dezelfde is als die tegenwoordig als *sectio lateralis* bekend is. Naar wij boven vermeldde, werkte Cheselden met goed succes volgens de *methodus Franconica*, maar op theoretische gronden en na proeven op lijken begon hij zijne methode toe te passen en had daarmee nog veel beter resultaten. Cheselden schijnt, indien wij Morand moeten gelooven, geen stoutmoedig operateur te zijn geweest; alleen de steensnijding verrichtte hij met bijzondere handigheid en koelbloedigheid: „M. Cheselden,” zegt Morand 4), „après avoir vaincu par

1) B. S. Albinus, *index supellectilis anatom. quam legavit J. J. Rau.* L. B. 1725.

2) P. Camper, *demonstr. anat. path.* Amst. 1760. Lib. II, p. 14 sqq.

3) Sabatier, *de la méd. opér.* 3 vol. Par. 1796. T. II, p. 96.

4) Morand, *Opusc.* II, p. 118.

un effort de raison et pour le bien de l'humanité, la répugnance qu'il avait chaque fois qu'il se présentait pour de grandes opérations, faisait celle-ci (de steensnijding) avec un sangfroid admirable." Morand zag een operatie die in 54 seconden getermineerd was, en in 't algemeen, als er slechts één steen was „il passait rarement une minute." Morand ging in 1728—29 (op kosten der Académie des Sciences) naar Londen om de methodus Cheseldiana te leeren kennen, en heeft zich de groote verdienste verworven die in Frankrijk te hebben bekend gemaakt en verbreid. Wel was Morand niet de eerste die ze in Frankrijk uitvoerde, want Perchet en Garengéot hadden na proeven op lijken de sectio lateralis reeds zeer voordeelig bevonden, en op 7 September 1729 opereerde Perchet in la Charité volgens een methode die analoog was aan die van Cheselden. De operatie van Perchet duurde, volgens Garengéot, hoogstens 2½ minuut. De chirurgen van la Charité waren echter zoo weinig met die noviteit ingenomen dat zij, toen de operateur genoodzaakt was voor korten tijd Parijs te verlaten, hun uiterste best deden de proef slecht te doen uitvallen. Zij vulden de wond op met steekwien en lieten die door een menigte nieuwsgierigen bezien en exploreeren, zoodat de operateur nog slechts juist bij tijds terugkwam om door eene betere nabehandeling zijn patiënt te kunnen redden. 1) Morand had de zelfvoldoening dat de sectio lateralis door de meeste chirurgen werd geadopteerd en de ondervinding leerde dan ook weldra dat de resultaten beter waren dan bij de sectio Mariana. Morand had echter wegens een paar gevallen met ongelukkigen afloop bij voorname personen, een tijd lang met moeilijkheden te kampen, die hem door sommige

1) Garengéot, traité des opér. Tom. II, p. 230—39.

autoriteiten werden in den weg gelegd. 1) Het voordeel van de prostatasnede boven eene geweldige dilatatie door instrumenten, zag men algemeen in: la Faye vond het van veel belang dat de snede minder pijnlijk was dan de dilatatie, 2) Garengéot was van oordeel dat dilatatie ondanks de prostatasnede niet te vermijden, maar veel onschadelijker was, evenals men somtijds b.v. linnen niet of slechts met moeite kan scheuren, terwijl men, na slechts een klein knipje daarin te hebben gedaan, zulks gemakkelijk kan doen, en de scheur tevens veel zuiverder randen verkrijgt. 3)

Morand was zoozeer met de sectio lateralis ingenomen, dat hij het van belang genoeg achtte zich boos te maken toen Sharp in de eerste uitgave zijner Chirurgische Operaties in de voorrede bij vergissing vermeldde, dat de sectio lateralis in Frankrijk verboden was. Morand vond de zaak zoo belangrijk, dat hij zich tot den president der London Society, Sloane, wendde met certificaten van den minister Maurepas en van den president van het parlement te Rouaan, Pontcarré, 4) om respectievelijk te bewijzen dat zulk een verbod in Frankrijk niet bestond en dat Morand's leerling, le Cat, te Rouaan met zeer veel succes werkte, volgens een gemodificeerde laterale methode, die wij straks zullen leeren kennen 5) Sharp vergenoegde zich in de voorrede zijner tweede uitgave zijne vergissing te bekenen en te verklaren dat alleen in la Charité de sectio lateralis verboden was door Maréchal. Inderdaad werd in het genoemde hospitaal alleen de sectio Mariana uit-

1) J. G. Güntz, Sammlung auserlesener z. Gesch. u. Ausüb. d. Blasensteinschnitts gehör. Abhandl. enz. Leipzig 1784 p. 101.

2) Ed. van Dionis, p. 254.

3) Garengéot, lib. cit. p. 225.

4) Vd. die stukken in originali bij Morand, opusc. II, p. 134 sqq.

5) Morand schreef zelfs daarover: *Réfutation d'un passage du traité des opér. de chir.* publié par M. Sharp etc. Paris 1739.

gevoerd, en wel met vrij slechte resultaten: in 1731 b. v. stierven van 16 patienten 8, 6 herstelden met fistulae en incontinentia urinae, en slechts drie werden volkomen hersteld. 1)

Als de belangrijkste modificaties die de sectio lateralis in Frankrijk onderging zullen wij successievelijk melding maken van de methode van Lecat, Ledran, frère Cosme en Pouteau.

Lecat was een leerling van Morand en voerde de steensnijding zoo handig uit dat vele jonge chirurgen naar Rouaan gingen om hem te zien opereeren; onze landgenoot F. Snip o. a. verhaalt dat hij bij Lecat in cadavere heeft gewerkt en dat hij den meester zelf tien steensnijdingen in een half uur heeft zien uitvoeren met goeden afloop („a calculo liberasse et postea sanasse”...) 2) Lecat zelf zegt, hoewel hij alle overhaasting afraadt, met blijkbaar welgevallen: „je taille fort souvent en une minute.” 3)

Lecat was, evenals Cheselden, en in tegenstelling met Rau, gewoon den snijstaaf door een assistent te doen vasthouden. Hij gebruikte twee snijdende werktuigen in plaats van een, nl. een urethrotoom dat uit twee vlakken bestond die onder een zeer stompen hoek bijeenkwamen en dus een soort van goot vormden, en een cystitoom. Nadat met het 1te instrument de urethra was ingesneden, werd op de goot het cystitome ingevoerd, een mesje met convexe snede en dat bestemd was om de prostata in te snijden. Dit instrument bezat aan één zij, langs de rug, een sleuf op geleide waarvan een gorgernet in de blaas werd ingevoerd. Soms tijds combineerde Lecat het gorgernet en de cystitoom in zijn „gorgernet-

1) Panajota Condoidi, historiae lateralis ad extrah. calcul. sectionis appendix enz. L. B. 1733, p. 21 sqq.

2) F. Snip, diss. cit. p. 53.

3) C. N. le Cat, pièces concernant etc. 3me recueil Rouen 1753 p. 61.

cystitome," een gorgeret waaruit een mesje te voorschijn kon springen, en dit instrument was soms weêr tweekleppig gemaakt zoodat het tevens als dilatatorium kon dienst doen. In 't algemeen verkoos Lecat een matige dilatatie boven een incisie, en was hij van meening dat men het volgende als een dogma moest aannemen: „Les grandes playes, faites au corps de la vessie, sont presque toujours mortelles. L'allongement de ses fibres, leur déchirement même ménagé, est préférable aux grandes incisions et peut-être même aux incisions courtes" 1). Lecat heeft 310 steensnijdingen volgens deze methode gedaan en is daarmee zeer gelukkig geweest; dit mag wel de reden zijn geweest waarom zijne methode, hoewel zeer gecompliceerd, zooveel aanhangers vond. Lafaye, hoewel bekennende dat een groot aantal instrumenten doorgaans nadeelig is, is echter zeer met de methode ingenomen; Morand was evenwel overtuigd van het nuttelooze van Lecat's instrumenten.

Ledran ging te werk naar de volgende methode. Na een incisie die den bulbus klieft en tusschen den anus en den tuber ischii eindigt, brengt hij op den sleuf van den snijstaaf een soort groote sleufsonde, met een bek voorzien evenals de gewone gorgerets. Deze sleufsonde wordt, na verwijdering van den snijstaaf, met de sleuf naar rechts onder (van den operator) gericht, de prostata geïncideerd, het mes snijdende uitgehaald, een gorgeret op de sleufsonde ingevoerd, en op het gorgeret een steenstang na verwijdering van de sleufsonde 2). In 1742 gepubliceerd, werd de methode door velen, o. a. door Garengéot, zeer geprezen.

In 1748 maakte frère Cosme een instrument bekend,

1) C. N. le Cat, pièces concernant etc. 1er recueil. Rouen 1749 p. 61.

2) Vd. Ledran, verhandeling van de handwerken enz. vertaald door H. Korp. Amst. 1748, p. 225 sqq.

waaraan hij den naam gaf van „lithotome caché” (in de *Mer-cure de France*). Het was een werktuig dat bestond uit een scheede waarin een mes verborgen was dat men kon doen uitspringen en op verschillende wijzen vastzetten, zoodat het met de scheede een grooteren of kleineren scherp en hoek maakte. Een dergelijk werktuig was reeds door Franco aangegeven, en ook de „bistouri herniaire” van Bienaise, een Parijschen chirurg onder de regeering van Lodewijk XIV, was een soortgelijk instrument. Na eerst met een gewonen lithotoom de gewone incisie gemaakt, en de urethra geopend te hebben voerde frère Cosme zijn instrument gesloten in de blaas op de sleuf van den snijstaaf. Nadat deze verwijderd was, bepaalde hij met den (ongewapenden) lithotome caché de grootte van den calculus en opende dienovereenkomstig zijn instrument. Hij haalde dit (gewapend) uit en voerde op een gorgernet of op den vinger een steentang in. De resultaten van frère Cosme schijnen niet zeer schitterend te zijn geweest. Louis verwerpt op grond daarvan de nieuwe methode en zegt van het instrument: „le nouveau lithotome n'a donc pas enrichi l'art.” 1) Louis laakt het ten eerste dat de uitvinder van het nieuwe instrument weigerde daarmede in vivo te opereeren in bijzijn van belangstellende chirurgen: „il prend un grand soin d'opérer le plus secrettement qu'il lui est possible” 2). Een ander tegenstander van frère Cosme was Lecat, die juist tegen het gevoelen van Cosme in, van meening was dat de inwendige incisie veel kleiner moest zijn dan de uitwendige, omdat het collum vesicae veel eer een regelmatige uitzet-

1) Men weet dat vele Fransche operateurs nog heden opereeren met den lithotom caché, en ook nog enkelen in ons land. Vd. de Fransche handboeken over chirurgie.

2) Louis, rapport des expériences faites par l'Ac. Roy. de chir. sur diff. méth. de tailler in *Mém. de l'Ac. Roy. de chir.* Tom. III, p. 623 sqq.

ting dan doorsnijding verdraagt; hij meende dit doel het best te bereiken door zijne bovengenoemde instrumenten. Lecat voerde een hevige polemiëk met frère Cosme en schreef ontzettend veel tegen de methode en haar uitvinder. 1) Andere chirurgen achtten de manier wegens de mogelijkheid van sterke bloedingen en het doorboren der blaas, zoo gevaarlijk, dat zij van den Koning de verbanning van frère Cosme trachtten te bewerken; dit gelukte hun echter niet. Lecat bood aan de Académie de Chirurgie aan om openlijk met frère Cosme in het strijdperk te treden: tot dat einde zouden beiden in de Parijsche hospitalen opereeren. De Académie echter weigerde daartoe hare medewerking, omdat frère Cosme veel vrienden aan het hof had; doch toen er in 1755 geen bezwaar meer daartegen bestond, sloeg frère Cosme zelf het voorstel af en Lecat opereerde alleen en met uitstekend gevolg. 2)

Eene andere bijzonderheid van de methode van frère Cosme was deze, dat hij na frère Jacques, de eerste was der Fransche steensnijders die zijn patiënten horizontaal plaatste. Men had al gemeen tot gewoonte de patiënten in een half liggende, half staande houding te opereren, zoodat het lichaam of het „lit de travail” 3) zooals men de stoel noemde, waarop de patiënt geplaatst was, een hoek van 45° (Lecat 23°) met den horizont maakte. 4) Deze positie werd door de Marianisten geprefereerd omdat men meende dat daardoor de calculus op het col-

1) In zijne drie: Recueils de Pièces concernant etc. Rouen, 1749, 1752, 1753.

2) Cf. K. Sprengel, Gesch. der Chir. 2 Th. Halle 1805, Th. I, p. 315, 316 en F. Snip, diss. cit. p. 49 sqq.

3) Vd. Saviard, lib. cit. p. 37.

4) Vd. de uitgebreide literatuur over de positie, waarover een hevige polemiëk ontstond tusschen Lecat en Frère Cosme, o. a. bij J. F. L. Deschamps, traité hist. et dogmat. de l'op. d. l. taille 4 vol. Paris. 1796 T. III p. 55 i. n.

lum vesicae zou vallen 1) en was, hoewel ze zeer ongemakkelijk was, behouden ondanks het verwerpen der oude methode. Sharp verhaalt, 2) dat de Engelsche en de Fransche operateurs in 't algemeen in het volgende verschillen: de Engelsche steensnijders laten (althans de meesten) den snijstaaf houden door een helper, zij zitten op een stoel, en plaatsen den patiënt horizontaal. De Fransche steensnijders houden voor 't meerendeel zelf den snijstaaf, volbrengen de operatie met één knie op den grond, en plaatsen den patiënt op een hellend vlak. Wat het laatste punt betreft vreesde Sharp, dat het door die houding licht zou kunnen gebeuren, dat de intestina door het onwillekeurig persen van den patiënt aanleiding zouden geven tot prolapsus van het slijmvlies der blaas, dat aldus gemakkelijk zou kunnen worden gekwetst. Hetzij dat Frère Cosme ook daarvoor bevreesd was of niet, hij schijnt de eerste te zijn geweest die in Frankrijk de horizontale ligging bij steensnijding invoerde.

Pouteau beschreef in 1760 eene methode 3) waarmede hij beweerde zulke goede resultaten te hebben, dat hij van 120 patiënten slechts 3 dooden had; zij week voornamelijk van andere manieren daarin af dat Pouteau's snijstaaf eindigde in een ring waardoor hij de linker pink stak en den staaf aldus fixeerde terwijl hij met de andere vingers derzelfde hand het scrotum weghield. Zijn manier vond, vooral in Lyon, veel bijval. Een anonus die Pouteau's *Mélanges* over 't geheel zeer scherp critiseert (hij bespreekt o. a. het hoofdstuk van Pouteau „sur la luxa-

1) Vd. de schoone afbeeldingen bij Tolet, *traité de la lithotomie*, la Haye, 1686.

2) S. Sharp, oordeelkundige aanmerkingen over de heekunde enz. Vertaling van den 1sten druk. Amsteldam, 1751, p. 335 sqq.

3) Pouteau, *Mélanges de chirurgie*, Lyon 1760, s. l' op d. l. taille, p. 197 sqq.

tion des muscles" onder het opschrift: „sur la luxation des muscles, ou sur la luxation du bon-sens de Pouteau"), kan Pouteau's manier van steensnijding niet genoeg prijzen. 1)

Van andere modificaties der sectio lateralis vermelden wij, om der volledigheid wille, die van Moreau, 2) Nannoni en de invoering van het snijdende gorgeret van Hawkins (uitgevonden in 1754) door Desault. Met dit instrument werkte sinds 1767 Louis die in 1777 aan Camper berichtte dat hij daarmede en met de steensnijding in twee tempo's zeer goede resultaten had 3). Het Hawkin'sche gorgeret werd door Desault in zooverre veranderd dat hij de snijdende of rechter kant in plaats van hol, plat maakte. Andere modificaties verkreeg het door Else, Croekshank en John Hunter. De eerste patiënt door Louis volgens Hawkins geöpereerd, stierf aan verbloeding: dit was de oorzaak dat de Parijsche chirurgen de methode in den beginne verwierpen 4).

Franco raadde reeds in 1561 aan om, in geval de steen zich niet spoedig presenteerde of indien de extractie moeilijkheden opleverde, eenvoudig te temporizeren. François Colot deed in een geval hetzelfde doch meende dat hij de eerste was die daarvan gewag maakte. De patiënt van Colot was de abbé de Chanvalain. „Cela fit beaucoup de bruit," zegt Colot, „particulièrement à la cour, où Sa Majesté loua cette découverte" 5). Maret, een chirurg te Dijon gebruikte eveneens dikwijls de methode à deux temps en

1) Avis d'un serviteur d'Esculape sur les mélanges de chirurgie etc. Lyon 1761, p. 48.

2) Vd. o. a. M. S. du Pui, verhand. over de wijze van steensnijden van den heer Moreau enz. Campen 1781.

3) P. Camper, brief over het steensnijden in twee reizen, in: Mengelstoffen over de steengroeiing enz. Amst. 1782, p. 85—105.

4) Aanhangel achter du Pui. lib. cit.

5) F. Colot, lib. cit. p. 182.

prees haar in een verhandeling 1). Hunczovsky zag in Parijs de schoone resultaten van Louis en werd een warm voorstander der methode. 2).

Foubert verwierp, trouwens op een tijdstip dat niemand in Frankrijk de laterale methode uitvoerde (1727—1731) deze manier op aprioristische gronden. Hij vreesde dat het doorsnijden van de prostata en het collum vesicæ aanleiding zon geven tot incontinentia urinæ en fistulæ in perinæo, maar vooral dat de ruimte voor de extractie van den calculus te klein zou zijn. Cheselden echter had het tegendeel bewezen: assisteerende bij eene sectio Mariana baarde de extractie wegens de grootte van den steen veel moeilijkheden. De operator inviteerde Cheselden de extractie te beproeven doch deze zag van alle dilatatieproeven af, en bracht zijne sectio lateralis in praktijk waarop de steen gemakkelijk gevat, en de patiënt genezen werd. 3)

Foubert beproefde, evenals zoovele anderen, het corpus vesicæ te openen volgens de gewaande manier van Rau zooals die beschreven was door B. S. Albinus. Dit gelukte hem evenmin als Cheselden e. a.; hij bedacht dus eene andere manier om het lichaam der blaas te openen daar deze sneê hem de eenige goede toescheen en hij de sectio lateralis zoowel als de Mariana verwierp en de Franconica alleen voor zeer groote steenen wenschte te gebruiken. Deze methode, in 1727 het eerst door den uitvinder in cadavere beproefd; en in 1731 het eerst in vivo uitgevoerd, komt naar zijn eigen beschrijving neder op het volgende: 4)

1) Vertaald door P. Camper, lib. cit. p. 106 sqq.

2) J. Hunczovsky, med. chir. Beobachtungen auf seinen Reisen enz. Wien 1783, p. 279.

3) Brief van Morand in *Mercure*, Décembre 1729.

4) Foubert, nouvelle méthode de tirer la pierre de la vessie in: *Mém. de l'Ac. de Chir.* Tom. I, p. 650, sqq. (Met schoone afbeeldingen).

Nadat men den patiënt heeft verboden gedurende eenigen tijd te urineeren, zoodat men verzekerd kan zijn dat de blaas gevuld is, of ook nadat men de blaas met lauw water gevuld en den penis met een daartoe vervaardigd compressorium heeft voorzien om het afvloeien der urine te beletten, teekent men op het perinaeum, met potlood een lijn die begint van een punt dat op 2 lijnen afstand van de tuber ischii is gelegen, en eindigt bij een ander punt dat gelegen is in het midden tusschen de raphe en de ram. adsc. oss. pub. en van beide 2 lijnen is verwijderd. Op het onderste punt der geteekende lijn, stoot men in horizontale richting een troisquarts in, die lang en gesleufd is, zoodat het afloopen der urine plaatsgrijpt langs de sleuf, zoodra de blaas bereikt is. Zoodra dit het geval is, wordt het stilet van den troisquarts teruggetrokken en op de sleuf der canule een lithothoom ingevoerd, die aan de punt stomp is en waarvan het handvat met het mes een stompen hoek maakt: de scherpe kant van het mes is gericht naar de open kant van den hoek. Wanneer aldus de canule en de lithotoom zich beide in de blaas bevinden vormt het handvat met de canule een scherpen hoek: door het handvat naar de canule te naderen en aldus den scherpen hoek kleiner te maken, incideert men het lichaam der blaas. De uitwendige deelen worden in de richting der gemarkeerde lijn doorgesneden door het handvat op te lichten en dus van de canule te verwijderen. Nadat de lithotoom al snijdende is uitgethaald, voert men op de sleuf der canule een tweekleppig gorgeret in en daarop, na verwijdering der canule, een steentang.

Deze methode werd door Foubert met goed gevolg uitgevoerd: zij verwierf in den beginne, evenals de modificatie der methode door Thomas, de goedkeuring der Académie de Chirurgie, en Louis vond haar zeer geschikt voor groote

steen en was van oordeel „que l'expérience en a justifié l'utilité" 1). Zij werd echter later te recht vrij algemeen verworpen hoewel men de manier zeer vernuftig uitgedacht vond: Foubert kreeg later slechts zelden vergunning de methode in vivo toe te passen daar zijn resultaten ongunstig waren. Sabatier zegt van Foubert: „Il fait lui donner les éloges qu'il mérite et ne pas l'imiter" 2). Men vreesde algemeen voor kwade gevolgen van de prealabele vulling der blaas en bovendien voor pusverzakking en urine-infiltratie 3).

Na afloop der steensnijding waren de meeste operators gewoon als hæmostaticum of ook als prophylacticum tegen bloeding gebruik te maken van canules, omgeven met een compres dat met een of ander stypticum was voorzien. Morand spreekt b. v. van een „canule environnée d'une bandelette qui aura été imbibée d'une dissolution de vitriol" 4). Ook gebruikte men een canule waardoor men adstringentia en styptica inspoot of eenvoudig een omwondene canule op een wijze die niet veel verschilde van de latere „canule à chemise" van Dupuytren. Frère Cosme was de eerste die alle topica styptica enz. vermeerde, trouwens niet zonder daardoor het misnoegen van vele chirurgen, o. a. ook van Louis op te wekken 5).

In het eerste deel der Mémoires de l'Académie de Chirurgie schreef Houstet een verhandeling over „geënkysteerde" steenen. Hij beschrijft lijkopeningen waarbij hem was gebleken dat de blaas verschillende loges, met steenen ge-

1) Louis, Rapport des expériences faites par l'Acad. Roy. de chir. sur diff. méth. de tailler in Mém. III, p. 651.

2) Lib. cit. T. II, p. 107.

3) Cf. de geleerde dissertatie van J. H. Kesselring (later chir. prof.) Historia et examen methodi Fourbertianae caet, Halae, 1738.

4) Mém. de l'Ac. de Ch. T II, p. 229.

5) Louis, Rapp. des Exp. p. 636.

vuld, bevatte en welke ontstaan zouden zijn door het om-slaan van den blaaswand om den steen. Littre, de leer-meester van J. L. Petit had in 1702 deze soort beschreven en gemeend dat deze steenen zich bevonden in den wand der blaas: hij schreef hun ontstaan daaraan toe, dat er steentjes uit de ureteres komen die op de plaats waar deze den blaaswand in schuine richting perceeren, indringen tusschen de lagen van dien wand en aldaar verder groeien. Hierop had ook Littre de therapie voor deze steenen gegrond: hij geeft n.l. den raad met een snijstaaf het slijm-vlies dat den steen bedekt af te krabben of door herhaalde aanraking te doen usureeren. Houstet raadt dit af en stelt de prognose der „geënkysteerde” steenen zeer infaust, vooral wegens het bloedverlies waartoe zij bij de operatie aanleiding geven. Terloops zij aangemerkt dat reeds Rau deze soort schijnt te hebben aangenomen. Bij een zijner lithotomiën was de „calculus... sanguine madidus, atque ex altera parte tenuissima membranula obductus, ubi forte cum vesicae latere aliquantum coaluerat.” 1) Lecat bestreed het bestaan der adhaerente of „geënkysteerde” steenen. 2)

Het breken van steenen in de blaas, indien het bleek dat zij te groot waren om in hun geheel door de wond te worden geëxtraheerd, was door F. Colot reeds met succes uitgevoerd. Hij beschrijft dit met de volgende woorden: „une religieuse... avoit dans la vessie une pierre bien plus grosse que ne pourroit être une bale à jouer à la courte paume; j'étois en peine comment je pourrois lui faire l'opération... C'est pour cela, qu'ayant reconnu à la sonde que ce corps étranger n'étoit pas bien solide, je le cassai peu

1) C. H. E. (rindl, medicus saxo) de itinere suo anglicano et batavo caet. Amst. 1711, p. 121.

2) Lettre de M. le Cat à M. Dumont fils sur l'opinion de l'adhérence des pierres à la vessie etc. Rouen, 1763.

à peu par morceaux, je le réduisis ensuite en fragments, et enfin sans rien tirer de la vessie avec les instruments, je lui fis rendre ces fragments, en sorte qu'au bout de huit jours il ne lui restoit plus rien." 1) Later stelde Lecat hetzelfde voor. hij bedacht daarvoor zelfs, evenals frère Cosme, een bijzonder soort steentang. 2)

Langen tijd (in de hospitalen tot ongeveer in 1790) werd in Frankrijk vastgehouden aan het Celsiaansche voorschrift om alleen in de lente de steensnijding uit te voeren (... neque omni tempore, neque in omni aetate neque in omni vitio id experiendum est, sed solo vere" 3) enz.) In zoo-verre week men echter vaak van Celsus' voorschrift af dat ook de herfst werd afgewacht.

Marianus had dit om allerlei astrologische redenen aangeraden: „...quamobrem autumnum in hoc primo eligimus: cum ipsius vesicae complexio ratione nervositatis et musculorum frigida sit et sicca. Quem postea sequitur amoenum floridumque ver cum aestatis principio." 4) Garengéot opereerde ook liever in de herfst, leert ons echter dat de meeste operateurs het voorjaar verkiezen „à commencer vers le huit de Mai" 5) (aant. 5). In de hospitalen opereerde men de steenlijders dan ook troepsgewijze in de Meimaand, omdat dan de lucht zuiver en helder en de warmte matig is. Tolet motiveert de keus der lente aldus: 6) „le printemps est la saison la plus tempérée où le vitriol, père de toutes les productions, donne la verdure aux plantes et con-

1) F. Colot, lib. cit p. 201, 202.

2) Volgens Ledran, vergelijking enz. (vertaald door Swagerman) vervolg. Amst. 1765, p. 22, 23.

3) Celsi medicinae Lib. VII, Cap. 26, 2.

4) Mariani Sancti Barolit. lib. cit. p. 88, 89.

5) Garengéot, Traité des opér. T. II. p. 61.

6) Tolet, Traité de la lithotomie etc. La Haye. 1686. p. 61, 62,

tribue aux forces que les hommes sentent croître en aux... c'est donc avec grande raison qu'on choisit le printemps pour faire plusieurs opérations, et entre autres la lithotomie." Dionis was, evenals reeds in 1635 le Mercier in zijn boven geciteerde dissertatie, zoo verstandig zich niet aan eenig jaargetijde te binden, sints hij een hooggeplaatst lijder aan calculus vesicae zag sterven „en attendant le printemps." 1) (aant. 6).

1) Dionis, lib. cit. p. 217.

AANTEKENINGEN.

Aant. 1, blz. 96. De methodus Celsiana die in de middeleeuwen naar Gui de Chauliac den naam droeg van methodus Guidoniana en later ter onderscheiding van de sectio Mariana s. cum apparatu magno genoemd werd sectio cum apparatu parvo (in 't Engelsch „cutting on the gripe”, in ons land „snijden op den vinger”) werd in 't begin der 18^e eeuw in Frankrijk slechts bij uitzondering, en dan alleen volgens Celsus' voorschrift, bij kinderen uitgevoerd. In de 17^e eeuw had een zekere Raoux deze manier ook bij volwassenen gepreconiseerd: hij werd echter in 1663 te Bordeaux als een bedrieger ontmaskerd daar het bleek dat hij slechts een kleine incisie op den tuber ischii maakte, en daarna op zeer handige wijze een steen uit zijn zak haalde of door een knecht liet geven waarna hij den steen even in de wond bracht om hem bloederig te maken en quasi extraheerde.

J. Méry, Obs. s. l. manières de tailler dans les deux sexes
Paris 1700, p. 7-16.

Fr. Colot, lib. cit., p. 28.

Aant. 2, blz. 82. In ons land werd de sectio alta o. a. uitgevoerd door Sermes te Amsterdam, die echter met de methode niet gelukkig schijnt te zijn geweest, hij had althans een paar gevallen met lethalen afloop. „Dit ongeval verspreide zich haast; en men kreet het uijt als ware ik een Moordenaar van onnozele elendigen, dat mijne wreedhijd van Cannibalen of mooglijk nog erger ontleend niet was te dulden, dat ik alles aan een dolle nieuwsgierighjd opofferde...” De Inspectores collegii medici te Amsterdam verklaarden dan ook: „dat deze operatie, als

zijnde zeer dangereus, niet behoorden geprobeert te worden dan aan misdadigen, die gecondemneert zijnde ter dood, en bij geval de steen mogten hebben, maar noijt in Burger kinderen." Sermes zag zich dan ook genoodzaakt Amsterdam te verlaten om zich metterwoon in Utrecht te vestigen. Hij ondervond dus de waarheid van hetgeen de Amsterdamsche chirurg L. Koster, minder dichterlijk dan waar, van de lithotomie in 't algemeen, zong :

„'t Geschied met hoeveel gratie,
„Het is en blijft altoos een hachelijke operatie."

J. Sermes, *Lithotomia Douglassiana* enz. Utrecht, 1726.
Voorreden.
Lofzang van L. Koster aan Titsingh in: A. Titsingh,
Heelkundige verhandeling over de steen enz. Amsterd.
(zonder jaartal.)

Aant. 3, blz. 82. Omstreeksch 1860 is dit dilatatorium weder in Engeland ingevoerd, onder den naam van „dilatatorium van Weiss."

Aant. 4, blz. 83. Een interessant verhaal van Rau's manier van steensnijding vindt men in het zeldzame werkje van Erndl, (overgenomen door Douglas). Bij deze operatie, die te Krommenie plaats had en door den schrijver werd bijgewoond, plaatste Rau zijn patiënt horizontaal, rustte met één knie op den grond, en maakte zijn insisie „in sinistra perinaei, quatuor digitos a tuberositate ossis ischii et digitum latum ab ano." Volgens Erndl sneed Rau het collum vesicae: „super hoc (sc. itineralio) scalpello in collum vesicae usque penetrabat..."

C. H. E (rndl), de itinere suo Anglicano et Batavo caet.
Amst. 1711, p. 119—121.

J. Douglas, lateral. operation. historia caet. L. B, 1728,
p. 86, 87.

Aant 5, blz. 124. Men had in Frankrijk, evenals elders, tot ongeveer het jaar 1760 of 1770 veelal de gewoonte om de steen-

snijding te doen voorafgaan door een godsdienstige ceremonie. Er verscheen nl. een priester in amtsgewaad die, evenals de operateur, zijne helpers en de overige aanwezigen (vrienden enz.) op den grond knielden en gezamenlijk het „Salve regina” aanhieven. Als dit geëindigd was, verwijderde zich de priester en de operatie kon beginnen.

Ook bij ons te lande gebeurde vaak iets dergelijks. Onze landgenoot Francken verhaalt hoe storend en lastig deze godsdienstige plechtigheden voor den operateur kunnen zijn. Een patiënt van vijftien jaren op wien de steensnijding zou worden uitgevoerd „klom met de uitterste courage op Tafel, ik wilde hem op mijne wijze aantasten, zoo hoorde ik zeggen van den Heer Predikant uit Apeldoorn, genaamd van Bommel (die present was,) Meester, met u believeu, ik wil een gebed doen; ik liet zulks toe; denzelven predikant in dat gebed deze expressiën gebruikte, namentlijk: „dat wanneer de patiënt onder de handen des Meesters mogte komen te verzwikken, Heere, wild dan zijn Ziele genadig zijn.” Mits sprong den Jonge, eer dat het iemand konde beletten, van de Tafel, liep tusschen de menschen door naar buiten, klom boven in een Hooijberg, daar hij met geweld door verscheide sterke Mannen moest van daan gehaald werden, en ik moest hem binden met onbarmhertige banden, en de Operatië viel mij zwaarder, als ooit voorheen of namaals eene gevallen is; zedert heeft nooit en zal ook nooit eenig Predikant, of wie het is weder mogen bidden overluit daar ik zal opereren.”

Deschamps, *Traité historique et dogmatique de l'opération de la taille*. 4 tomes. Paris^e 1796. T III, p. 49.

J. H. Francken, *Nieuwe Oeffeningsverhandelingen der vier Hoofdhandgrepen enz.* Amsterdam 1733.

Aant. 6, blz. 125. Terwijl in Holland, Engeland, maar vooral Frankrijk ontzettend veel werd geschreven en gepolemiseerd over de verschillende wijzen van steensnijding, nam Duitschland slechts weinig deel aan die debatten. De voornaamste reden hiervan was, dat Duitschland weinig steenlijders opleverde. Men heeft beweerd dat in Amsterdam meer calculosi waren dan in geheel

Duitschland. „Geen landt kenne ik,” zegt Denijs, „in de wereldt daar zo vele lijdens met graveel en steen gevonden worden als in dit landt, ja geheele koningrijken twintig en nog meermaalen groter als mijn vaderland leveren zo veel menschen niet uit met dit gebrek onderhevig.”

Volgens Fischer heeft de beroemde Schmucker in zijn leven slechts twaalf steensnijdingen gedaan (sectio Mariana) met slechts één lethaal verloopend geval. Hiermede is moeielijk in overeenstemming te brengen het epitheton ornans „der im Steinschnitt geübte,” dat Güntz aan Schmucker toekent. Wel zag Schmucker in Frankrijk Lecat opereeren en Ledran die hem zelfs een steensnijding liet doen; maar hij vond in zijn vaderland te weinig gelegenheid om steensnijdingen te doen, dan dat hij daarin zeer geoefend zou zijn.

J. Denijs, heilkundige aanmerkingen over den steen enz. Leiden 1730, p. 96.

G. Fischer, Chirurgie voor 100 Jahren. Leipzig 1876, p. 522.

J. G. Güntz, Sammlung auserlesener zur Geschichte und Ausübung des Blasensteinschnitts gehöriger Abhandlungen enz. Leipzig 1784, p. 102.

STELLINGEN.

I.

Voor de ambulatorische behandeling van genua valga statica, is die met kniebeugels de beste.

II.

Men verbinde voortaan met de herniotomie eene radicale breukoperatie.

III.

Men heeft voorloopig geen recht te beweren dat de meeste gevallen van tumor albus van primair-ostalen aard zijn.

IV.

Hueter gaat te ver als hij het voorkomen van gewrichts-neuralgien geheel ontkent.

V.

Bij hevige contusies en verbrandingen is de Lister'sche methode van veel nut.

VI.

De distractiemethode heeft bij coxitis alleen waarde als orthopædisch middel.

VII.

Fractura colli femoris behandelde men eenvoudig door rust.

VIII.

De prophylactische drainage is voor de meeste gevallen van ovariectomie absoluut verwerpelijk.

IX.

De intrauterine behandeling der deviaties van de baarmoeder, verdient geene aanbeveling.

X.

De m. levator ani vernauwt, bij hare contractie, het middelste gedeelte der scheede.

XI.

De experimenten van Cohnheim en Maas over de ontwikkeling der metastasen, zijn niet afdoende.

XII.

Vitia cordis zijn geene absolute contraïndicatie tegen het toedienen van chloroform bij chirurgische operaties.

XIII.

De Burcq'sche metallotherapie is electrotherapie.

XIV,

Bij het doctoraal examen in de geneeskunde behoorde geen medische kliniek gevorderd te worden.

XV.

Het onderwijs in de physiologie moet ook bevatten het physisch onderzoek der normale organen.

